

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

EŞREF PAŞA DİVÂNİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Sevim BİRİCİ

HAZIRLAYAN
Serap URĞUN (DOĞAN)

ELAZIĞ–2010

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

EŞREF PAŞA DİVÂNI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Sevim BİRİCİ

HAZIRLAYAN
Serap URĞUN(DOĞAN)

Jürimiz, 14.09.2010 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. Prof. Dr. Ali YILDIRIM
2. Doç. Dr. Şener DEMİREL
3. Yrd. Doç. Dr. Sevim BİRİCİ
- 4.
- 5.

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulununtarih ve
.... sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Erdal AÇIKSES
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Yüksek lisans Tezi

EŞREF PAŞA DİVÂNİ

Serap URGUN (DOĞAN)

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı

ELAZIĞ – 2010, Sayfa: XII+165

Özet: Bu çalışmada, 19. Yüzyılda yaşamış Divân Edebiyatının sona erdiği bir dönemde, eski şiir geleneğini devam ettiren Eşref Paşa'nın Divânı'nı edebiyat gönülllerinin hizmetine sunmayı hedefledik. Eşref Paşa'nın hayatı, eseri ve Divânı, devir (19.yüzyıl) ,şahsiyet, eser ekseninde ele alınarak incelenmiştir. Transkripsiyon harfleriyle yeniden yazılmıştır, Divân'ın tıpkıbasımı kitap arkasında verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eşref Paşa Divânı'nı İnceleme, Transkripsiyonlu metin ve tıpkıbasımı

ABSTRACT

Master Thesis

THE DİVÂN OF EŞREF PASHA

Serap URGUN (DOĞAN)

The University Of Fırat

The Institute Of Social Science

The Department Of Language and Literature

ELAZIĞ–2010,Page: XII+165

Abstract: In this study, we saw ourself obliged to dedicate to put the collected poems of Eşref Pasha, lived in 19 th century and carried on his early custom poems when classical ottoman poetry came to end,into service fort he volunteers of the literature.

The life Eşref Pasha, his Works and his collected poems were researched as a part of age (19 th century) personality and work. The collected poems were written using the transcriptional letters and its facsimile was given at the back of the book.

Key Words: Textual analysis of the Divan of Eşref Pasha, Transcription of text and facsmile

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
ÖNSÖZ	IX
KISALTMALAR	XI
F.METİNDE KULLANILAN TRANSKRİPSİYON ALFEBESİ.....	XII
GİRİŞ	1
19. YÜZYILIN İLK YARISINDA TÜRK EDEBİYATI	1

I. BÖLÜM

1. EŞREF, SİDKİ ZADE MUSTAFA PAŞA (1820 – 1894)

1.1. Hayatı.....	4
1.2. Eşref, Sıdkı Zade Mustafa Paşa'nın Edebi Şahsiyeti.....	5
1.3. Eserleri	10
1.3.1. Divānı.....	10
1.4. Şiirinin Şekil Özelliği	15
1.4.1. Kafiye ve Redif.....	15
1.4.2. Vezinler.....	15
1.4.3. Dil Özellikleri	15
1.5. Edebi Sanatlar	17
1.5.1. Mecâz-ı Mürsel	17
1.5.2. Teşbih.....	17
1.5.3. İsti'âre	18
1.5.4. Kināye	19
1.5.5. Tezât.....	20
1.5.6. Tenasüb	20
1.5.7. Telmihler.....	20
1.6. Divanındaki Deyimler ve Genel Bahisler	21
1.6.1. Deyimler	21
1.6.2. Sayılar	21
1.6.3. Organ Adları	22

1.6.4. Değerli Taşlar	23
1.6.5. Sağlık, İlaç ve Şifa ile İlgili Konular	24
1.6.6. Renkler.....	24
1.6.7. Övgüler	25

II. BÖLÜM

2. DİN-TASSAVVUF

2.1. Din	26
2.1.1. Allah.....	26
2.1.2. Melekler	27
2.1.3. Çār-Yār	28
2.1.4. Peygamberler	28
2.1.4.1. Hz. Muhammed	28
2.1.4.2. Diğer Peygamberler	33
2.1.4.3. Dört Halife	34
2.1.4.4. Oniki İmam	35
2.1.5. Ahiret İle İlgili Mefhumlar	36
2.1.5.1. Kıyamet.....	36
2.1.5.2. Ahiret-Mahşer-Sırat	37
2.1.5.3. Cennet ile ilgili Mefhumlar.....	37
2.1.5.3.1. Cennet	37
2.1.5.3.2. Huri-Cennet Kızı.....	38
2.1.5.4.Cehennem	38
2.1.6. Diğer İtikadi Mefhumlar	39
2.1.6.1. Amel Defteri	39
2.1.6.2. Şefa’at	39
2.1.6.3. Kün fe Yekün.....	39
2.1.6.4. Miraç.....	40
2.1.6.5. Günah.....	40
2.1.7. Din İle İlgili Mefhumlar	41
2.1.7.1. Kābe	41
2.1.7.2. Zemzem	41

2.1.7.3. Kilise.....	41
2.1.7.4. Evliyā.....	42
2.1.7.5. Şehit-Gazi.....	42
2.1.7.6. Efsûn-Büyü.....	42
2.1.7.7. Mezhepler.....	42
2.1.8. İbadet İle İlgili Mefhumlar.....	43
2.1.8.1. Namaz İle İlgili Mefhumlar.....	43
2.1.8.1.1. Du'a.....	43
2.1.8.1.2. Besmele.....	43
2.2. Tasavvuf.....	43
2.2.1. Ālem.....	43
2.2.2. Nefs.....	44
2.2.3. Arif (Bilgin).....	45
2.2.4. Masiva.....	45
2.2.5. Tassavvuf Terimleri.....	46

III. BÖLÜM

3. CEMİYET

3.1. Şahıslar.....	48
3.1.1. Hz.Ali.....	48
3.1.2. Aristo.....	49
3.1.3. Eflatun.....	50
3.1.4. İskender.....	50
3.1.5. Paşalar-Padişahlar-Şairler.....	50
3.1.6. Pir-İhtiyar.....	52
3.1.7. Yezid.....	52
3.1.8. İbn-i mülcem.....	52
3.2. Genel Terimler.....	53
3.2.1. Bezm (Meclis).....	53
3.3. Ülkeler ve Şehirler.....	53
3.4. Nehirler Dağlar Denizler Çöller.....	55
3.4.1. Deniz-Derya-Fırat.....	55

3.4.2. Çöl.....	55
3.5. İçtimai Hayat.....	56
3.5.1. Günlük Hayattta Kullanılan Eşyalar	56
3.5.1.1. Ayna (Ayine)	56
3.5.1.2. Mum, Lamba.....	57
3.5.1.3. İğne-İplik	57
3.5.1.4. Giysi-Elbise	58
3.5.2. Silah İle İlgili Araç ve Gereçler	58
3.5.2.1. Kılıç	58
3.5.3. Yazı İle İlgili Araçlar	58
3.5.3.1. Kalem, Defter.....	58

IV. BÖLÜM

4. İNSAN

4.1. Güzellikle İlgili Benzetmeler	62
4.1.1. Gülbahçesi, Gonca, Gülistan	62
4.1.2. Sevgili	62
4.1.3. Sevgili İle İlgili Diğer Hususlar	63
4.1.3.1. Leb	63
4.1.3.2. Adem (Yokluk)	64
4.1.3.3. Anber	72
4.1.4. Aşk ve Āşıkla İlgili Unsurlar	73
4.1.4.1. Aşk	73
4.1.4.2. Bülbül.....	74
4.1.4.3. Leyla İle Mecnun	75
4.1.4.4. Gönül	75

V. BÖLÜM

5. TABİAT

5.1. Kozmik Ālem, Gökyüzü, Yıldız Ve Burçlar	78
5.1.1. Felek-Gökyüzü.....	78
5.1.1.2. Rüzgār	79

5.1.1.3. Kuzey-Güney-Batı	79
5.1.2. Zaman İle İlgili Mefhumlar	79
5.1.2.1. Mevsimler	79
5.1.2.2. Gece-Gündüz	80
5.1.3. Dört Unsur	80
5.1.3.1. Su	80
5.1.3.1.1. Su İle İlgili Benzetmeler	80
5.1.3.1.1.1. Āb,Āb-ı Hayat.....	80
5.1.3.1.1.2. Āb-ı Hayat.....	81
5.1.3.2. Hayvanlar.....	82
5.1.3.2.1. Kuşlar-Hayvanlar.....	82
5.1.3.3. Bağ, Çemen, Çiçeklik ve İlgili Unsurlar.....	82
5.1.3.3.1. Gülzar, Gülşen, Gülistan.....	82
5.1.3.3.2. Lalezār	83
5.1.3.4. Bitkiler	84
5.1.3.4.1. Ağaçlar.....	84
5.1.3.4.1.1. Tûba Ağacı ve Diğer Ağaçlar	84
A. METNİN HAZIRLANMASINDA İZLENEN YOL.....	85
SONUÇ	147
KAYNAKÇA.....	149
EKLER	151
Ek 1. Divan Metni.....	151
ÖZGEÇMİŞ	165

ÖNSÖZ

19. yüzyılın edebi yapısıyla ilgili görünümü şöyle özetleyebiliriz: Toplumda çeşitli alanlarda yapılmaya çalışılan yenilik hareketlerine paralel olarak 19. yüzyılda edebiyatta da edebi türler ve içerik açısından yeni bir edebi anlayışın ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Ancak yeni ortaya çıkan edebiyat eskiden tamamıyla kopmamış özellikle şiirde eski ile yeni arasında önemli bir fark olmamıştır. Dil, vezin ve nazım şekilleri aynıdır. Ayrıca yeni edebiyatın önde gelen isimleri eskiyi öğrenerek yetişmiş olduklarından eski tarzda yazmayı sürdürmüşlerdir. Bununla birlikte, devlet idaresinden toplum hayatına kadar her alanda görülen eski yeni ikiliği edebiyatta da ortaya çıkmış, ancak edebiyat alanındaki değişiklikler yavaş olmuştur.

19. yüzyılda Divan Şiiri, yeni edebiyat karşısında gücünü kaybetmiş hatta kendi geleneği içinde bile değerini koruyamaz duruma düşmüştür. Yüzyılın şairlerinin çoğu, 18. yüzyılda Nedim'le başlayan mahallileşme akımını sürdürme eğilimindedir. Bu tarzda yazan şairlerin en önemli özellikleri, halk söyleyişlerini şiire sokmada aşırılığa taşmaları, şiirlerinin duygu derinliği ve hayal zenginliğinden yoksun olması ve vezne uydurulmuş kafiyeli sözler izlenimi vermeleridir.

Eski edebiyatımızın kuruluş döneminde olduğu gibi çöküş döneminde de din i-tasavvufi şiire ilgi artmıştır. Bu dönem şairleri arasında herhangi bir tarıkata mensup olmayan şair hemen hemen yok gibidir. Dolayısıyla her şairin divanında tasavvufi şiire rastlanabilir. Öte yandan tasavvufu ilgisi olmayan şairlerde tasavvufun alışlagelmiş telmih ve mecazlarından bolca yararlanmışlardır. Ancak bu dönemde ne mutasavvıf şairler tasavvuftan yararlanma ve tasavvuf terimlerini kullanma konusunda kendilerinden önceki şairlerine ulaşamamışlardır.

Batı edebiyatını örnek alarak yeni bir edebiyat anlayışı getirme arayışlarının yanı sıra, eski usta şairleri özellikle 17. yüzyılın büyük ustalarını örnek alarak şiire yeniden can verme çabaları bu yüzyılın Divan Şiiri açısından dönemin en başarılı hareketidir. Bu amaçla 1861 yılında kurularak çalışmalarını bir yıl aksatmadan sürdüren ve adına "Encümen-i Şu'ara" denilen şairler topluluğu içinde, Leskofçalı Galip Bey, Hersekli Arif Hikmet Bey, Osman Şems Efendi, Koniçeli Recaizade Celal Bey, Yenişehirli Avni Bey, Üsküdarlı Kemal ile Ziya Paşa da katılmışlardır. Bu toplantılara şairler kendi aralarında şiirler okuyarak şiire ilgili eleştiri ve tartışmalar yaparlardı. 19. yüzyıl Divan

Şiirinin bazı önemli temsilcileri "Encümen-i Şu'ara' da" yer alan şairler arasından yetişmiştir. Bunlardan birisi de Bursalı Sıdkızade Mustafa Eşref Paşa' dır.

Bu Divan'ın incelenmesinde temel aldığımız yöntemler ise,

Eşref Paşa'nın Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma eserler bölümü 3464 numarayla kayıtlı olan bu divanı müellif hattı olup, 34 sayfadan ibarettir. Divanın başka nüshalarına ulaşamadığımızdan dolayı çalışmalarımızı bu kayıtlı eser üzerinden yaptık. Sayfa numaralarını ve beyit numaralarını divanın içeriğine göre ayrı ayrı numaralandırdık. Beyitler içerisinde geçen bütün kelimeleri alarak tasnif çalışmasını gerçekleştirdik. Özellikle bazı beyitlerde geçen, şairin edebi kişiliğini, üslup özelliğini ön plana çıkaran kelimeler ve mefhumlar üzerinde ayrıca durduk. Örnek beyitlerin fazla olmasına özellikle değinmemizin sebebi, şairin tekrara düşmediğini ve hayal dünyasının, bilgi yoğunluğunun derinliğini göstermeye çalışmaktır.

Özellikle Peygamberimize duyduğu derin sevgi nedeniyle yazdığı na'lar ve Ehl-i Beyt için yazdığı mersiyeler divanın ana esasını ve iskeletini oluşturmaktadır. Dönemi içerisinde hangi fikir yapısına daha yakın olduğunu anlamaya çalıştık. Kasideler ise dönemin ünlü devlet adamlarına ve özellikle dönem içerisinde önemli rol alan Akif Paşa'nın " Adem " redifli kasidesine yazdığı nazireyi örnek olarak bir kritik çalışması yaptık. Yeni düşünce ile eski düşüncenin akislerini derin çalışmalarımızla ortaya koyduk.

Çalışmamızın başına, konumuz dâhilinde olmadığı halde faydalı olur düşüncesiyle şairin hayatı, edebi şahsiyeti ile ilgili bilgiler vermeyi uygun bulduk.

Bütün beyitlerin (kaside ve gazellerin) başına vezinleri yazdık. Divanın sayfa numarasına göre numaraların başlangıç ve bitiş numarasını yanına yazarak gösterdik.

Bibliografya kısmında ise çalışmamıza kaynaklık eden eserleri ve yazarları vermeye çalıştık.

Netice olarak, çalışmalarımızda eksik ve hataların hoşgörüsüyle karşılanacağını, yapılan tenkitlerin her zaman verimli ve doğruyu bulmamızda yardımcı olacağına inanıyorum. Benim açımdan çok yorucu bir çalışma olan bu tezin hazırlanmasında bana derin sevgi, alaka ve tecrübelerini eksik etmeyen değerli hocam (1998'den bu yana annem) Doç. Dr. Sevim BİRİCİ'ye değerli hocam Prof. Dr. Ali YILDIRIM'a hocam Prof. Dr. Sabahattin KÜÇÜK'e ve bu çalışmamın asıl mimarı ve hayat arkadaşım M. Nazif URĞUN'a kızlarım Balım ve Balçiçek'e teşekkür ediyorum.

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.md	: Adı geçen madde
Ank.	: Ankara
Ansk	: Ansiklopedi
Bşk	: Başkanlığı
c.	: Cilt
Edeb.	: Edebiyat
Fak.	: Fakölte
Haz.	: Hazırlayan
İst.	: İstanbul
K.	: Kasıde
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
T.	: Tarih
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Üniv.	: Üniversite
V.	: Varak
Yay.	: Yayınları

F.METİNDE KULLANILAN TRANSKRİPSİYON ALFEBESİ

ع	‘	ش	ş
أ،ا	a,ā,e	ص	ṣ
ب	b	ض	ḍ,z
پ	p	ط	ṭ
ت	t	ظ	ẓ
ث	ṯ	ع	‘
ج	c	غ	ġ
چ	ç	ف	f
ح	ḥ	ق	q
خ	ḫ	ك	k
د	d	ل	l
ذ	ẓ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v.o,ö,u,ü
ژ	j	ه	h,e
س	s	ی	y,i,i

GİRİŞ

19. YÜZYILIN İLK YARISINDA TÜRK EDEBİYATI

19. yüzyıl asrın ilk yarısında Türk şiirinin manzarası bir bakıma geçen asırlardan pek farklı değildir. Nedim'den sonra görülen, fakat başlangıcı daha öncelere varan bir zevk bozulması ve dağılışı, ilhâmın genellikle küçük ve kelime, ifade oyunlarına dayanan buluşlardan öteye geçmemesinden gelen bir yoksulluk, mesnevilerde Nâbi'den beri çalışılan fakat bir türlü sırrı bulunamayan bir yerli icat arzusu, daha ziyade nesre ait özelliklerin artması, bu asrın şiirinin de esas özellikleridir. Ne halk ifadesine ve diline karşı gerçek bir dönüş yapılabilirdi ne de kendinden önceki dönemi gerçek manada yakalayabilme şansları olabildi, şairlerin. Sanki bu dönemde bütün pınarlar kurudu ve insanların dimağları çırılçıplak kaldı. İnsanların yerine aruz vezni tek başına dolaşıyor halk ağzından ve hayattan topladığı ifadeler üzerine basit manasız oyunlar yapıyorlardı. Divân edebiyatı da Osmanlı İmparatorluğu gibi en şaşalı dönemlerini beraberce yaşadı ve tutunmak için yapılan yenileşme çabaları ile birlikte ayakta kalma arayışına girdi. Tanzimat'ın ilanı ile birlikte yapılan yenileşme çabaları sosyal ve siyasi alanın dışında özellikle şiirde ve şiir zevkinde bu gücünü ortaya koyar. Bu devir diğer devirlere nazaran gelecek ihtimallere açık ve onlarla zengindir. Sanki bütün kapıları kendisine kapalı bulan insan, yavaş yavaş kendi içinde değişmenin imkânlarını aramaktadır. Bu her şeyden evvel ferdin doğuşudur. Gerçek bir ifade ile, elli yıl içinde sosyal hayatın geçirdiği buhran insani serbest ve kendi kaderi ile baş başa bırakmıştı. Şair, hayat karşısındaki o gayr-ı şahsi ve ağır başlı duruşunu birden bire bırakır. Bu dönemden önceki divân şairleri, şiirlerinde; çevresini, güzelliği, kadını, şarabı, gülü, bülbülü, top yekün kendisinden hariç her şeyi konu edinirken, bu dönem şairleri kendisini ve kendine dönüş hikâyesini konu edinirler. Eski şairler şiirlerinin konusunu İran ve Müslüman masallarının kahramanlarından alan bir duruşun temsilcileridir. Bu dönem şairleri ise Ferhad ve Mecnun'a benzemeyen çizgilerle, kendi eti ve kemiği ile kendisi olarak yaşamak istemeleridir. Özellikle 1860 yılından itibaren aydınların, siyasi anlamda imparatorluğun yıkılışını önlemek için yenileşme daha doğrusu batılılaşma fikri onların halka doğru yönelme hamlesini başlatır. Halkın duyusu, görüşü, düşüncü ve yaşananlar karşısında tavrı dikkate alınır. Nitekim Fransız ihtilâlinin yaydığı

milliyetçilik akımı çok uluslu Osmanlı imparatorluğunu da derinden etkiler. Çok mozaiksel bir inanç ve azınlığa sahip olan imparatorluk ancak onu ayakta tutacak bir çabayla ayakta kalabilecekti. Ard arda gelen Islahat ve Tanzimat fermanları, Batı’da meydana gelen değişimleri almak ve bu değişimleri bizde de uygulamaya koymaktı. Sonuçta bu şiiri de etkiledi, gazetenin ortaya çıkması ile birlikte düşünceler öğrenildi, fikirler tartışıldı, çatıştı, dağıldı ve bilgiler yayıldı.

Namık Kemal, Ziya Paşa gibi şairler ve devlet adamları gazeteler aracılığı ile halka kendilerini ve duygularını iletmeye çalıştılar. Şiir anlayışları itibariyle tarz olacak şekilde değişmeyip, anlamca zenginleştiler ve farklı konuları işlediler. Hürriyet, adalet, eşitlik, kanun, hak gibi kavramlar eski şiirdeki gül, bülbül, güzel, selvi, aşkın yerini aldı. Tamamıyla şiir dışıtan ziyade iç değişiklik geçirdi. Eskinin o süslü ve şaşalı elbisesi çıkarıldı ve herkesin giydiği ve alabildiği bir elbise giyildi.

İşte divân edebiyatı, bu asrın ikinci yarısında yetişen idealist, çok kabiliyetli yazarlarla şairlerin dinamik ve sürekli çabaları ile, kırk yıl gibi kısa süre içinde, yerini hızla batılı bir edebiyata bıraktı. XIX. asır sona ererken, Türk edebiyatı da Batı edebiyatının hemen hemen bütün türlerinde büyük bir başarıya ulaşmış bulunuyordu.

Tanzimat’ın ilânından 1860 yılına kadar, bazı devlet adamlarının ve büyük devletlerin dışında Gülhâne Hattı uygulamalarının ve genellikle çağdaşlaşma çabalarının yürütülmesi hakkında hiçbir ciddi tepki veya müdahale yoktur. Böyle oluşt, şüphesiz, batılılaşmaya taraftar ve ülkenin işleri ile yakından ilgilenebilecek yeni bir aydın kadronun henüz yetişmemiş ve mühim bir kontrol ve mücadele aracı olan özel basın da henüz kurulmamış olmasının payı büyüktür.

Öncüleri Şinasi olan Batı taraftarı yeni edebi nesil, Abdulâziz devrinin daha önce belirtilen zor şartları altında demokrasi mücadelesini başarıyla sürdürürken, bir yandan da sosyal ve edebi çağdaşlaşmayı da aynı hızla yürütüp başarıya ulaştırırlar.

Tanzimat devri edebiyatının ilk safhasında (1860-1876) Avrupalılaşma işlemi, zorunlu olarak “ Divân edebiyatına aralıksız saldırıp onu gözden düşürme, yani çağdaş bir Türk edebiyatına alan açma, Fransız edebiyatının başlıca türlerini getirme, bu edebiyatın klasik ve romantik okullarının başlıca yazar ve şairlerini tanıtmak, eski nazım ve nesir dillerinin dışında yeni bir edebi dil yaratma” yönlerinde gelişmiştir.

Batılılaşmanın sosyal alandaki gelişmesini ise 1860 dan sonra basın, roman, tiyatro birlikte yürütürler. Sosyal alandaki hizmeti ile edebiyat, tamamıyla Tanzimat’ın

getirdiği esaslara bağlıdır. 1860–1875 yılları arasında Türk edebiyatı, ara sıra bu yönden ayrılmakla beraber, hemen hemen bir bütün halinde, kendini bu esasların gerçekleştirilmesine vermiştir ve bu tutumu ile daha çok, ” sosyal ” bir karakter haline gelmiştir.¹

¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, 19. Asır Türk Ed. Tarihi

I. BÖLÜM

1. EŞREF, SIDKI ZADE MUSTAFA PAŞA (1820 – 1894)

1.1. Hayatı

Bütün kaynaklarda “ Bursalı ”¹ olduğu belirtilmektedir. Eylül 1820² de Bursa’ da doğdu. Doğum tarihi, Fatih tezkiresi’ nin Şinasi tarafından yeniden düzenlenerek yapılan baskısında 1819³ olarak verilmektedir. Sıdkizade Ahmed Sıdkî Efendi’nin oğludur.

Şairin asıl adının ne olduğu konusunda; Sicill-i Osmâni dışındaki tüm kaynaklar “Mustafa”⁴ olduğu konusunda birleşirken Sicill-i Osmâni’de “Mehmed”⁵ olduğu söylenmektedir.

Bursa’da önce ağabeyi eski Bağdat Kadısı Şerif Rüştü Efendi’ den medrese usûlüne göre eğitim gördü, Önce müftü Ankaralı Ebezâde Abdurrahman Efendi’den özel dersler aldı.⁶ İstanbul’a giderek 1837’de Mekteb-i Harbiye’ye girdi. Buradaki öğrenimini devam ettirilen Kethüdazade Arif Efendi’den Farsça öğrendi, edebi ve hikemî ilimler tahsil etti.⁷ Mekteb-i Harbiye’den mülazım-ı evvel rütbesiyle mezun olduktan sonra (1844), tabur kâtipliğine, 1853’de binbaşı rütbesiyle Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa’nın yaverliğine getirildi.⁸ Üç yıl sonra kaymakam, 1862’de Üçüncü ordu Redif 1. Alayına miralay, bu sırada Dar-ı Şura-yı Askeriye’ye üye ve üç ay sonra da Maliye Nazırı Kâni Paşa’ya damat oldu. 1866’da Mirlivâliğe yükseldi, üç yıl sonra ferit rütbesiyle Hassa ordusu kurmay başkanlığına getirildi.⁹ Oradan altıncı ordunun Hassa ordusu kurmay başkanlığına getirildi. Oradan altıncı ordunun kurmay başkanlığına geçerek bir yıl

¹ İbnü’l Emin Mahmut Kemal İnal, **Son Asır Türk Şâirleri**, Haz. Müjgan Cumbur, c. I, Ank: AKM Bşk. Yay., 1999, s.496; Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, Haz. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, c.2, İst: Meral Yay.,1972, s.92; Murat Uraz, **Türk Edip ve Şâirleri**, c.1, İst: Tefeyyüz Kitabevi, 1939, s. 91; Âlim Kahraman, “Eşref Paşa”, **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansk.**, c.2, İst: Diyanet Vakfı Neşriyat, 1995, s.475; “Eşref Paşa”, **Türk Ansiklopedisi**, c. XV, Ank: MEB Yay, 1986, s.475

² İnal, a.g.e., s.496; **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansk.**, a.g.md., s.475

³ Uraz, a.g.e., s.91; **Türk Ansiklopedisi**, a.g.md, s.475

⁴ İnal, a.g.e., s.496; Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., s.92; **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansk.**, a.g.md., s.475; **Türk Ansk**, a.g.md., s.475

⁵ Mehmed Süreyyâ, **Sicill-i Osmânî Yâhud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye**, Haz. Ali Aktan Abdülkadir Yuvalı-Mustafa Keskin, c. I, İst: Sebil Yay., 1995, s.375

⁶ **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansk.**, a.g.md., s.475

⁷ **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansk.**, a.g.md., s.475

⁸ İnal, a.g.e., s.496

⁹ **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansk.**,a.g.md., s. 475

Bağdat'ta kaldıktan sonra 1872' de Tahran sefirliğine tayin edildi. Bu görevde bir yıl kalıp istifa etti.¹ Daha sonra İşkodra Alay kumandanlığına getirilerek kendisine buranın mutasarrıflığı görevi de verildi. İşkodra'nın vilayet olmasıyla müşirliğe yükseltilerek önce Selanik, bir yıl sonra da Trabzon valiliğine tayin edildi. Ancak Trabzon'a gitmeden Osmanlı - Rus Savaşı'nın (93 Harbi) patlak vermesi üzerine Tuna cephesi kumandanlığına gönderildi. Dört buçuk ay sonra da görevinden azledildi. Serdar-ı Ekrem Abdül-Kerim Nadir Paşa ve diğerleri gibi Eşref Paşa' da mağlubiyetten sorumlu tutularak Limni'ye sürgün edildi. Birkaç ay sonra II. Abdülhamit tarafından bağışlanarak İstanbul' a getirildi, ardından da selamlık resmine memur edildi. Eşref Paşa aynı yıl Mekteb-i Bahriye müdürlüğü de yapmıştır. Bazı kaynaklarda 7 Aralık 1894² de vefat ettiği verilirken, Sicill-i Osmânî'de³ 1878, Osmanlı Müellifleri'nde⁴1899 olarak verilmiştir.

Merkez Efendi Kabristan'ın da kayınpederi Kani Paşa'nın kabri civarına defnedildiği yazılıdır.⁵

1.2. Eşref, Sıdkı Zade Mustafa Paşa'nın Edebi Şahsiyeti

Eşref Paşa'nın doğduğu dönem Osmanlı İmparatorluğu'nun en sıkıntılı olduğu dönemdir. 1839 yılında II. Mahmut tarafından ilan edilen Tanzimat Fermanı ve 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı ile devlet idaresinden, toplum hayatına kadar her alanda bir yenileşme ve değişme hareketi başlamıştır. Bu hareket siyasi alanda olduğu kadar sosyal ve edebi hayata da yansımıştır.

Bu yüzyılda edebiyatta da edebi türler ve içerik açısından yeni bir edebi anlayışın ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Ancak yeni ortaya çıkan edebiyat eskisinden tamamıyla kopmamış özellikle şiirde eski ile yeni arasında önemli bir fark olmamıştır. Yeni edebiyatın önde gelen isimleri eskiyi öğrenerek yetişmiş olduklarından eski tarzda yazmayı sürdürmüşlerdir.

Eski edebiyatımızın kuruluş döneminde olduğu gibi çöküş döneminde de dini tasavvufi şiire ilgi artmıştır. Bu dönem şairleri arasında herhangi bir tarıkata mensup

¹ İnal, a.g.e., s.497

² İnal, a.g.e., s.497, **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansk.**,a.g.md., s. 475, Uraz, a.g.e., s.91; **Türk Ansiklopedisi**, a.g.md, s.475

³ Süreyyâ, a.g.e., s.375

⁴ Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., s.92

⁵ İnal, a.g.e., s.497, **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansk.**,a.g.md., s. 475, Uraz, a.g.e., s.91; **Türk Ansiklopedisi**, a.g.md, s.475, Süreyyâ, a.g.e., s.375, Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., s.92

olmayan şair hemen hemen yok gibidir. Bunlardan biri da 1820 yılında doğan şair Bursalı Sıdkızade Eşref Paşa'dır. Harp okulunda mezun olduktan sonra çeşitli kademelerde görev yaparken, eski şiirin rüzgârına kendisini kaptırmış ve özellikle dini-tasavvufi içerikli yazdığı şiirleri kendi dönemi içerisinde divan şiirini ayakta tutmaya çalışmıştır.

"Muhibbi Al-i ābā" olmakla iftihar ettiğini söyleyen Eşref Paşa, eski tarzda yazdığı ilk dönem şiirlerinde Ehl-i Beyt sevgisini her fırsatta dile getirmiştir.

Eşref Paşa'nın divânında yer alan Na't ve İmam Ali için yazılan methiye, Hz.Hüseyin için yazılan mersiyeleleri inceleyecek olursak, kendisini 16. yüzyılda yaşamış olan büyük şair Fuzuli'den fazlasıyla etkilendiğini görürüz. Özellikle Fuzuli'nin yazdığı Hadikatüs-süeda eserinin tesiri şiirleri üzerinde oldukça yoğundur. Hz.Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesini anlatan manzum ve mensur karışık bir eserdir. Şiirlerinde duyduğu üzüntü ve ızdırabı anlatırken mısralarda kendisini kaybeder. Söyleyişlerine ve dil anlatımına baktığımızda Fuzuli'den esinlendiğini ve onu örnek aldığını söylemek yanlış sayılmaz. 16.yüzyıl ile 19.yüzyıl arasında böylesine bir yakın bağlantı kurmak ve benzerlik bulmak için Eşref Paşa'nın Fuzuli'ye karşı beslediği aşırı sevginin ve eserlerinin kendisinde uyandırdığı tesiri görmek mümkündür. Özellikle Na't'larında ve Hz.Ali ve Hz.Hüseyin için divânını onlara ayırmış olması Ehl-i Beyt'e aşırı sevgisinden ve değer vermesinden kaynaklanır.

Eşref Paşa'nın şiirlerindeki aşk, beşeri aşktan ziyade bir ilahi aşk kıvılcımlarıdır. Tasavvufi bir düşünüş ve ilâhi aşkın sardığı bu şiirleri ondaki vuslata erme arzusunu şiddetlendirir. Divânının başındaki Münâcât da bu hislerini okur okumaz anlamamızı sağlar.

Nigāh-ı etmeyeyim māsivā-yı ḥazretiñe
Nüfûsu şarf edeyim hep şenā-yı ḥazretiñe¹

Ben senin yarattığın her şeyi gösteren bir aynayım. Canımı ve Ruhumu seni övmek ve yüceltmek için veririm.

Eşref Paşa, bu dünyada görünen ve yaratılan her şeyin Allah'ın birer sıfatı olduğunu ve kendisinin de yaratıcının bir aynası olduğunu belirtiyor. Tassavvuf

¹ Varak, 1b.1 , s.87

inancına göre Allah kendi tecellisini, suratini yarattığı kullarında görmek ister ve her birine ayrı sıfatlarından bahşeder. Bu görüntü dünyasında ne varsa hepsi yaratıcının birer eseridir ve kudretinin büyük göstergesidir. İnanan bir insanın kalbi Allah'ın güzelliklerini ve sıfatlarını gösteren bir aynadır.

Bu yönüyle kendini ve yaradanın sıfatlarını bilenler güzel görür ve güzel gösterirler.

Pür olsun 'aşk ile yā Rāb derūn-ı birūnum
Vücūdumu vireyim ibtiğā'-yı ḥazretiñe¹

Yarab! İçim ve dışım senin aşkınla dolsun, senin arzu ve taleplerine ben canımı vereyim. Beni öyle aşkınla doldur ki, bu aşktan kendimi bulayım, beni yaratma gayeni anlayayım, Allah'ın gayesi, varlığının bilinmesi ve yarattığı kullarının bunu bilmesini sağlaması, bu yüzden kendi varlığını bilen kullar, yaratıcının varlığının değerini görür ve aşkla *şevkle* bu gaye için sahip olduğu her şeyi verirler.

Şair Eşref Paşa, bu münacatında fazla söz sanatları kullanmadan duru ve sade bir anlatımla yüce Allah'ın varlığını ve birliğine şükürler ederek, kendisine ilahi aşkın yakıcılığını istiyor. Tasavvuf aslında bir ızdıraptır, ruhumuzu manevi aşkıyla dolduran ve bedeni yakan bu ilahi aşkın sahibine dert ve kederler çekerek ulaşmaktır. Ruhlar beden içerisine hapsedilmişlerdir, onlara yön veren yüce Allah'ın ilahi nefesinden başka bir şey değildir.

Bu dünya bir çile ve ızdırap yeridir. Yaradılan her nefis bu dünya *içindeki* hayatım yaşar ve zaman gelince ahirete intikal eder. Ancak İnsanın yaptığı ameller ve iyilikler diğer dünyada kendilerine göre dönecektir. Bu dünya üzerinde varlığının bilincinde, maddi âlemin geçiciliğini bilen kendisine Allah yoluna adanmış ehl-i kamiller, Hakkın birliğine olan inançlarını ve duyduğu derin aşkları ebediyen devam ettireceklerdir.

Eşref Paşa' daki aşkın gücünü ve değerini dile getirdiği beyitlerden ve Allah'a yakarırken döktüğü gözyaşlarının yüreklere su yerine ateşler saçan sözlerinden anlayabiliriz. Şair ızdırabı, ızdırap içinde aşkı bulmayı seviyor. Aşkı cazibeli hale getiren de budur.

¹ Varak, 1b.2 , s.87

Bir şem' düşünün, varlığını aydınlatmak için eriyen, eridikçe aydınlanan, aydınlatan. Bir pervane düşünün şem'in ziyasında ona duyduğu aşkı arayan ve aradıkça alevlerinde yanan, yandıkça çektiği ızdıraptan memnun kalan. Pervane döner mumun etrafında alevinde kendini görür ve onunla bir olmak, bir bütün olmak ister. Şem' değil midir ki pervaneyi kendisine bağlayan yakıcı da olsa kendisine çeken, dert verir, acı verir ve büyüyle yakar, hemhal olur.

Bir aşk ki; bedende atmaya başlayan, yürekte başlar ve yayılır baştan sona, esir alır bedeni, ruhu ve tüm vücudu. Bir şey düşünmez insan, varsa yoksa kalbindeki aşkın sahibidir kendisinde olan, dert çektikçe aşkı artar, ızdırap duydukça varlığından geçer. Bir süre sonra ilahi aşka dönüşür, bedendeki aşk ruhuna yansır, varlığını esir alır, kendini tanımaya başlar ve bu başlangıç kendine aşkı veren ve aşk sahibini tanıyınca o zaman aşkın sırrını anlar. Aşkın büyü şem'in yandıkça eriyen bedenindeki damlalarda gizlidir. Aşkın manevi gözyaşlarının ifadesidir.

Eşref Paşa divanının en önemli bölümünde yer alan Hz. Hüseyin hakkındaki mersiyeler, özellikle içten ve samimi bir üslupla yazılmıştır. *Kendisini "Muhibb-i Ali ābā"* olarak *görmesi* onun duygularını ve sevgisini en iyi şekilde gösterir.

Yürekten gelen güçlü *bir* duyuşla beyitlerde kendinden geçtiğini apaçık gösterir. Hz.Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesini ve katledenleri lanetler.

La'net Yezid kafır ü gaddare subh u şem

La'net sipah eline ensarine müdam¹

Lanetler olsun, sabah ve akşam Yezid kafirine ve o gaddarlara. Lanetler olsun onun askerine ve halkına.

Lanetler olsun!, bir iç isyanın, bir başkaldırının ve nefretin üzüntüye karışmasıdır, yürekleri dağlamasıdır. Şii dünyasına ve Şii mezhebine göre hareket edecek olursak, temel şahsiyet Hz. Ali olmakla birlikte şehid edilmesinin arka planında varlığını sürdürebilen güçlü bir siyasi kuruluş bulunmadığından bu olayla fazla ilgilenmemiş. Hz. Hüseyin'in şahadetini ise Şiiliğe hayat veren bir kaynak telakki ederek içtimai ve sosyal hayatın parolası haline getirmiştir. Bu noktadan yola çıkılınca Şairin Hz. Ali ve onun evladı, İmamların üçüncüsü ve on dört masum-ı pakın beşincisi

¹ Gazel, 10b.6, s.119

kabul *edilen* Hz. Hüseyin'e olan sevgisini böylesine güçlü göstermesi, kendince geç kalmış bir ağıttır.

Ol gonce-i şükufte-i büstân-ı Ahmedi
Ol bülbül-i güzîde-i bâğ-ı Muhammedi¹

O Ahmed bostanının kırılmış gonca gülü,
O Muhammed bağının güzide bülbülü!²

Peygamber efendimizin soyunu ve ailesini bir gül bahçesine benzeterek Hz. Hüseyin' i o bahçenin kırılmış açmamış gonca gülü olarak göstermiştir. İkinci beyitte ise Hz. Muhammed (SAS)'in ehl-i beytinde öten değerli bir bülbüle benzetmiştir. O gül ki daha açılmadan, dalından koparılmış ve kendi bağında öterken kanadı kırılmıştır.

Sermāye-i hayâtı o sultân ile şırf
Kalâ-yı 'aşk-ı şâh-ı şehîdân ile şırf³

O Sultana (Hz. Hüseyin'e) tek sermayen olan canını sarf et, aşk kalesini (yüreğini) şehitlerin şahına sarfet, yoluna başkoy. O boynu bükük sultana, gözleri yaşla, yüreği gamla, ebediyen acıyla dolduran şaha, bedenini, tek sermayeni ver. O sultan ki canını bu din uğruna ve ümmetin geleceğine feda eyledi. O sultan ki din aşkıyla çöllerde yüreğini dağladı. Onun aşkıyla dolu her kalbin ırmağı o yüreği ferahtır, o günün izlerini hafifletir. Eşref Paşa'nın gönül ırmağı yanan yüreğini, acısını ve ruhunu temizliyor.

Eşref Paşa yazdığı mersiyelerle, eski tarzda yazdığı ilk dönem şiirlerinde Ehl-i Beyt sevgisini terennüm Namık Kemal'deki bu tesiri daha da güçlendirmiştir. Eşref Paşa'nın bu söyleyişleri ile Şiilik ve Bektaşiliğe olan ilgisinin fazla olduğu görülür. Bu şiirleri nazım tekniği bakımından sağlam, anlatımın içten, teşbihlerin gerçekçi ve güçlü olduğu görülür.

Kaynaklara göre Eşref Paşa'nın divanında yer alan bazı şiirler onun müşterek şiir söyleme geleneğine katıldığı yöndedir. Şair Senih ve Vâsıf, Eşref

¹ Gazel, 10b.1,s.119

² Gazel, 10b.2, s.119

³ Gazel, 10b.6, s.119

Paşa'nın müşterek şiirlerine katılmışlardır.

Müşterek şiirler; genellikle bir gazel yazılıp ardından bir başka şairin eklemeleriyle meydana getirilir. Bu durumda şairlerden biri manzumeyi bir mısra veya beyitle başlatır.

Şairler arasında şiire en son başlayan şair son mısrayı ya da beyitle manzumeyi tamamlar. Her mısra veya başına isimlerini veya isimlerinin baş harflerini kaydederler. Böylece her mısranın hangi şaire ait olduğu bir bakıma tescil edilmiş olur. Müşterek şiiri oluşturan şair sayısı en az iki; en fazla altı olabilmektedir.

Müşterek şiir yazarlar arasında akrabalık, arkadaşlık, aynı meyhaneye devam etmek, aynı dairede çalışmak, ayrı okulda okumak ve hemşerilik gibi bağlantılar etkindir.

Eşref Paşa, Kazım Paşa, Seniḥ ve Vāsıf ise müşterek şiirlerinde ağırlıklı olarak ehl-i beyt ve 12 imam sevgisini işlerler. Bu duygu ve düşüncelerini aktarmada müseddelerin her ikisinin de 14 bentten oluşması şairlerin bu konudaki duygu bağlılığının ve yazma isteğinin ne derece güçlü olduğunu gösterir.

1.3. Eserleri

1.3.1. Divānı

Eşref Paşa'nın Dîvānı'nda kasîdelerin önemli yer tuttuğunu daha önce belirtmiştik. Şâir, Türk edebiyatından Fuzulî'yi, İran edebiyatından Urî'yi örnek alarak oldukça hacimli kasîdeler yazmıştır. Bu kâsîdeler, alışlagelmiş kasîde formunda olup Medhiye ve Fahriye bölümlerinin uzunluğu ile dikkat çekmektedirler.

Metinde yer alan kasîdelerden biri münâcât, on ikisi na'ttır.

Bunlardan başka "Kalem" redifli bir kasîde ile Âkîf Paşa'nın Adem Kasîdesi'ne nazire olarak yazılan iki kasîde mevcuttur. Kalan kasîdeler ise devrin ileri gelenlerinin övgüsünde yazılmıştır. Münâcât türünde yazılmış olan ilk kasîde Beş, na't türündeki ikinci Na't seksen dört, üçüncü Na't altmış altı, Dördüncü, sekizinci ve dokuzuncu Na't dokuz, beşinci ve altıncı Na't yedi, üçüncü Na't altı, yedinci Na't ondokuz ve onuncu Na't onbeş beyitten oluşmaktadır.

Âkîf Paşa'ya nazîre olarak yazılan ve "Nağş-ı kām-ı dilim ârāyîş-i minā-yı 'adem'"¹ ile başlayan yetmiş beyitlik kasîde nazirecilik geleneğinin başarılı bir halkasını

¹ Varak, 11a.1, s.124

oluşturması bakımından önemlidir. Bilindiği gibi Ākif Paşa, Tanzimat devrinde yetişmesine rağmen, zihniyet bakımından eskiye bağlı bir şâirdir. Eski zihniyetin en mühim taraflarından biri, onun içinde yaşadığımız dünyaya karşı genel bir nefret hissi taşımasıdır. Eski zihniyet için gerçek ve ideal âlem, ahrettir. Bunun neticesi olarak o, tabiata ve sosyal meselelere karşı samimi ve gerçek bir ilgi duymaz.

Ākif Paşa, Ādem Kaside'sinde varlıklardan nefret ve ondan kurtulma özlemini şiddetle ifade etmiştir. Onun yokluğu arayışında yaşadığı devrin ve şahsiyetinin çok büyük etkisi vardır. Kasidede bir medeniyetin, bir devrin ve bir şahsın ihtirasının ortak tesiri, eski şiirin mücerret ve süslü ifadesi içinde ortaya konulmuştur.

Ākif Paşa kasidesinde, her şeyden evvel, hayattan bıkmış çok muzdarip, Ümitsiz, bir insanın ruh hâlini ifade eder. 69 beyitlik Ādem Kāsidesi'nin 34-52 beyitlerinde bu ruh hâlinin ortaya konulduğunu görürüz.

Ber murād olmyacak ben yere geçsin âlem
Necm ü mihr ü mehi olsun eser-i pâ-yı adem¹

Buna tâkat mı gelir yâ buna can mı dayanır
Meger imdād ede hesti-dih-i eczâ-yı adem²

Ākif Paşa 'nın hayatı hakkındaki bilgilerden bu kadar ızdırıp içinde olmasının sebebini öğreniyoruz. Buna göre Ākif paşa son derece muhteris, kindar mevki düşkünü bir insandır. Bu kāsideyi de son dönemlerinde hastalığının arttığı ve gözden düştüğü bir dönemde yazıyor. Asıl yokluk felsefesini ele alıp onun üzerinden, fikirlerini ortaya dökmeside çok sevdiği torununu kaybetmesinden kaynaklanıyor.

İhtirâslarla dolu olan Paşa, emellerine ulaşmak istemiş, fakat hayat buna müsaade etmemiştir. Mâdemki bu âlem mesut olmasına izin vermemiştir, öyleyse devam etmesine ne lüzum var? Yok, olsa daha iyi olur. Ākif Paşa varlığı beğenmez ve ondan kurtulmak ister. O âdemi(yokluğu)özlüyor. Bundan dolayı şâir kāsidesinin başında yokluğu övüyor ve onu mutlak bir huzur ülkesi olarak görüyor.

¹ Ākif Paşa, Ādem Kaidesi., a.g.md., s. 475,

² Ākif Paşa, Ādem Kaidesi., a.g.md., s. 475,

Ne gam u gussa ne renc ü alem ü bim ü ümid
Olsa şâyeste cihân cân ile cûyâ-yı adem¹

Kāside'nin bütününe (69 beyitin tamamında) bakacak olursak; Divān edebiyatının o geleneksel, kalıplaşmış, içine kapanık olan, kaderi kabullenen varlığın ve yokluğun Allah'tan olduğunu bilerek içten içe sevgi duyan, övgü dolu benzetmelerle yazdıkları şiirler ve kasidelerle şairler ile Ākif Paşa'nın, Ādem Kaside'si arasında bir uçurum vardır. Ākif Paşa sorgulayıcı, yokluğun varlıktan kaynaklandığını irdeler. Tanrı ile baş başa değiliz, yokluğu özleyiş ve onunla baş başa kalış vardır.

Bu özelliklerden hareketle şunu ifade edebiliriz. Eski şairler, varlığı da yokluğu da bir tarafa bırakarak Tanrı'dan ve o'na olan aşkından bahsederler. Bundan dolayı onların şiirleri ızdıraptan çok neşe ile doludur. Bu şairler öbür Dünyayı savunurlar, bu dünyanın geçici lezzetlerle dolu olduğunu düşünürler. Yani kabuğuna sığınmış kendilerinin aslında yok olduğunu gerçek varlığın Tanrı olduğunda birleşirler. Ākif Paşa geleneği yıkmıştır, yeni bir anlayışla aslında yaşadığı devrin siyasi ve ihtiraslı atmosferini aksetmiştir. Tanzimat döneminde yaşayan idealistlere önderlik etmiştir. Konu itibari ve yazdığı konuyu farklı ele alış özelliğiyle şiire, dünya görüşüne ayrı bir ivme kazandırmıştır.

Eşref Paşa'nın yazdığı Adem redifli Kāsideyi Ākif Paşa'nın Adem Kāsidesiyle kıyas edecek olursak; Eşref Paşa Kāsideye başlar başlamaz ilk beyitte yüklü bir teşbihle yokluğu övmeye başlar, yokluktan aldığı hazzı ve mutluluğu ifade eder.

Naķş-ı kām-ı dilim ārāyış-i minā-yı 'adem
Cām-ı bahtımda olur olsa da şahbā-yı 'adem²

N'ola sîr-āb-ı şafā etse çemen-zār-ı dili
Jāle-i neşve-fezā-yı şeb-i yeldā-yı 'adem³

3. beyitten itibaren ise asıl vurgulamak istediği ve yokluğa karşı kendi bakış açısını gösterir.

¹ Akif Paşa, Adem Kaidesi., a.g.md., s. 475,

² Varak, 11a.1, s.124

³ Varak, 11a.2, s.124

Gün olur ebr-i füyûzât-ı Cenâb-ı hâkîkdan
Şadef-i kâlbe düşer lû'lü vü lâlâ-yı 'adem¹

Gün gelir Cenâb-ı Allah'ın bereketli bulutlarından kalbin sedefine yokluğun incileri düşmeye başlar. Eşref Paşa'nın üzerinde durduğu bir konu ise aşktır. Aşk ve sevginin bu dünyanın yaratılmasında en büyük etken ve gerekçe olduğunu kuvvetle belirtir.

'Aşkdır mebhâş-ı 'irfânda ders-i evvel
'Aşkdır hatime-i nüshâ-i kübrâ-yı 'adem²

'Aşkdır mâ-haşal-ı hâdişe-i zât u 'arz
'Aşkdır cevher-i ferdâ ile müsmâ-yı 'adem³

İlahi sırların ortaya konduğu yerde ilk ders aşktır. Yokluğun en büyük yazılı olduğu belgenin sonu aşktır. Sözün özü(hâsılı); dünya ve yaratılış olayı aşktır. Yokluğa en uygun olan ahretin cevheri de aşktır.

Dünyayı yüce Allah'ın yaratması da bir aşk ve sevgi neticesindedir. Allah'ın Peygamberimize duyduğu muhabbetin sonucu maddi âlem yaratılmıştır. İnsanın bu dünyaya geliş sebebi de aşk değişimidir. Aşktan gelen aşka gider. Varlık yokluğun, yokluk ise varlığın neticesinden doğar.

Eşref Paşa Âkif Paşa'ya kıyasla eskinin bir devamı olan tanrı aşkını ve bu dünyayı değil, öbür dünyanın lezzetini, güzelliğini ön plana çıkarır. Eşref Paşa yokluğu istemektedir. Asıl mutluluk ve sevgi kaynağını yoklukta görmektedir.

Hele ber-dâd u senedgâh-ı cihânda bulsam
Varımı şarf ederim almağa kâlâ-yı 'adem⁴

¹ Varak, 11a.3, s.124

² Varak, 11a.7, s.124

³ Varak, 11a.8, s.124

⁴ Varak, 11b.11, s.125

Varlığın asılsız olduğunun farkındadır. Bu dünyanın geçici olduğunu felsefi bir yaklaşım tarzıyla ele alır. Bu eski şairlerin yetiştği tasavvufi inancın bir neticesidir. Klâsik bir düşünceye farklı yorumlar yaptığını görüyoruz.

Aşlı yokdur bilirim ğā' ile-i hestîniñ
Maṭlab 'indimde benim maṭlab-ı a'lā-yı 'adem¹

Eşref Paşa'da yokluk kavramı, Âkif Paşa'dakinin aksine çok farklıdır. Yokluktan ızdırıp duymaz, ona sevgiyle yaklaşır ve yaratılışın ana meline götürür. Tasavvuf inancıyla sofistike bir yaklaşımla ancak âriflerin, sofilerin (bilginlerin) yokluğu anlayabileceği ve asıl sırların ve gizemlerin orda saklı olduğunu ifade eder. Âkif Paşa'nın aksine duygusaldır. Tanrı'ya bağlıdır ve yokluğa ulaşmak için bu dünyadaki maddi varlığından bile vazgeçeceğini ifade eder. Olaya bakış açısı bir boyun eğme tarzını gösterir. Eşref Paşa'nın bu hali onun yetiştği çevre, kuvvetli peygamber ve ehl-i beyt sevgisi ve Allah aşkıyla ifade edilebilir. Zaman zaman kendisinin de bu sırra (yokluk sırrına) erebileceğini ve Allah'a yakın bir insan olduğunu, ona yakardığını açıkça görüyoruz.

'Ârifîñ âhir olur nâşiye-i hâlinden
Olduğu mahar-ı envâr-ı tecellâ-yı 'adem²

Âriflerin (hakikati bilenlerin) yokluk tecellisinin nurlarına mazhar olması, hallerini unutmamasından belli olur.

Eşref Paşa'da kendisinin arif olduğunu, yaşadığı olayları ve başından geçenleri unutmamasından, hatırlatmamasından ileri geldiğini öne sürer. Eşref Paşa'da aşırı derecede kendisini öven üstün görenayrı bir taraf vardır. Burda O'nun mizacını da anlamak mümkündür.

Âkif Paşa'nın hırçın, hırslı, sinirli bir anında söylenmiş(yazılmış) imajı veren kasidesine karşılık, Eşref Paşa sakın, kendine güvenen, yılgınlığa düşmeyen, övünmeyi ve Allah'ın rahmetini ve iltifatını kazanmak isteyen bir huvviyet vardır. Ortak özellikleri aynı dönemin içinde gelmek istedikleri yer, mevki buna iten hırdır.

¹Varak, 11b.12, s.125

²Varak, 11b.25, s.126

1.4. Şiirinin Şekil Özelliği

1.4.1. Kafiye ve Redif

Eşref Paşa, şiirlerinde geleneğin takipçisi bir şâir olarak tam kafiyei kullanmıştır. Bunlardan başka, az da olsa Divân'da tunç kafiyeye de rastlanmaktadır.

Şeb degil zâhir olan 'ağs-i sevâd-ı rûyum
Böyle tarîk eder reng-i nehârî her ân¹

Mürğ-ı işkeste pür-bend-i hûtebânum ki
Meskenim künc-i belâ cilve-gehim ceyb-i zebân²

1.4.2. Vezinler

Eşref Paşa, Dîvân'ında Remel, Hezec, Recez, Müctes ve Muzârî bahrinin altı değişik kalıbını kullanmıştır. Eşref Paşa'nın ençok kullandığı bahir, Remel Bahri'dir.

1.4.3. Dil Özellikleri

Eşref Paşa'nın kullandığı dil, Fuzûlî, Bâkî ve Nef'î gibi şâirlerin kullandığı klâsik, Dîvân şiiri dilidir. Şâirin dilini anlamak güç değildir. Okuyucu beyti anlayabilir, çok derin anlamlar gizili olmadığı için de beyitleri rahatlıkla çözümleyebilir.

Tüter gözümde gubâr-ı güher-nişâr-ı rehiñ
Harâb-ı fırkatim ey tütüyâ-yı çeşm-i ümem³

Zülâl-i la'liñ ile kıandır Eşref-i zârı
Seniñ cemâliñe leb-teşnedir hudâ-yı a'lem⁴

Kemîne Eşrefi bir şâ'ir-i suhenver eden
Hayâl-i haretiniñ feyz-i iltifâtıdır⁵

¹ Varak, 2a.13, s.89

² Varak, 2a.14, s.89

³ Varak, 4b.48, s.100

⁴ Varak, 5a.61, s.101

⁵ Varak, 5b.6, s.106

Eşref Paşa'nın Divanında Peygamberimize yazılmış 10 Na't vardır. Eşref Paşa bu Na't'lardaki duygu ve düşüncelerini, peygamberimize olan sevgisini anlatırken onu fazlasıyla över, farklı benzetmelerle ifade eder ve O'nun şefaatine nail olmak istediğini belirtir. Her Na't'ın sonunda yalvarır tarzda bu isteğini açıkça ortaya koyar.

Gedā-yı āsitān-ı şefkatiñdir Eşref-i nā-çār
Nevā-yı sofra-yı ihsānıñı ümîd eder her bār¹

Günah-kārım dü-çār-ı cürm-i bî-ḥad yā Rasūl'allāh
Ümîdim rahm u luṭfuñdur mücerred yā Rasūl'allāh²

Olur rûz-ı cezā āzāde ser-ālām-ı dūzaḥdan
Olan zencîr-i zülfüñle muḳayyed yā Rasūl'allāh³

¹ Varak, 6b.16, s.106

² Varak, 6b.1 , s.107

³ Varak, 6b.2 , s.107

1.5. Edebi Sanatlar

1.5.1. Mecâz-ı Mürsel

Sözün gerçek anlamı dışında, benzetme amacı gütmekten kullanmaktır. Eşref Paşa’ da şiirlerinde Mecâz-ı mürseli bolca kullanmıştır.

Raĥneler açdı baĥa deĥne-i düĥnāmı ile
 Kālmadı çekmege āzārını hiç tāb-u tüvān¹

1.5.2. Teşbih

Eşref Paşa beyitlerinde sıkça teşbih sanatını kullanmıştır. Daha çok Na’tlarda peygamberimizi övmek için teşbihe başvurmuştur. Peygamber bir sevgili, dudağı nur saçan bir ayet, Kur’an, inci tanesi, yarıtılan dünyanın övünücü bir aynası olarak beyitlerinde kullandığı görülmektedir.

Öyle dil-ĥāste-i nevmîd-i ĥarāb etdi beni
 Ki taĥarrî edemem derdime aşlā dermān²

Şāĥ-ı evreng-i şefā‘at ki zülāl-i raĥmı
 Dem-i pür-süz eder fevc-i ‘uşātı reyyān³

Sen ol vahîd-i cihān-ı cemālsin ki şehā
 Vücūd-ı mişl ü nazîriñ muĥāl-i zātîdir⁴

La‘liñ āşār-ı melāĥat deheniñ āyet-i nūr⁵

İki maşbāĥ-ı ziyāverdir Muĥammedle ‘Alî
 Faĥr-ı ‘ālem gerçi mir’āt-ı ĥaĥîkâtîdir velî⁶

¹ Varak, 2a.2 , s.88

² Varak, 2a.3, s.88

³ Varak, 2b.36, s.91

⁴ Varak, 5b. 68, s.102

⁵ Varak, 7b.müfret, s.111

⁶ Varak, 9b.4, s.116

Aşık-ı hamşadeye tir-i kazâdır müjgân
 Kıadd-ı üftâdeleri dâl ider ebru-yı kemân¹

Görünce cürm ile serşâr-ı cām-ı ‘āmālim
 Dû dîde hûn ile pür oldu ‘ayn-ı sağar cam²

Eşref Paşa kasidelerinde kendisini de övmeyi çok sevdiği için teşbih sanatını kullanarak, kendisinin şiir söyleme konusunda çok maharetli olduğunu ve şiiriyle kimsenin yarışamayacağını belirtmiştir. Nitekim kalemini (sözünü) Hz. Ali’nin elindeki Zülfikâr kılıcına benzetmiştir.

Ben haydar-ı fezâ-yı mezâminim Eşrefâ
 Destimde ü’lfikâr-ı güher-târdır qalem³

1.5.3. İsti’are

Kendisine benzetilen, söylenerek yapılan açık istia’re sanatını Eşref Paşa divanındaki Na’tlarda bolca kullanmıştır. Padişah diyerek peygamberi kast etmiştir. Cilvegahda bu dünya yerine kullanılmıştır. Afitâb-ı cihan tabiriyle peygamberimizi anlatmıştır.

Hâr hâr-ı dil-i nâ-çâr-ı sefâhatkârum
 Saña ma‘lûmdur ey pâdişah-ı vahy-ı nişân⁴

Eşâret olmak için lûtf u kahrına yoḥsa
 Bu cilvegâhda olmazdı hîç nûr u zulem⁵

Rüsûm-ı levḥa-i kudret nukûş-ı evsâfiñ
 Kitâb-ı hulk-ı güzîdeñ şâhife-i ‘âlem⁶

¹Varak, 13b.18, s.133

² Varak, 4b.45, s.99

³ Varak, 13a.24, s.126

⁴ Varak, 3b. 67, s.94

⁵ Varak, 4a.8, s.96

⁶ Varak, 4a.9, s.96

Hesābsız derecāt-ı mu‘ādelāt-ı lebiñ
Bu nükteden mütenāhî degil kuvā-yı raķam¹

Heṣābsız derecāt-ı mu‘ādelāt-ı lebiñ
Bu nükteden mütenāhî degil kuvā-yı raķam²

Zülāl-i la‘liñ ile ķandır Eṣref-i zārı
Seniñ cemāliñe leb-teṣnedir ĥudā-yı a‘lem³

Meger hūlya idermiş ķatl-i‘āmı dide-i fettān
Görünce rahme geldi hasta-i rencūr zan ittim⁴

Habbe göstermez ol āfet-i harmānū'l-tafdān
Geṣtzār-ı fikreti vārestedir insāfdān⁵

‘Ukde-i tār keṣākeṣ sinede münhāl olur
Der kenār itsem o ṣūh-ı bendegāh-ı nāfdan⁶

1.5.4. Kināye

Kelimeyi her iki anlama gelecek şekilde kullanmaktır. Hem gerçek hemde mecāz anlama gelecek biçimde sözü söylemektir. Eṣref Paṣa hem kendi adını hemde kendi adından hareketle eṣref saatini kendisini övmek için kullanmıştır.

Raṣad-cū-yı niyāz olmaz saña ĥāl ‘arz edenler kim
Senin her sā‘at Eṣref sā‘atiñdir yā Rasūl’allāh⁷

¹ Varak, 4a.10, s.96

² Varak, 4a.20, s.97

³ Varak, 5a.61, s.101

⁴ Varak, 16a.4, s.144

⁵ Varak, 16b.1, s.145

⁶ Varak, 16b.2, s.145

⁷ Varak, 7a.7, s.109

1.5.5. Tezât

Birbirine zıt olan kelimeleri aynı beyit içinde kullanma. Kahır ile lütûf, hazan ile bahar gibi kelimeleri aynı beyit içerisinde kullanmıştır.

Ğahr u luţfuñdan uhûr etdi ħazân ile bahâr
Cilve-i nûruñ ile cünbiş-nümâdır rûzigâr¹

1.5.6. Tenasüb

Bir konu hakkında aralarında uygunluk bulunan sözcükleri aynı beyit içerisinde kullanmaktır. Eşref Paşa'nın şiirlerinde tenasüb sanatını yoğun bir şekilde görüyoruz.

Sîrâb-ı cûybâr ħaķîķat olur bütûn
Dil teşnegân-ı çeşme-i esrâr-ı Muştafa²

1.5.7. Telmihler

Herkesçe bilinen geçmişteki bir olayı, ünlü bir kişiyi, bir inancı hatırlatmaya çalışmaktır. Eşref Paşa şiirlerinde Telmih sanatını sıkça kullanmıştır. Hayber savaşını, Hz. Ali'nin kılıcı Zülfikâr'ı, Cem'in Kadehini, Hz. Süleyman'ı, Hz. İsa'yı, Hz. Musa'yı beyitlerinde kullanmıştır.

Ceng-i ħayberde şeref-yâbî-i râyet sendedir
Vefret-i şıdķ u kemâl-i istiķâmet sendedir³

Sensin ol âyineniñ tâb ü celâ u şayķalı
Zü'lfikâr u zâtınıñ budur senâ-yı mücmeli⁴

Hûnâbe-i sirişki revân it şevkûn kim
Ĥayrân kııl dü çeşmiñ ile sâğar-ı Cemi⁵

¹ Varak, 9a.2, s.115

² Varak, 6a.6, s.104

³ Varak, 9a.4, s.117

⁴ Varak, 9b.5, s.117

⁵ Varak, 10a.3, s.118

Devlet-i kevn ü mekân taht-ı Süleymân olsa
Nazarımda yine mânende-i rüyâ-yı ‘âdem¹

Bir nâîkım ‘İsâ-yı çerh-i ma‘ârifim
Her dem şikâr-ı nuţkuma devvârdır kalem²

Ben Mûsa-yi seferber tûr-ı faţânetim
Güyâ elimde ejder-i tayyârdır kalem³

Görünce cürm ile ser-şâr-ı cām-ı a‘mâlim
Dü dîde hûn ile pür oldu ‘ayn-ı sağar-ı Cem⁴

1.6. Divanındaki Deyimler ve Genel Bahisler

1.6.1. Deyimler

Şâirin şiir dilinde dikkati çeken bir diğer özellik; kimi beyitlerinde deyimlere yer vermesidir. Şâir, kullandığı deyimlerle söze renk katmıştır.

Nigâh-ı etmeyeyim māsivâ-yı hâzretine
Nüfûsu şarf edeyim hep şenâ-yı hâzretine⁵

beytinde, “sarf etmek”; ifadesidir.

1.6.2. Sayılar

Eşref Paşa şiirlerinde sad(yüz), hezâr (bin), dü (iki) gibi sayıları kullanmıştır.

Şad füsûs ey gönül ol nefs-i le’i-im fettân
Eyledi pek beni rencîde-i tîg-i ‘udvân⁶

¹ Varak, 11b.13, s.125

² Varak, 13a.22, s.133

³ Varak, 13a.23, s.133

⁴ Varak, 4b.45, s.99

⁵ Varak, 1b.1, s.87

⁶ Varak, 2a.1, s.88

Gül-i hüceste şemîm-i hâdika-i esrâr
Hezâr-ı nağme-i şî‘âr bahâr-ı feyz-i etem¹

1.6.3. Organ Adları

Eşref Paşa şiirlerinde, dil, yüz, dudak, yanak, göz, ağız, ciğer gibi organ isimlerini kullanmıştır. Sözü anlamını ve güçlüğünü ortaya koymak ve şiir söylemekte ne kadar hünerli olduğunu göstermek için kullanmıştır.

Dilinde hiç bulunmaz hayâl-i hur ü bihişt
Hemişe teşnedir Eşref likâ-yı hâzretine²

Sakaât-ı suhenim kâbil-i ta‘dâd degil
Türrehât-ı dehenim hiç olmaz tebyân³

Bir dem âzâd olâmam kâyd-ı tama’kâriden
Benim ol mücrim-i pâ-beste-i dâm-ı hüsrân⁴

’Alil-i mehleke-i cürm ile oldum çü hayâl
Çehre-yi zerdüme hayret eder evrâk-ı hazân⁵

Menba‘-ı cevri ü mürüvvet idigin güş etmiş
Cân atar çeşme-i inşâfına Âb-ı Hayvân⁶

Görünce cürm ile ser-şâr-ı cām-ı a‘mâlim
Dü dide hün ile pür oldu ‘ayn-ı sağar-ı Cem⁷

Zülâl-i la‘liñ ile kıandır Eşref-i zârı
Seniñ cemâliñe leb-teşnedir hudâ-yı a‘lem¹

¹ Varak, 4a.15, s.97

² Varak, 1b.5, s.87

³ Varak, 2a.7, s.88

⁴ Varak, 2a.9, s.88

⁵ Varak, 2a.11, s.89

⁶ Varak, 3a.47, s.92

⁷ Varak, 4b.45, s.99

Şubh olur tal‘at-ı pākiñ ile şām-ı deycūr
‘Ārızın mihr-i firūzende-i mülk-i ma‘mūr²

Göz göz açıp cigerde niçe şerha-i elīm
Ālūde-i dem eyle dumu‘-ı dem-ā-demi³

Fark-ı hūrşîd-i beķā çeşm-i cihān-bîn ister
Göremez bedr-i fenāyı gözüm a‘mā-yı ‘adem⁴

1.6.4. Değerli Taşlar

Eşref Paşa şiirlerinde değerli taşlar olan İnci, Sedef, Lüle ve Dürreden bahsetmiştir.

L î ma‘ Āllāh şerefîne süvār Refref
Dürre-i nüh şadef ü gurre-i şark-ı îķān⁵

Nerm olur āb-şifat gayrı geçüp sahtîden
Gühere emr-i girān ķadri ederse ceryān⁶

Dest-i tedbîrîndedür nam-ı umūr-ı kā’ināt
Düm-ı teşhîrîndedir rūh-ı nüfūs-ı her cihāt⁷

Gün olur ebr-i füyūzāt-ı Cenāb-ı hāķķdan
Şadef-i ķalbe düşer lü’lū vü lālā-yı ‘adem⁸

Belki nā-būd olurdu ķatarāt-ı eşķüm
Etsen ey gonce-dehen hānde-i bî-cāy-ı ‘adem¹

¹ Varak, 5a.61, s.101

² Varak, 7b.2, s.110

³ Varak, 9b.2, s.120

⁴ Varak, 11b.28, s.126

⁵ Varak, 2b.31, s.91

⁶ Varak, 3a.45, s.92

⁷ Varak, 9b.1, s.120

⁸ Varak, 11a.3, s.124

Deryâ-yı feyzdir dili ğavvâş-ı tab‘ına
Destinde ‘ayn-ı lüle-i dürr-bârdır kalem²

1.6.5. Sağlık, İlaç ve Şifa ile İlgili Konular

Eski edebiyatımızda sağlığı koruma, hastalık ve hastalığa ait olan kavramlar fazlaca kullanılmıştır. Sıhhat işleri ya bir mazmuna vesile olarak geçmiş yahut ta fikir düşünce olarak tavsiye edilmiştir.

Bulamaz merhem-i bihbūd-ı nedāmetle şifā
Açdığım kendime şad dāğ elim-i ‘işyān³

Benim o müznib-i nevmîd kim dehānımda
Simāta zerre-i Lā-taknatū olur pür-ḥam⁴

Şıhḥat ü şādî-i cāvîd etmesin ümmîd hiç
Zevk ü rāḥat bilmeyen derd ü nekālîñ yā Rasûl⁵

Ben o āzurde-i tîğ-i gam-ı eyyāmım ki
Çāre olmaz gibidir yāreme eczā-yı ‘adem⁶

Dārû-yı zāḥm dil ne ki kerem yārdır
Derd-i hezāra çāre nesim-i bahārdır⁷

1.6.6. Renkler

Eşref Paşa Divanında daha çok siyah rengi kullanmıştır.

¹ Varak, 12b.62, s.130

² Varak, 13b.28, s.133

³ Varak, 2a.6, s.88

⁴ Varak, 4b.42, s.99

⁵ Varak, 6a.3, s.107

⁶ Varak, 12a.46, s.128

⁷ Varak, 15a.1, s.141

Verir siyāhî-i rûyum şabāh-ı ‘afva sevād
Benim reîs-i güneh-pîşe-gân-ı yevm-i zulem ¹

Görmeyem defter-i ‘amālîmi cürm ile siyāh ²

1.6.7. Övgüler

Gül-i bâğ-ı nübüvvet bülbül-i şāh-ı risāletsin
Bahār-ı gülşen-i şer‘iñ müebbed yā Rasûl’allāh ³

Behişt-ābād-ı kurbîyyetde nāmıñ hamîd ü Maḥmūd
Ḥarîm-i ‘izzet-i Bārîde Aḥmed yā Rasûl’allāh ⁴

Ol ḡonce-i şükufte-i bûstān-ı Aḥmedî
Ol bülbül-i güzîde-i bâğ-ı Muḥammedî ⁵

¹ Varak, 4b.44, s.99

² Varak, 8a.6, s.111

³ Varak, 6b.4, s.107

⁴ Varak, 6b.5, s.107

⁵ Varak, 10b.1, s.121

II. BÖLÜM

2. DİN-TASSAVVUF

2.1. Din

2.1.1. Allah

Edebiyatta Allah, İslami inançlara uygun olarak da pek çok vasfıyla zikredilmektedir. Allah ezeli ve ebedidir. Allah'ın sıfatları, zâtı, kudreti, kuvveti ve bilgisi alemleri kuşatmıştır. O birdir; eşi ve benzeri yoktur. Herşey O'na muhtaç olduğu halde O'nun hiç kimseye ve bir şeye ihtiyacı yoktur. İsteddiği bir anda var veya yok edebilir.

Eşref Paşa ise şiirinde Cenābı Yezdan, İlāhi, Hak, Rāb, gibi ifadelerle Allah'ı konu edinmiştir. Ondan yardım istemiş ve Yüceliğinden bahsetmiştir. Divān Edebiyatında Allah'ın birliğini anlatan Tevhitler ve O'na yakarışları konu edinen Münācātlar önemli yer tutar.

Eşref Paşa'da Divānının ilk girişinde bir Münācāt ile başlar ve Allah'ın yüceliğini över. Kuran'ın ve hadislerden iktibaslar yoluyla da O'nun tecellilerinden ve sıfatlarından bahsedilir. Yaratıcılığı, hayat vericiliği, affetmesi, cömertliği kendi bağışlanmasını sadece O'ndan ister.

Pür olsun 'aşk ile yā Rāb derūn-ı birūnum
Vücūdumu vireyim ibtiğā'-yı hāzretine¹

Bu kārghāh-ı cihānda cemi- i ā'mālim
Muvāfık eyle ilāhi rızā-yı hāzretine²

L î ma' Āllāh şerefine süvār Refref
Dürre-i nüh şadef ü gurre-i şarḫ-ı îkân³

Cenāb-ı ḥaḫ yaradıp zāt-ı aḫdesin aḫdem
Şuver-nümā-yı zuhūr oldu ba'd-ezîn 'ālem¹

¹ Varak, 1b.2, s.87

² Varak, 1b.3, s.87

³ Varak, 2b.31, s.91

Vücūd-ı cūd-ı nümūduñ çü nūr-ı Yezdānî
Sevād-ı sāyen olur lā-muḥāle nakş-ı ‘adem²

Veren ḥaḳāik-i eşyāya kuvve-i iksîr
Cenāb-ı aḳdesiniñ cilve-i şıfâtıdır³

Gün olur ebr-i füyūzāt-ı Cenāb-ı ḥaḳḳdan
Şadeḳ-i ḳalbe düşer lü’lû vü lālā-yı ‘adem⁴

Yā’ni bir duḡter-i sa’d ahter u hûri peyker
Baḡş kıldı o şehinşāha cenāb-ı yezdān⁵

Ele gelmez nice küstahlık eyler dil-i zār
Bend ider ancak ānı halka-i zülf-i hübān⁶

Melce-i cinn ü melek dār-ı amān-ı insan
Sāye-i ma‘delet-i rāyet-i şāh-ı kevneyn⁷

2.1.2. Melekler

Melek, ferişteh, yaratılmış olan melekler dişi ve erkek değildirler, yemez ve içmezler, uyumazlar. Halleri başka yaratılmışlara benzemez. İlâhi emirlerin gerçekleştirilmesinden sorumludurlar. Dört büyük melek vardır.(Cebrail, Mikail, İsrail, Azrail)

Divân şiirinde melekler en çok sevgiliye benzetilir. Melekler sevgilinin bulunduğu yeri tavaf ederler, kirpiklerini ve saçlarını eşğine süpürge ederler. Bazen şairler kendisini de meleğe benzetirler, sanki melekler ona alkış tutup duasına amin derler.

¹ Varak, 3b.1, s.95

² Varak, 4a.26, s.98

³ Varak, 5b.5, s.104

⁴ Varak, 11a.3, s.124

⁵ Varak, 13b.13, s.135

⁶ Varak, 14a.20, s.135

⁷ Varak, 5b.7, s.103

Cebre’îl oldı seniñ hâdim-i hâşîñ her gâh ¹

Dehen-i şürete sıgmaz kelimât-ı melekût

Sâde güyân edemez fehm ü mezâyâ-yı ‘adem²

Sen o şâhen-şah-ı evreng-i ‘inâyetsin ki

Olamaz milket a‘tâfiña hadd ü pâyân³

Melce-i cinn ü melek dâr-ı amân-ı insan

Sâye-i ma‘delet-i râyet-i şâh-ı kevneyn⁴

2.1.3. Çâr-Yâr

Dört dost. Dört büyük halifeye verilen isimdir. Hz.Ebubekir, Hz.Ömer, Hz.Osman ve Hz. Ali’dir. Bu yüzden Çâr-Yâr hakkında medhiyeler yazılmıştır. Bazen bu manzumelere na’t denildiği de olmuştur.

Eşref Paşa şiirlerinde dört halifeden bahsederek, özellikle Hz. Ali için iki Methiye yazmıştır. Şiirinde Hz.Ebubekir’in doğruluğunu, Hz. Ömer’in adaletini, Hz. Osman’ın Kuran’ı Kerim’i toplayan olduğunu belirtir.

Müşerref intisâb-ı kâmetiñle kisve-i terkîb

Anıñ-çün çâr ‘anâşır çâr-ı yâr-ı âferînişdir⁵

2.1.4. Peygamberler

2.1.4.1. Hz. Muhammed

Beyitlerde Muhammed, Ahmed-i Muhtar, Resûl, Habîb, Ebu’l Kasım, Hamîd, Mahmûd adlarıyla anılan Hz. Muhammed, Dîvân’da en çok sözü edilen peygamberdir. Şâir, Hz. Muhammed’i, Mirâc’a çıkışı, “şakkü’l kamer” mucizesi, huyunun güzelliği,

¹ Varak, 7b.6, s.112

² Varak, 11b.27, s.126

³ Varak, 3a.60, s.93

⁴ Varak, 5b.7, s.103

⁵ Varak, 8b.4, s.115

benzersizliği, nurunun cezp ediciliği, sözlerinin güzelliği, lutuf ve kahrının hoşluğu gibi pek çok vasfıyla ele almıştır.

Meger imdād-resim olā şehen-şāh-ı rüsül
Ki ānın rāyetidür bārgēh-i emn ü emān¹

Şāh-ı evreng-i şefā‘at ki zülāl-i rahmı
Dem-i pür-süz eder fevc-i ‘uşātı reyyān²

Sensin ol zîver-i eyvān-ı serîr-i Levlāk
Sensin ol şāh-ı ‘alā-cāh-ı nübüvvet ‘unvān³

Hār hār-ı dil-i nā-çār-ı sefāhatkārūm
Saña ma‘lūmdur ey pādişah-ı vahy-ı nişān⁴

Beyān-ı menkabetiñ herkesi eder hāmūş
Miyān-ı mehmedetiñde zebān olur ebkem⁵

Be- hādişāt-ı latîf ü be-mu‘cizāt-ı münîf
Be-şān-ı mihr-i şerîf-i nübüvvet-i peygām⁶

Niçe ta‘bîre şığar devlet-i şāh-ı kevneyn
Niçe taşvîre gelir rütbet-i şāh-ı kevneyn⁷

Buldu rif‘at yerini cevher-i evvel edeli
Hāk-rüb-ı harem-i ‘izzet-i şāh-ı kevneyn⁸

¹Varak, 2b.26 s.90

² Varak, 2b.36, s.91

³ Varak, 3a.58, s.93

⁴ Varak, 3b.67, s.94

⁵ Varak, 4b.37, s.99

⁶ Varak, 5a.59, s.101

⁷ Varak, 5b.1, s.103

⁸ Varak, 5b.2, s.103

Şānını eyledi tebcîl-i hudāvend-i cemîl
Gayrı mümkün mü ola midhat-ı şāh-ı kevneyn¹

Nutk-ı cān-baḥş-ı gül-i gülşen-i mā-avaḥîdir
Bî-bahādır güher-i şoḥbet-i şāh-ı kevneyn²

Naḳş göstermez idi ḥāne-i taḥlîk ammā
‘İllet-i mûcibedir ḥilkat-i şāh-ı kevneyn³

Halk olundu yok iken nüsha-i îcād-ı sevā
Vākı‘ā ḥātîmedir bi‘set-i şāh-ı kevneyn⁴

Melce-i cinn ü melek dār-ı amān-ı insan
Sāye-i ma‘delet-i rāyet-i şāh-ı kevneyn⁵

Enbiyā rûz-ı cezā der hele nefsî nefsî
Ümmetî der yalañız ḥazret-i şāh-ı kevneyn⁶

Pür-günāh Eşrefe şāyeste-i dūzaḥ deme hîç
Ne kadar olsa yine ümmet-i şāh-ı kevneyn⁷

Günah-kārım dü-çār-ı cürm-i bî-ḥad yā Rasûl’allāh
Ümîdim rahm u luṭfuñdur mücerred yā Rasûl’allāh⁸

Olur rûz-ı cezā āzāde ser-ālām-ı dūzaḥdan
Olan zencîr-i zülfünle muḳayyed yā Rasûl’allāh⁹

¹ Varak, 5b.3, s.103

² Varak, 5b.4, s.103

³ Varak, 5b.5, s.103

⁴ Varak, 5b.6, s.103

⁵ Varak, 5b.7, s.103

⁶ Varak, 5b.8, s.103

⁷ Varak, 5b.9, s.103

⁸ Varak, 6b.1, s.106

⁹ Varak, 6b.2, s.107

Cenāb-ı devletiñ cān-ı gönülden sevmeyen elbet
 alır nār-ı cehennemde muallid yā Rasūl'allāh ¹

Gül-i bāğ-ı nübüvvet bülbul-i āh-ı risāletsin
 Bahār-ı gülşen-i şer'ıñ müebbed yā Rasūl'allāh ²

Behişt-ābād-ı urbiyyetde nāmıñ amîd ü Mamūd
 Harîm-i 'izzet-i Bārîde Amed yā Rasūl'allāh ³

Muahar gerçi teşrif-i udümün sāhil-i dehre
 Velîkin bü'l-beşerden zātıñ emced yā Rasūl'allāh ⁴

Hele zānū –nişin-i pîş-i üstād olmadıñ ammā
 Yanıñda 'al-ı evvel tıfl-ı ebced yā Rasūl'allāh ⁵

Sezā-vār-ı şefā'at mücrimāndan şāyidim mev'ūd
 Gelirsem ātır-ı 'ālîye şāyed yā Rasūl'allāh ⁶

Der-i ihsānıñ gelmiş nigāh-ı iltifāt eyle
 uluñdur kemter Eşref yā Muammed yā Rasūl'allāh ⁷

Gelince rüz-ı pür-süz-ı kıyāmet yā Rasūl'allāh
 Yine senden olur alka 'ināyet yā Rasūl'allāh ⁸

Şefā'at etmege aylî 'uşāta vat-i maşerde
 Verilmiş zāt-ı Hādan sağa ruşat yā Rasūl'allāh ⁹

¹ Varak, 6b.3, s.107

² Varak, 6b.4, s.107

³ Varak, 6b.5, s.107

⁴ Varak, 6b.6, s.107

⁵ Varak, 6b.7, s.107

⁶ Varak, 6b.8, s.107

⁷ Varak, 7a.9, s.108

⁸ Varak, 7a.1, s.108

⁹ Varak, 7a.2, s.108

Cemî‘-i enbiyâ dil-teşne-i şahbâ-yı lûtfuñdur
Saña muhtâcdır ‘âlem-i nihâyet yâ Rasûl’allah¹

Kudûm-ı pâkiñe azdır virilse müjde şad Yûsuf
Çü sensin nâzenin-i Rabb-ı ‘izzet yâ Rasûl’allah²

Cemâliñ pertev-endâz-ı neşât-âbâd-ı kurbîyyet
Cebînin cilvegâh-ı nûr-ı vahdet yâ Rasûl’allah³

Ser-â-ser zaḥmnâkim eyledi nefis-i tebehkârım
Beni pâ-mâl-i ḥâristân-ı miḥnet yâ Rasûl’allah⁴

Günâhım her zamân ḥâtır-nişân etsem hırâsımdan
Çöpar cân-ḥânedede şûr u şamâtat yâ Rasûl’allah⁵

Has ü ḥaşâk-ı efkâr ol kadar kim sâḥa-i dilde
Gidermez cûşîş-i seyl-âb-ı ḥasret yâ Rasûl’allah⁶

Bakıp ‘isyânına mehcûr kılma Eşref-i zârı
Eyâ kân-ı mürüvvet baḥr-i şefkat yâ Rasûl’allah⁷

Mürüvvet naḳş-ı câm-ı himmetiñdir yâ Rasûl’allah
Kerem sayḳal-firûz-ı fîṭratıñdır yâ Rasûl’allah⁸

Melâz-ı mücrimin ü sâye-bân-ı millet-i beyzâ
Dem-i pür-sûz ancak râyetiñdir yâ Rasûl’allah⁹

¹ Varak, 7a.3, s.108

² Varak, 7a.4, s.108

³ Varak, 7a.5, s.108

⁴ Varak, 7a.6, s.108

⁵ Varak, 7a.7, s.108

⁶ Varak, 7a.8, s.108

⁷ Varak, 7a.9, s.108

⁸ Varak, 7a.1, s.109

⁹ Varak, 7a.2, s.109

Dil-i güm-geşte-rāha reh-nümā-yı cādde-i maḫşūd
Vürūd-ı peyk-i fikr ü ḫayretiñdir yā Rasūl'allāh¹

Ricā-yı ḫ̣ān-ı iḫsānıñ edip peygamberān dā'im
Nigeh-düz-ı nevāl-i re'fetiñdir yā Rasūl'allāh²

Leyāl-i ḫasretiñde bādî-i ber-bādî-i 'uṣṣāk
Hevā-dārî-i serv-i kāmestiñdir yā Rasūl'allāh³

Her āsān olmazam bir laḫā istimdād-ı luṭfuñdan
Sebeb farṭ u kemāl-i ṣefkatindir yā Rasūl'allāh⁴

Raṣad-cū-yı niyāz olmaz saña ḫāl 'arz edenler kim
Senin her sâ'at Eṣref sâ'atiñdir yā Rasūl'allāh⁵

2.1.4.2. Diğer Peygamberler

Eyyûb peygamber, çektiği çilelere karşı gösterdiği sabırla bilinmektedir. Beyitlerde de bu özelliğiyle ele alınmıştır. Ya'kûb, oğlu Yûsuf peygamberin hasreti ve üzüntüsü sebebiyle gam ve Hüzün sembolüdür. Eşref Dîvânı'nda da bu yönüyle ele alınmıştır. Dîvân'da tek bir beyitte adı geçen Yûsuf, Mısır'a sultan olması noktasında söz konusu edilerek, Yûsuf-ı Ken'an adıyla zikredilmiştir. Mûsâ peygamberi, gösterdiği mucizelerle beyitlerine konu eden Eşref Paşa, özellikle elindeki āsâyı yılan haline getirmesini ve Allah ile konuşmasını söz konusu ederken Tûr Dağı ile Yed-i Beyzâ'ya da yer vermiştir.

Be-şabr u çille-i Eyyûb u ḫasret-i Yûsuf
Be-eşk-i dîde-i Ya'kûb u çeşme-i Zemzem⁶

¹ Varak, 7a.3, s.109

² Varak, 7a.4, s.109

³ Varak, 7a.5, s.109

⁴ Varak, 7a.6, s.109

⁵ Varak, 7a.7, s.109

⁶ Varak, 5a.55, s.100

Ṭuyunca kışsa-i cān-baḥşı-i melāḥatiñi
Sücūda vardı sipihr içre İsi-i Meryem¹

Be-ṭūr-ı berķ-i tecellî be-şoḥbet-i Mūsā
Be-rūḥ-ı ḳuds-i Mesîḥā be-‘ismet-i Meryem²

2.1.4.3. Dört Halife

Şāir, Dîvānı’nda dört halifeden de saygıyla bahsetmektedir. Bir beytinde, Hz. Ebubekir’i doğruluğu, Hz. Ömer’i adaleti, Hz. Osman’ı koruyuculuğu ile söz konusu etmiştir.

Dîvān’da en fazla yer verilen halife ise Hz. Ali’dir. Şāirin Bektaşî olmasının da etkisiyle pek çok şiirde Ali, Haydar-ı Kerrār, Murtaza gibi adlarıyla zikredilmiştir. Ayrıca Ali, pek çok beyitte keskin kılıcı Zülfıkar ile anılmıştır.

Sen ol Medîne-i ‘ilm ü kemālsin ki saña
‘Alî-i şāh-ı vilāyet olur der-i a‘zam³

Be-şıdk-ı ekmel-i Būbekr ü Fāruḳî-i ‘Ömer
Be-ḥıfz-ı Cevdet-i Oşmān be-muşḥaf-ı muḳsem⁴

Be-ḥaydarî-i ‘Alî vü be-ḥürmet-i aşḫāb
Be-Fāṭıma be-ḥüseyn ü ḥasan be-āl-i ḥarem⁵

Revān-ı pākiñe her bār ola hezār-ı şalāt
Cemî‘-i ‘izze ve aşḫābıña selām-ı etemm⁶

Müşerref intisāb-ı ḳāmetiñle kisve-i terkîb
Anıñ-çün çār ‘anāşır çār-ı yār-ı āferînişdir¹

¹ Varak, 4a.24, s.197

² Varak, 5a.56, s.101

³ Varak, 4b.34, s.98

⁴ Varak, 5a.57, s.101

⁵ Varak, 5a.58, s.101

⁶ Varak, 5a.66, s.101

Ben haydar-ı fezā-yı mezāminim Eşrefā
Destimde ü'lfiķār-ı güher-tārdır kalem²

2.1.4.4. Oniki İmam

Eşref Paşa, birçok şiirinde on iki imamdanda övgü ve saygıyla bahsetmiştir. Bunlar arasında şāirin en çok yer verdiği kişi Hz. Hüseyin'dir. Kerbela 'da şehit edilmesi nedeniyle söz konusu edilmiştir.

Çār-deh ma'sūm-ı pāke muķtedāsın yā 'Alî
On iki ehl-i şafāya pişvāsın yā 'Alî³

Āb-ı rüyuñdur seniñ vech-i nümā-yı berg ü bār
Lā-cerem āşār-ı vaķdet senden oldu āşikār⁴

ķahr u luţfuñdan uhūr etdi ĥazān ile bahār
Cilve-i nūruñ ile cünbiş-nümādır rüzigār⁵

Sensin ey sultān-ı ekrem ķahramān-ı cān-sipār
Şaf-der-i rezm-i ĥilāfet server-i dilden süvār⁶

Şāh-ı evreng-i vilāyet şehriyār-ı zūlfikār
Ehl-i ĥāle ĥāk-i pāyındur medār-ı iftiķār⁷

Seyf ü şānıñ midĥatin olduĥ-ıçün behre-dār
Zîb-i ķāk-ı 'arşdır bu maţla'-ı gevher-i 'ayār⁸

¹ Varak, 8b.4, s.114

² Varak, 13a.24, s.133

³ Varak, 9a.1, s.116

⁴ Varak, 9a.1, s.115

⁵ Varak, 9a.2, s.115

⁶ Varak, 9a.3, s.115

⁷ Varak, 9a.4, s.115

⁸ Varak, 9a.5, s.116

Lā ğazā illā ğazā el Murtaẓā bi'l iktidār
Lā fetā illā ‘Alī lā seyfe illā zū’lfikār(Müfretler)¹

Genc-i pinhān-ı emānet mahzen-i esrārsın
Ġarra-i evc-i hidāyet mihr-i pūr-envārsın²

Aşl-ı ma‘nā-yı sūtūr-ı nüşha-i ikrārsın
Kışver-i tecrîde fermān işledir hünkārsın³

Yek nefesde şeş cihānı devr eder perkārsın
Kıtb-ı aķtāb-ı dü kevn-i merkez-i aķtārsın⁴

Şābit ü yektā-nişin-i şadr-ı istikrārsın
Na‘ra-perdāz-ı celāl ü haydar-ı Kerrārsın⁵

Bir cān hāricî-zedeem niçe çün esd
Hūn-ı hüseyin mi talebim yā ‘Alī meded⁶

2.1.5. Ahiret İle İlgili Mefhumlar

2.1.5.1. Kıyamet

Bütün insanların dirilerek mahşerde toplanacakları gün. Dünyanın sonu, ölümden sonra hayat bulma. Kıyāmetin belirtileri için büyük ve küçük alametleri vardır.

Divān şiirinde kıyāmet daha çok fitne, yahut ”kıyam, kad, kamet” kelimeleriyle anlam ilişkisi kurarak ele alınır.

O zamān ki olalar zîr ü zeber ehl-i dālāl
O zamān kim bula ehvāl-i kıyāmet meydān⁷

¹Varak, 9a.5, s.116

²Varak, 9a.6, s.116

³Varak, 9a.7, s.116

⁴Varak, 9a.8, s.116

⁵Varak, 9a.9, s.116

⁶Varak, 11a.6, s.124

⁷Varak, 3b.70, s.94

Gelince rûz-ı pür-sûz-ı kıyâmet yâ Rasûl'allâh
Yine senden olur halka 'inâyet yâ Rasûl'allâh¹

2.1.5.2. Ahiret-Mahşer-Sırat

Bir araya gelinip toplanılan yer. Toplanma yeri. Bütün varlıkların ölümden sonra Allah'ın emriyle dirilip toplanacakları yer. Rûz-i mahşer kıyamet günü yerine kullanılır.

Divân şiirinde canlıların dirilip, toplanması, amel defterinin açılması, hesap görülmesi gibi yönlerden ele alınır. Mahşerin kalabalığı da "Binbir ayak bir ayaküstünde" diye anılır.

Nice taḥlîş-i girîbân ideyim mahşerde
Seyyi'atım olıcaḡ hazır-ı şahn-ı mizân²

Ba'is Levḡ ü Ḳalem vech-i zuhûr-ı 'âlem
Rûḡ-ı eşbâḡ ümem kurre-i 'ayn-ı i'yân³

Be-ḡaḡḡ-ı mahşer ü mîzân be şâbitî-i sırat
Be-zevḡ-i bâḡ-ı na'îm ü be cev-r-dâr-ı elem⁴

Kilk-i rahmıñ beni ḡayd etmez ise defterde
Kimden ümîd-i şefâ'at edeyüm mahşerde⁵

2.1.5.3. Cennet ile ilgili Mefhumlar

2.1.5.3.1. Cennet

"Gölgelek bahçe" anlamında olup ahrette müminlerin gidecekleri yerdir. Allah cennet hakkında "Takva sahiplerinin gidecekleri ve nimetlendikleri yerlerdir.

Divan edebiyatında çok zaman "Behişt" olarak karşımıza çıkan cennet, bazen de kelimenin çoğulu olan "cinan" şeklinde de kullanılır. Cennet sevgilinin sarayı, bahçesi, mahallesi, yurdu, kısaca onun bulunduğu yerdir.

¹ Varak, 7a.1, s.108

² Varak, 2b.25, s.90

³ Varak, 2b.27, s.90

⁴ Varak, 5a.53, s.100

⁵ Varak, 8a.4, s.113

Dilinde hiç bulunmaz hayāl-i hür ü bihişt
Hemişe teşnedir Eşref likā-yı hāzretine¹

Feryād-ı müslimîn o kadar çıkdı ‘arşa kim
Şad-pāre kıldı heşt-behişti ğam u kerb²

2.1.5.3.2. Huri-Cennet Kızı

Cennet kızı, gözlerinin akı karasından çok olan, ceylan gözlü kız. Kuran-ı Kerim’de cennette hurilerin mü’minlere hizmet edeceklerini bildirir. Hurilerin safran, misk, anber ve kafür gibi güzel kokulu maddelerden yaratıldığına dair rivayetler vardır.

Aşığın aklını başından alan sevgili, Hulle’ler içinde bir huridir. Bu durumda da sevgilinin bulunduğu mahalle cennet olur.

Yā’ni bir duhter-i sa’d ahter u hûri peyker
Bağış kıldı o şehinşāha cenāb-ı yezdān³

2.1.5.4.Cehennem

Cehennem; ahretteki azap yurdudur. Cehennem imansız ölenler ile suçları bağışlanmayan günāhkārların uğrağıdır. Edebiyatta tamu, cahim ve düzāh şekilleri de kullanılan cehennem, aşığın çektiği ayrılık acısıdır. Ateş olması ve yakma özelliğiyle çok kullanılır. Sevgilinin öfkesi cehennemden nişān verir.

Pür-günāh Eşrefe şāyeste-i dūzağ deme hîç
Ne kadar olsa yine ümmet-i şāh-ı kevneyn⁴

Cenāb-ı devletiñ cān-ı gönülden sevmeyen elbet
Kalır nār-ı cehennemde muhallid yā Rasūl’ allāh⁵

¹ Varak, 1b.5, s.87

² Varak, 11a.5, s.123

³ Varak, 13b.13, s.135

⁴ Varak, 5b.9, s.103

⁵ Varak, 6b.3, s.107

İzar-ı ‘âteşin yârda hâl-i siyehfâmı
Dûçar-ı dûzâh olmuş kâfir maḥhûr zân ittim¹

2.1.6. Diğer İtikadi Mefhumlar

2.1.6.1. Amel Defteri

İnsanların dünyada yaptıkları iyi-kötü bütün işlerin yazıldığı defterdir. ”Kirâmen-kâtibin adı verilen iki yazıcı melek tarafından kaydedilen bu amellerin kıyamet gününde hesabı görülür. Namazın sonunda verilen selamı bu melekler almış.

Görmeyem defter-i ‘âmâlimi cürm ile siyâh²

2.1.6.2. Şefa’at

Suçun bağışlanması için aracı olma. En yüce şefaâtçi Hz.Muhammed (S.A.V.) Kıyamet gününde ümmetinin bağışlanması için şefaatta bulunacaktır.

Kilk-i rahmıñ beni kayd etmez ise defterde
Kimden ümîd-i şefâ’at edeyüm maḥşerde³

Vesîle cürm ü ḥaṭâdır şefâ’ate lîkin
Ḥadîş-i nûkte veren elde hüccet-i muḥkem⁴

2.1.6.3. Kün fe Yekün

Manası ol demektir. Özellikle tasavvufi edebiyatta çok kullanılır. Kün kâinatın yaratılış emridir. Kün emri verilmeden önce herkes “Elest” bezminde idi. Henüz hiçbir maddi varlık yaratılmamıştı. İnsan Kenz-i Mahfî mertebesinden “Kün” emri ile çıktı.

Be-naẓm-ı Kün feyekün ü be-saṭr-ı Bismi’llâh
Be-levḥ-i ‘ilm-i ilâhî be-remz-i Nûn u qalem⁵

¹Varak, 16a.2, s.144

² Varak, 8a.6, s.113

³ Varak, 8a.4 , s.113

⁴ Varak, 4b.46, s.100

⁵ Varak, 5a.60, s.101

Halk olundu yok iken nüsha-i îcād-ı sevā
Vākı‘ā hātımedir bi‘set-i şāh-ı kevneyn¹

Sen satır-ı pāk-i Besmele-i Kün Fekānsın
Lebbü’l-māl-i nüsha-i kevn ü mekānsın²

Manā-yı Kün-Fekānı işāret eder zihî
Peyk ü berîd-i ‘ālem-i aḥbārdır kalem³

2.1.6.4. Miraç

Kelime mānāsı “merdiven” ise de peygamberimizin göğe yükselmesine ad olmuştur. Peygamberimiz Recep ayının 27. gecesi Mekke’deki Mescid-i Haram’dan Kudüs’teki Mescid-i Aksa’ya gelmişti. Buna İsrā denilir. Peygamberimizin Mescid-i Aksa’dan Sidre-i Müntehā’ya dek olan yolculuğu da Mirāç adını alır.

Gelip ifāde-i mi‘rāca peyk-i Sübhānîş
Harîm-i ‘izzetiñe ser-be-ḥāk meh-i tev’em⁴

2.1.6.5. Günah

Allah’ın emirlerine ters düşen iş, dini suç. Bu suçu işleyen kişiyede günahkār denir. Divān şiirinde aşığın aşkı bir günah gibidir. O günahı işlemeye kalkan cezasını da çekmelidir. Ancak sevgilinin suç bağışlayan bir padişah oluşu ile merhametli ve şefkatli oluşunun buna izin vermeyeceği düşünülür.

Gülşen-i maṭlabım elṭāfuñ ile nem-nāk et
Āb-ı iḥsānıñ ile naḳş-ı günahdan pāk et⁵

¹ Varak, 5b.6 , s.103

² Varak, 8b.7 , s.114

³ Varak, 13a.5, s.131

⁴ Varak, 4a.11, s.96

⁵ Varak, 8a.7, s.113

2.1.7. Din İle İlgili Mefhumlar

2.1.7.1. Kābe

Mekke’de Harem-i Şerif içinde bulunan kutsal bina. Beytullah, Beytül-Harem, adlarıyla bilinir. Kābe Mekke civarındaki dağlardan alınan siyah taşlarlabina edilmiştir. İbrahim peygamber ve İsmail peygamber tarafından inşa edilmiştir. Cahiliye devrinde ka’be putlarla dolu kutsal bir yer olarak kullanılıyordu.

Tasavvufa göre Ka’be bir semboldür. Asıl Ka’be gönüldür. İlâhi aşk gönülde tecelli ettiği için gönülle bir benzerlik kurulur. Tenasüp yoluyla sevgilinin yüzü mahallesi Ka’beye benzetilir. Āşık orada dolaşarak Ka’be tavaf etmiş olur.

Ne cān ki gevher-i zevk ü sürürü bâda verip
Hevā-yı ‘aşkıñ ile almaya kabā-yı elem¹

Be-germ-hîzi-i şahñ-ı tavâf-ı ehl-i vedād
Be-sāha-i ‘Arafāt ü be-Ka‘be-i ekrem²

2.1.7.2. Zemzem

Mekke’de bulunan bir kuyu ve bu kuyudan çıkan suya verilen ad. Hz. İbrahim’in eşi Hacer’in oğlu İsmail’in Merve ve Safa tepeleri arasında Allah tarafından bahşedilen kutsal su. Hacılar bu suyu kendi memleketlerine en değerli hediye olarak götürürler.

Be-şabr u çille-i Eyyüb u hasret-i Yūsuf
Be-eşk-i dîde-i Ya‘küb u çeşme-i Zemzem³

2.1.7.3. Kilise

Hristiyanlıkta ibadet edilen yer. Kilisenin çanı çalınmasa ihtiyar pirlar gaflet uykusundan uyanmazlar.

¹Varak, 4b.40, s.99

² Varak, 5a.54, s.100

³ Varak, 5a.55, s.100

H'āb-ı ğafletden uyanmazlar idi pîr-i muġān
Olmasa na'ra-i nāķūs-ı kilīsā-yı 'adem¹

2.1.7.4. Evliyā

Kendini Allah yoluna adamış, nefsiniterbiye etmiş velidir. Evliyāların şahı olarak Eşref Paşa Peygamberimizi övmüştür.

Ol kurre-i dü çeşm-i şahen-şāh-ı enbiyā
Ol tūtiyā-yı dīde-i sultān-ı evliyā²

2.1.7.5. Şehit-Gazi

Gazā eden, Allah yolunda savaşa katılan ve savaştan sağ dönen kişiye Gazi, ölen kişiye Şehit denir.

Sensin elbet eşref ü ser-çeşme-i şaff-ı rüvāt
Sensin ancak mefhar-ı hayl-i şehîdān u ġuzāt³

2.1.7.6. Efsûn-Büyü

Olaġanüstü haller ortaya koymā halidir. Divān şiirinde sevgili bir büyücüdür. En büyük büyüğü güzelliğiyle aşıklarına sihir yapmış sayılır.

Āhū-yı namı pençe-i fikrim girift eder
Şayyād-ı dil-firîb ü füsünkārdır kalem⁴

2.1.7.7. Mezhepler

Gidilen yol. Mezhep dinin nasıl anlaşılması lazım geleceği hakkında ileri sürülen fikirler ve dinin gayesine ulaşmak için tutulan bir yoldur.

Şāfi'-i rüz-ı cezā Aħmed-i mürsel kim odur
Dest-ġır-i zu'afā melce-i āzürde dilān⁵

¹ Varak, 11b.20, s.126

² Varak, 10a.1, s.121

³ Varak, 9b.5, s.119

⁴ Varak, 13a.14, s.132

⁵ Varak, 2b.35, s.91

2.1.8. İbadet İle İlgili Mefhumlar

2.1.8.1. Namaz İle İlgili Mefhumlar

2.1.8.1.1. Du'a

Du'a, Allah'a yalvarma, niyaz. Bir şeyin olmasını veya olmamasını, Allah'ın meth ve sena yolu, kulun acizliğini ve ihtiyacını ifade eden sözlerle istemektir. Du'a müslamanın ihtiyaç ve anahtarıdır. Divân şiirinde âşık daimi bir du'a halindedir. Bazen sevgiliye kavuşmak, bazen de ızdırabın artması için du'a da bulunur.

Bāreka'llāh ey şabā-yı feyz-baḥş-ı 'anberîn
Levḥaşa'llāh ey nesîm-i gülşen-i 'ilmü'l yakîn¹

2.1.8.1.2. Besmele

Allah'ın adıyla başlarım. Kur'an'ı Kerim'de bir ayet içinde geçer. Bir de sure başların yazılan müstakil besmeleler vardır. Edebiyatta çeşitli yazılış şekilleriyle ve içinde geçen harfler dolyısıylada anılır. Eskiden kitapların başına besmele yazılırdı. Hatta divânların başına besmele mazûmeleri konulurdu.

Sen satır-ı pāk-i Besmele-i Kün Fekānsın
Lebbü'l-māl-i nüṣṣa-i kevn ü mekānsın²

2.2. Tasavvuf

2.2.1. Ālem

Dünya, cihān, kāinat evren. Tasavvufta birçok tamlamalarla kullanılan ālem, Allah tarafından yaratılmış her şeydir. İslām'a göre ālem, Allah'tan ayırdır. Tasavvuf ise ālemi, Allah'ın tecellisi, belirtisi olarak göstermiştir. Bunun için Ālem-i suḡra(küçük ālemi), Allah ise ālem-i kübrā (büyük ālem) olarak nitelendirilir.

Kuran-ı Kerim “Ālemlerin rabbi olan Allah'a hamd olsun” ayetiyle başlar. Divân edebiyatında ālem kelimesi mecāz-ı mürsel yoluyla insanlar yerine kullanılır.

¹ Varak, 9b.1, s.118

² Varak, 8b.8, s.114

Älem, bir bağ ve bahçedir, bezmdir, çemendir. Yerine göre cennet veya cehennemdir. Bazen bir aynadır, o aynada bakışa göre görüntüler belirir. Ancak o aynaya bakmasını bilmek lâzımdır.

Älemlerin yaratılış sebebi peygamberimizdir. Çünkü Allah o’na hitaben “Sen olmasaydın, eflākı yaratmazdım.” demiştir. Hz. Muhammed fahr-i älem (älemin övücüsüdür.)

Bu kârgâh-ı cihānda cemi- i ā’ mālim
Muvāfık eyle ilāhi rızā-yı hāzretine¹

Cihāna şāhid-i hüsnuñ olinca çehre-nümā
Tecelliyāt-ı nihānî bürüz etdi o dem²

Evzā’-ı ulm ü cevır ü cihānda ‘adīm idi
Güyā fesād u fitne o vākt eyledi uhūr³

Ol āfet-i felāket-i sāmān-güdāz kim
Bir zerresin ifāde edersen cihān yanar⁴

2.2.2. Nefs

Ruh öz varlık; zāt, insanın iç ālemi hakkında kullanılır. Ruh ile nefis aynı şeydir. Ancak insan iyi şeylere yönelince ruh dünya işlerine ve kötü şeylere yönelince nefis adını alır.

Tasavvufta da nefis, kulun kötü vasıfları, yerilen huy ve amelleri yerinde kullanılır. Yedi çeşit nefis vardır. Nefs-i külli, Allah irādesi, nefis-i cüz-i insan nefsidir. Nefs-i nātıka ise akıl yerine kullanılır.

Şad füsüs ey gönül ol nefis-i le’i-im fettān
Eyledi pek beni rencīde-i tīg-i ‘udvān⁵

¹ Varak, 1b.3, s.87

² Varak, 3b.2, s.95

³ Varak, 10a.3, s.120

⁴ Varak, 10b.2, s.122

⁵ Varak, 2a.1, s.88

Yālınız nefse de isnād-ı fesād eyleyemem
 Ārasam kendime kendim çıkarım düşmān-i cān¹

Qalırsa böyle gönül vādi-i ma‘āşide
 Hemîşe nefs-i tebehkār eder zebūn u rîzem²

Zāhir olan helāl degildir ber u cere
 Ebru-yı yār nakşını cerh itmiş iktibās³

2.2.3. Arif (Bilgin)

İrfan sahibi, Allah’ı tanıyan kişidir. Arif olmanın yolu kitabı bilgiyi aşmaktan geçer. Divān şiirinde şairler sevdiklerin arif kisveyle tarif ederler. Bunun içinde arifir her şeyi bilmesi, bazı özelliklerle aşğa bir şeyler anlatılması gibi yanları da ele alınır.

Eşref Paşa divānında arif kelimesinin kullanarak, kendisini de arif olarak göstermeye çalışmıştır.

‘Ārifñ āhir olur nāşiye-i hālinden
 Olduğu mahar-ı envār-ı tecellā-yı ‘adem⁴

Ol ‘ārifim ki lāle-i dil-cū-yı tab‘ıma
 Dest-i hünerde cūy-ı çemen-zārdır kalem⁵

2.2.4. Masiva

Bir şeyden başka olan şeylerin hepsi, ”Masivallah”kelimesinin kısaltılmışı olarak “Allah’tan gayri sayılan şeyler “ anlamında kullanılır. Masiva’dan geçmek kendini Allah’a vermektir. Sufilerin gönlünde Allah’tan başka bir şey bulunmaz. Eşref Paşa’nın divanın ilk giriş beytinde “Münacat’ın ilk beyt-inde “ geçer.

¹ Varak, 2a.4, s.88

² Varak, 5a.49, s.100

³ Varak, 15b.2, s.142

⁴ Varak, 11b.25, s.126

⁵ Varak, 13a.19, s.133

Nigāh-ı etmeyeyim māsivā-yı ḥazretine
Nüfusu şarf edeyim hep şenā-yı ḥazretine ¹

2.2.5. Tassavvuf Terimleri

Ba‘is Levḥ ü Qalem vech-i zuhūr-ı ‘ālem
Rūḥ-ı eşbāḥ ümem kurre-i ‘ayn-ı i‘yān ²

Nüşā-i rahmet-i Ḥaḳ nükte-i ḡayb-ı muṭlaḳ
Sāye-yi Rābb-ı felāk māye-yi lutf-u ihsān ³

Nūr-ı kandīl şafā berḳ-i tecellā-yı Hudā
Şu‘le-i şem’-i beḳā lem‘a-i sırr-ı Sübhān ⁴

Kār fermā-yı maḳām-ı ceberūt ve lāhūt
Tāc-dār-ı melekūt-ı haşem- ārā-yı cihān ⁵

Cenāb-ı ḥaḳ yaradıp zāt-ı aḳdesin aḳdem
Şuver-nümā-yı zuhūr oldu ba‘d-ezîn ‘ālem ⁶

Be-tūr-ı berḳ-i tecellî be-şoḥbet-i Mūsā
Be-rūḥ-ı ḳuds-i Mesîḥā be-‘ismet-i Meryem ⁷

Sensin ol maḥrem-i esrār-ı serā-perde-i ḥaḳḳ
Sensin ol nükte-i ser-beste-i feyż-i muṭlaḳ ⁸

¹ Varak, 1b.1, s.87

² Varak, 2b.27, s.90

³ Varak, 2b.28, s.90

⁴ Varak, 2b.29, s.90

⁵ Varak, 2b.30, s.90

⁶ Varak, 3b.1, s.95

⁷ Varak, 5a.56, s.101

⁸ Varak, 7b.4, s.110

Raḥne-dār etmiş iken nîşter-i baġî vü günāh
Bend-i zencîri edip nefs-i le'îm-i bed-ḥ̣āh¹

Benim ol bādî-i peydā-yı nefî ü işbāt
Cevherimden olunur seyr ü temāşā-yı ‘adem²

¹ Varak, 7b.10, s.110

² Varak, 12b.54, s.129

III. BÖLÜM

3. CEMİYET

3.1. Şahıslar

3.1.1. Hz.Ali

Eşref Paşa divanında Na't'larından sonra Hz.Ali için yazdığı (v9a-v9b-v10a) farklı kâfiyelerle birbirine bağlanmış toplam iki methiye yazmıştır. Methiyelerinde Hz. Ali'yi peygamberimize bağlı olduğundan ve Allah'ın ona herkesten farklı olarak güç verdiğine,

Yek nefesde şeş cihānı devr eder perkārsın
 Kūṭb-ı aḳṭāb-ı dü kevn-i merkez-i aḳṭārsın ¹

Tek nefesinde altı cihanı durduracak kadar kuvvetli olduğunu ve İslam dünyasının büyük hükümdarısın diyerek yüceliğini belirtiyor.

Çār-deh ma'sūm-ı pāke muḳtedāsın yā 'Alî
 On iki ehl-i şafāya pişvāsın yā 'Alî ²

Ser-nihād-ı tîḡ-i teslîm-i ḳazāsın yā 'Alî
 Rüstem-i şahn-ı Rızāsın Murtażāsın yā 'Alî ³

Vālid-i pāk-i şehîd-i Kerbelāsın yā 'Alî
 Dest-gîr-i zümre-i āl-i 'abāsın yā 'Alî ⁴

Hāris-i gencîne-i mülk-i beḳāsın yā 'Alî
 Fāris-i meydān-ı ilhām u hüdāsın yā 'Alî ⁵

Mahar-ı medh ü sipās-ı helatāsın yā 'Alî
 Bir fetāsın ki 'aceb şîr-i ḥudāsın yā 'Alî ¹

¹ Varak, 9a.8, s.116

² Varak, 9a.1, s.116

³ Varak, 9a.2, s.116

⁴ Varak, 9a.3, s.117

⁵ Varak, 9a.4, s.117

Beyitlerin kafiyelenişi yâ ‘Ali şeklindedir.

Keffe-i ebr-i güher-bâr-ı şahâdet sendedir
Devlet-i mülk-i mu‘allâ-yı vilâyet sendedir²

Ma‘delet-efrûzî-i taht-ı kerâmet sendedir
Hem ‘inâyet hem riyâset hem siyâset sendedir³

Rehber-i merdânsın câh-ı emânet sendedir
Bağr-i bî-pâyânsın kân-ı emânet sendedir⁴

Ceng-i hayberde şeref-yâbî-i ra‘yet sendedir
Vefret-i şıdk u kemâl-i istikâmet sendedir⁵

İmtiyâz-ı cevher-i tab‘-ı şecâ‘at sendedir
Şehsüvârî-i cedel-gâh-ı cesâret sendedir⁶

3.1.2. Aristo

Ünlü yunan filozofu (M.Ö 384–322) Klasik felsefenin kurucularındandır. Eflâtunun kurmuş olduğu Akademia’da 20 yıl süre ile kendisinin asistanlık yapmış. Sonra 12 yıl bütün Yunanistan’ı dolaşarak ders vermiştir. Edebiyatta ilim, akıl, isâbetli görüşe sahip olma, mantık ve hizmet sembolü olarak karşımıza çıkan Aristoyu kasideler övülen kişiyi ona benzeterek kullanmışlardır.

Eşref Paşa’da kasidesinde övdüğü kişiyi, akıl ve fikir yönünde Aristo’ya benzetir.

¹ Varak, 9a.5, s.117

² Varak, 9a.1, s.117

³ Varak, 9a.2, s.117

⁴ Varak, 9a.3, s.117

⁵ Varak, 9a.4, s.117

⁶ Varak, 9a.5, s.117

Süleyman-ı salṭanat-ı Rüstem şecâat murṭazâ-yı heybet
Aristo aḳl-ı Eflâtun fikr u âsaf-ı şafdir ¹

3.1.3. Eflatun

Aristonun hocasıdır. Sokrat'tan öğrenim gören Eflâtun, Mısır'da okumuş ve Yunanista'a dönerek Atina'da Akademia'yı kurmuştur. Edebiyatta akıl, hikmet ve isâbetli görüş timsali olarak konu edilir.

Süleyman-ı salṭanat-ı Rüstem şecâat murṭazâ-yı heybet
Aristo aḳl-ı Eflâtun fikr u âsaf-ı şafdir ²

3.1.4. İskender

İki iskender vardır. Biri İskendir-i Zülkarneyn, diğeri de İskendir-i Yunani (Makedonyalı Filipinoğlu)dir. İskendirin âb-ı hayatı araması, cihangirliği ve cesareti yönünden edebiyatta konu edilir.

Eşref Paşa'nın şiirinde Mira'tlı İskender'den söz edilir. İskender'in aynası tılsımlı bir aynadır ve olacakları önceden gösteren bir aynadır. Aynanın bir tarafı yalan söyleyenlerin yüzünü göstermez, diğeri tarafı da denize dönüktür ve gelen düşman gemilerini gösterir, güneşe doğru tutulunca da gemileri ateşe verir.

Güzergâh-ı rüsûm-ı vâridât-ı 'âlemü'l-hâm
Dil pâkizesi mânende-i mir'ât-ı İskender ³

3.1.5. Paşalar-Padişahlar-Şairler

Eşref Paşa'nın kendilerine yazdığı nazire formundaki şiirler dolayısıyla metinde adı geçen şairlerdir. Şair, bu şairlerin hem sanatlarını övmekte aynı zamanda kendini onlarla kıyaslamaktadır.

Be- ḥâdişât-ı latîf ü be-mu'cizât-ı münîf
Be-şân-ı mihr-i şerîf-i nübüvvet-i peygamber⁴

¹ Varak, 14b.15, s.137

² Varak, 14b.15, s.137

³ Varak, 14a.12, s.137

⁴ Varak, 5a.59, s.101

H n be-i sirişki rev n et şu kevne kim
 ayr n kıl d   eşmiş ile s gar-ı Cemi¹

 saf-ı k n-ı kerem h zret-i ' kif Paşa
Ki leb-i h me-i endişesi mecr -yı 'adem²

M zhar-ı feyz-i nih n d ver 'l h mun-ş n
ř 'ir-i t ze-zeb n s niha-p r -yı 'adem³

şeh-i p kize şiyem H zret-i Sultan-ı Mecid
Ki z l l-i ni'amı cümleyi eyler reyy n⁴

T hr r-i nam-ı r şid-i mu'ciz-bey n ile
D 'im felekde h rrem   fahh rdır kalem⁵

Ahd-ı icl l u dem m' delet u luşfunda
Dembedem n il-i k m olmada ehl-i irf n⁶

H srev u  erh-i hışm-ı d ver-enc m-ı leşker
H mi-i m lk   milel p dişah devr u zaman⁷

Her g n  ' yd ola şehenş h d d-  r n n
şeb-i bedr Ram z n doğdu aleyh-i sultan⁸

Muradınca şalub k 'inata virdi  r miş
Ne gelmiş ne gel r hi  b yle ş hinşah sa'd-ahter⁹

¹ Varak, 10a.3, s.120

² Varak, 12b.68, s.130

³ Varak, 12b.69, s.130

⁴ Varak, 13b.1, s.134

⁵ Varak, 13a.25, s.133

⁶ Varak, 13b.6, s.134

⁷ Varak, 13b.9, s.134

⁸ Varak, 14a.25, s.136

⁹ Varak, 14a.4, s.136

Rızā-yı hüccet-i efzā-yı hümāyunu ider tahşil
Damadım cānsiparāne o pāşa-yı kerem-güster¹

Didi tārih cevher-dārını tebşîr idüb hāmem
Rıza Paşa-yı lütf-endāz mülke oldu serasker²

Dua-yı devlet-ü iqbālını Raşid Efendi'nin
Hüner mendān farz-ı ‘ayn eyler havlāt-āsa³

Senih bende-i ‘āl-i ‘abayā bi-yāyān
Tebved Eşref külāh-u hırķa-i peşminden gelmiş⁴

3.1.6. Pir-İhtiyar

Yaşlı, İhtiyar; bir tarikatın ilk kurucusu. Arapçası “Şeyh” tir.

Yok yere bunda heveskār-ı vücūd olmaz idim
Mürşid-i kāmilüm itseydi vesāyā-yı ‘adem⁵

3.1.7. Yezid

Muvaiye’nin oğlu ve Emevi devletinin ikinci halifesidir. Kerbelā vak’ası onun zamanında olduğu için özellikle Maktel-i Hüseyin’lerde adı çok anılır.

Lā‘net yezîd u kâfir u gaddāra Subh u Şām
Lā‘net sipāh u eline ensārına müdām⁶

3.1.8. İbn-i mülcem

Hz. Ali’yi öldüren kişidir.

¹ Varak, 14a.11, s.135

² Varak, 14b.27, s.138

³ Varak, 15a.10, s.140

⁴ Varak, 16a.7, s.144

⁵ Varak, 11b.38, s.127

⁶ Varak, 10b.6, s.121

İbn-i mülcem gibi olsaydı benim ma‘siyyetim
Bu kadar itmez idim haşyet-i hevl-i nîrân¹

3.2. Genel Terimler

3.2.1. Bezm (Meclis)

İçkili, eğlenceli meclis, toplantı, dernek. İlkbahar mevsiminde çemende kırlarda veya bir gül bahçesi v.s. güzel yerinde kullanılır. Bezm-i Gülşen, bezm-i hüsn veyabezm-i âlem olarakta kullanılır. Eşref Paşa şiirlerinde bezm-i, bezm-i hicran, bezm-i hayat, bezm-i ‘işret ifadelerle kullanmıştır. Bezm ifadesini daha çok sevgilinin bulunduğu yer, ortam olarak ifade etmiştir.

Dest-i hasretle çekip cām-ı gamım hazeniñ
Bezm-i hecriñde içince mey-i derd ü miñeniñ²

Bu bezm-i bî-devāmda çekmez ebed humār
Ser-meste-i piyāle-i ser-şārdır kalem³

Ayağın bezm-i ‘işretten çeküb şuh-ı şarāb-āver
İder şahbā-keşānı hicr ile pā-māl sertāser⁴

3.3. Ülkeler ve Şehirler

Irak’ta bulunan bir bölge. Kerbala Bağdat’ın 100 km. güneybatısına düşer. Peygamberimizin torunu imam Hüseyin’in şehid olduğu yer. Kabri de oradadır. Hz. Hüseyin’in burada susuz şehid edilişini konu edinen birçok eserler yazılmıştır.

Eşref Paşa Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin için yazdığı şiirde onların Kerbela’da çok acıklı bir şekilde şehid edilişini anlatır. Yezide lanetler eder. Hz. Hasan ve Hz.Hüseyin’i över.

¹ Varak, 2a.16, s.89

² Varak, 8a.13, s.112

³ Varak, 13a.8, s.132

⁴ Varak, 14b.19,s.138

Kemîn-i hâk-i derîñ kurre-i ‘üyûn-ı ‘Arab
Ġubâr-ı reh-güzerîñ kühl-i çeşm-i Rûm u ‘Acem¹

Sen ol Medîne-i ‘ilm ü kemâlsin ki saña
‘Alî-i şâh-ı vilâyet olur der-i a‘zam²

Be-tûr-ı berķ-i tecellî be-şoĥbet-i Mûsâ
Be-rûĥ-ı kuds-i Mesîhâ be-‘ismet-i Meryem³

Bedr-i ruĥuñ ider meh-i Ken‘anî şerm-sâr
Elbet ĥabîb-i şânî‘-i heft âsümânsın⁴

Gelmez beyâna ĥâdişe-i şahn-ı gîr ü dâr
Sıgmaz dehâna vâķı‘a-i deşt-i Kerbelâ⁵

Rencûr olunca çille-güzînân-ı Kerbelâ
Toldı belâ vü kerb ile meydân-ı Kerbelâ⁶

Hûn-ı ĥüseyine kaşd edip ol rehî-i ĥâricî
Sel-i süyûf kıldı yemîn ü şimâlde⁷

Ol nâım-ı güher-suĥene intisâbdan
Ser-mâye-dâr-ı devlet-i bisyârdır kalem⁸

Olur pâmâl-ı esb devlet-i mihr-i cihân-âra
Ne dem ‘azm-i çemenzâr eylese ol zât-ı mihr-efser¹

¹ Varak, 4b.29, s.98

² Varak, 4b.34, s.98

³ Varak, 5a.56, s.101

⁴ Varak, 8b.11, s.111

⁵ Varak, 10b.5, s.121

⁶ Varak, 11a.6, s.123

⁷ Varak, 11a.2, s.123

⁸ Varak, 13b.27, s.133

Ruḥ-ı cānan revnāk ḥāl ‘anber çinden gelmiş
Ki ruḥsar-ı sipihr-e zib ü fer pervinden gelmiş²

3.4. Nehirler Dağlar Denizler Çöller

3.4.1. Deniz-Derya-Fırat

Edebiyatımızda denizin derinliği, sonsuzluğu şiirlerde bolca kullanılmıştır. Denizin bolluğundan hareketle içinden çıkarılan değerli taşları örnek gösteriyor.

Sāḥil-i bî-cihet-i feyz ü şühūd-ābāda
Ne güherler çıkarır mevce-i deryā-yı ‘adem³

Deryā-yı feyzdir dili ḡavvāş-ı ṭab‘ına
Destinde ‘ayn-ı lüle-i dürr-bārdır kalem⁴

Cām-ı şehādet icdiğine bir içim susuz
Ağlar hemîşe nehr-i firāt revān-ı niyār⁵

3.4.2. Çöl

Çöl, bozkır, ova. Divān edebiyatında āşık sevgilisinden ayrılmış olduğu İçin kendisini bir çöle düşmüş olarak gösterir. Mecnun’un çölde yaşaması ve orada vahşi hayvanlarla arkadaşlık etmeside sık sık ele alınan bir imajdır. Misk ceylanlarının çölde yaşamaları dolayısıyla da deşt kelimesi Hıtā ile birlikte kullanılır.

Yine girmez mi ‘aceb destime āhū-yı vişāl
Olsa ārāmgehim dāmen-i saḥrā-yı ‘adem⁶

¹ Varak, 14b.13, s.130

² Varak, 15b.1, s.142

³ Varak, 11a.4, s.121

⁴ Varak, 13b.28, s.133

⁵ Varak, 10b.5, s.122

⁶ Varak, 12a.35, s.127

Ol ‘ārîfîm ki lâle-i dil-cû-yı tab‘ıma
Dest-i hünerde cûy-ı çemen-zârdır kalem¹

3.5. İctimai Hayat

3.5.1. Günlük Hayattta Kullanılan Eşyalar

3.5.1.1. Ayna (Ayine)

Ayna bir süs malzemesidir. Güzeller aynaya bakarak süslenir ve güzelliklerinin farkına varırlar. Aynanın bir yüzü parlak, diğer yüzü karadır. Yani ayna ikiyüzlüdür. Tasavvufta her şey zıddı ile kaim olduğu için Vücûd-ı Mutlak'ın zıddı olan adem-i mutlak bir ayna olarak düşünülür. Aynadan akseden eşya bir gölgeden ibarettir. Allah insanı bir aynı olarak yaratmıştır. Onda zâtının güzelliğini seyreder. Allah bir an tecelli etmediği murād etse bütün mümkinat ve mezâhir ortadan kalkar.

Sensin âyîne-i takdîre cilâ vü revnâk
Sensin ol rütbe-i Levlâke eḥakk ü elyâk²

İki maşbâḥ-ı ziyâverdir Muḥammedle ‘Alî
Fâhr-ı ‘âlem gerçi mir’ât-ı ḥaḳîḳatdir velî³

Gösterir ‘âlem-i timşâli temâm ‘ayniyle
Başkadır cevher-i mir’at-ı mücellâ-yı ‘adem⁴

Bağsam âyîne-i mâhiyyetimi görmek için
Ben görünmem görünür zerdi-i sîmâ-yı ‘adem⁵

Bu ‘aks ider hemîşe rüsûm-ı murâdımı
Mir’ât-ı bahtdan göremem şuret-i refâh⁶

¹ Varak, 13a.19, s.133

² Varak, 7b.3, s.110

³ Varak, 9b.4, s.118

⁴ Varak, 11a.5, s.124

⁵ Varak, 12a.44, s.128

⁶ Varak, 16b.4, s.146

3.5.1.2. Mum, Lamba

Divân şiirinde mum, çok zaman yanması ve ılık kaynağı olması ile işlenir, sık sık pervane ile birlikte anılır. Āşık pervâne olunca sevgilinin yüzü ve yanağı mum olur. Āşık yanarken mum gibi yanıp erir. Mumun yanışı, baştan ayağa doğru olur. Mumun bazen başı kesilir. Bundan başka yer yer lāle, ay, güneş, āşık, gam, sine, göz, can, boyun, sevgili, sevgilinin yanağı ve yüzü, vuslatı ve güzelliği de muma benzetilir. Aydınlatma araçları içinde önemli bir yer tutuyor oluşu da mumun önemini artırır.

Müstefiz olmasa bî-şāfi-i envārından
Şem‘-i hāver olamaz tāk-ı felekde tībān¹

Taḥassürüñle o pür-dāneyim ki şām u seher
Yanar serāy-ı derūnumda şem‘e-i mātem²

Reşḥa-i dil-cū-yı nuṭkuñdur hemān Āb-ı ḥayāt
Perveriş-yāb-ı şemîmiñdir seniñ kând-ı nebāt³

3.5.1.3. İğne-İplik

İplik. Divân şiirinde sevgilinin saçı ve canı iplik gibi düşünülür. Can ipliği, sevgiliyle ilgili her şeye dolanır. Saçın ip oluşu ise āşıkları bağlamak, asmak vs. yönlerinden kendini gösterir.

Sîm-i ḥālîş eder iksîr gibi sîm-ābı
Deheninden ḥüküm-efrūz olursa fermān⁴

¹ Varak, 3a.44, s.92

² Varak, 4b.47, s.100

³ Varak, 9b.3, s.119

⁴ Varak, 3a.46, s.92

3.5.1.4. Giysi-Elbise

Üzerine giyilen giyecek.

Ten- nizārım o kadar kim olurum rencîde

Olsa pîrâhen eger cismime dîbâ-yı ‘adem¹

3.5.2. Silah İle İlgili Araç ve Gereçler

3.5.2.1. Kılıç

Bir savaş aleti olmak yanında sevgili ile aşık arasında önemli bir unsurdur. Öncelikli sevgilinin kirpiği, gamzesi cevri ü cefası aşık üzerinde kılıç etkisi yapar onu yaralar. Yine aşığın gamı, sevgilinin hasreti ve rakipte de kılıç özellikler vardır. Tiğ olarak ele alınan kılıç demire su verilerek yapılır ve çelikleştirilir.

Hûn-ı hüseyine kaşd edip ol rehî-i hâricî

Sel-i süyûf kıldı yemîn ü şimâlde²

3.5.3. Yazı İle İlgili Araçlar

3.5.3.1. Kalem, Defter

Eşref Paşanın divanında yer alan kalem kasidesinden hareketle, kalemin ortaya çıkardığı güzelliği, eserleri ve kalemi kullananın zekâsına övgülerde bulunuyor. Bir bakıma kalemi kullanan kendisi olduğu için kendisini övüyor. Kalem Kasidesi 28 beyitten oluşan bir kasidedir. Kasidenin bütün beyitlerinde kalemin meydana getirdiği hünerlerden ve onu kullanan kişilerin ârifliğinden ve bilgi birikiminden bahseder. Bir bakıma kalem kasidesinde Eşref Paşa kendini övdüğü gibi, bu övgüsünü elindeki kalem üzerinden yapar. Raşid Paşa’nın yazdığı şiirlerin övgüye layık olduğu üzerinde de ayrıca durur.

Naqdîne-i belâgate mu‘ayyârdır kalem

Mîzân-ı dürr ü güher-i güftârdır kalem³

¹ Varak, 12a.49,s129

² Varak, 11a.2, s.123

³ Varak, 12b.1, s.131

İklîm-i feyz ü hikmete fermânın işledir
Kim şehriyâr-ı kişver-i esrârdır kalem¹

Uymuş merâmına o kadar ser-nüvişti kim
Şaf-ı huṭûṭa kâfile-sâlârdır kalem²

Âgâh-ı sırr u gayb-ı ḥaḳîḳat desem n'ola
Râz-ı nihân-ı 'aşka ḥaber-dârdır kalem³

Manâ-yı Kün-Fekânı işâret eder zihî
Peyk ü berîd-i 'âlem-i aḥbârdır kalem⁴

Cây-ı âmân u câde-i taḥkîḳi gösterir
Kim ḥayr-ḥ'âh-ı zümre-i aḥyârdır kalem⁵

İşbât eder vücûh ile da'vâ-yı vaḥdeti
Ġâyet miyân-beste-i ikrârdır kalem⁶

Bu bezm-i bî-devâmda çekmez ebed ḥumâr
Ser-meste-i piyâle-i ser-şârdır kalem⁷

Beytû'l ḥazanda tesliye-baḥş derûn olur
Dil-ḥaste-gâna yâr-ı vefâkârdır kalem⁸

Yek şadmesiyle rûḥ-ı ma'ânîyi bend eder
Şahn-ı suḥende şaf-der-i ḥûn-ḥ'ârdır kalem⁹

¹Varak, 12b.2, s.131

²Varak, 12b.3, s.131

³Varak, 12b.4, s.131

⁴Varak, 13a.5, s.131

⁵Varak, 13a..6, s.131

⁶Varak, 13a..7, s.131

⁷Varak, 13a.8, s.132

⁸Varak, 13a. 9, s.132

⁹Varak, 13a.10,s.132

Eyler nukûş-ı hâtırı peyveste-i niâm
Şîrâze-bend-i nüşa-i âşârdır kalem¹

Gâhî meşîl-i micmer ‘ūd u ‘abîrdır
Gâhî ‘adîl-i nâfe-i Tâtârdır kalem²

Gül-gonce-i hayâlîme bûy-ı semen verir
‘Anber-feşân-ı gülşen-i eş‘ârdır kalem³

Âhû-yı namı pençe-i fikrim girift eder
Şayyâd-ı dil-firîb ü füsûnkârdır kalem⁴

Teşhîr eder ‘arâis-i hüsn-i berâ‘atı
Cadû-yı fitne-perver ü sehhârdır kalem⁵

Pîrâye-i serâ’ir-i endîşedir sözüm
Sermâye-i hazâ’in-i efkârdır kalem⁶

Namım hemîşe noktaya dâir sūdūr eder
Lü’lû’-nisâr-ı cedvel ü perkârdır kalem⁷

Ol şâ‘irim ki mülk ü cihân-ı kemâle
Bir mevce-pâş-ı kûlzüm- i zehhârdır kalem⁸

Ol ‘ârifim ki lâle-i dil-cû-yı tab‘ıma
Dest-i hünerde cûy-ı çemen-zârdır kalem⁹

¹ Varak, 13a.11,s.132

² Varak, 13a.12,s.132

³ Varak, 13a.13,s.132

⁴ Varak, 13a.14,s.132

⁵ Varak, 13a.15,s.132

⁶ Varak, 13a.16,s.132

⁷ Varak, 13a.17,s.132

⁸ Varak, 13a.18,s.132

⁹ Varak, 13a.18,s.132

Ol nāımım ki rüy-ı ‘arūs-ı kelāmıma
Meşşāta-i laţf ü hoş-āşārdır kalem¹

Bir fārisim ki ‘arbede-bāz-ı taḥsīlim
Dām-ı ferāsetimde giriftārdır kalem²

Bir nāţıkım ki ‘İsi-i çarḥ-ı ma‘ārifim
Her dem şikār-ı nuţkuma devvārdır kalem³

Ben Mūsi-i sefer-ber-i tūr-ı feţānetim
Gūyā elimde ejder-i ṭayyārdır kalem⁴

Ben ḥaydar-ı fezā-yı mezāminim Eşrefā
Destimde ü’lfikār-ı güher-tārdır kalem⁵

Taḥrîr-i nam-ı rāşid-i mu‘ciz-beyān ile
Dā’im felekde ḥürrem ü faḥḥārdır kalem⁶

Evşāf-ı bî-ķıyāsını taştîr ile müdām
Zîb-āver-i şāhife-i tezkārdır kalem⁷

Ol nāım-ı güher-suḥene intisābdan
Ser-māye-dār-ı devlet-i bisyārdır kalem⁸

Deryā-yı feyzdir dili ğavvāş-ı ṭab‘ına
Destinde ‘ayn-ı lüle-i dürr-bārdır kalem⁹

¹ Varak, 13a.20,s.133

² Varak, 13a.21,s.133

³ Varak, 13a.22,s.133

⁴ Varak, 13a.23,s.133

⁵ Varak, 13a.24,s.133

⁶ Varak, 13a.25,s.133

⁷ Varak, 13b.26,s.133

⁸ Varak, 13b.27,s.133

⁹ Varak, 13b.28,s.133

IV. BÖLÜM

4. İNSAN

4.1. Güzellikle İlgili Benzetmeler

4.1.1. Gülbahçesi, Gonca, Gülistan

Gülbahçesi, Gülşen, gülzâr. Kokusu ve rengiyle ele alınan gülistan sevgilinin birer gülü andıran yanakları, yüzü, kulakları ve bir gonca olan ağzı ile bir araya getirilir. Bunun dışında da rüzgar, bulut, yağmur, bezm, cennet, bahçevan v.s unsurlarla birlikte bulunur. Bazen de sevgilinin semti, vuslatı, aşkı ve kendisi de bir gülistana benzetilir.

Gonce-i bâğ-ı leṭāfet ki şemîm-i ḥulḳı
Kıldı şerm ile gül-ābı varak-ı gülde nihân¹

Ṭal‘atı vermese gülzâr-ı vücūda zînet
Terk-i iḳlîm-i ‘adem etmez idi kevn ü mekân²

4.1.2. Sevgili

Divân şiirinin başkişisidir. Can, cānan, cānāne, yār, dost, mahbûb, Habib, ma’şuk, güzel, hûb, hûbān, sanem v.b. kelimeler çok zaman isti’are yoluyla sevgilinin ifadesinde kullanılır.

Sevgilinin özellikleri içinde acı ve ızdırap verici oluşu başta gelir. Cevr oku atar, cana kasteder, zulüm ve eziyette aşırı sınırları zorlar. Kimse ona hesap soramaz. Gönlü taştır, âşika yār olmaz, ele geçmez, vuslatı yoktur, söz verir ama sözünde durmaz, ağlayıp inlemek ona tesir etmez.

Divân şiirinde sevgili daima yüceltilir. Âdeta ondan bahsetmenin gayeside budur. Sevgili olmayan yer cennet bile olsa değeri yoktur. Sevgiliyle ilgili teşbih ve mecâzlar çoktur.

¹Varak, 2b.38, s.91

²Varak, 2b.40, s.91

Farṭ-ı ye'sim o kadardır ki kabûl eyleyemem
Bi'l-farz sâmi'ama gelse tebâşîr-i cinân ¹

Ruḥ-ı cānan revnāk ḥāl 'anber çinden gelmiş
Ki ruḥsar-ı sipihr-e zib ü fer pervinden gelmiş ²

Tegāfûl-i gamze-i cānandan bir dem cüdā düşmez
O mest-i nāz elinden hiç nakl-i cānfezā düşmez ³

Şakın üftādegānı bi-gûneh pāmāl-ı hicr itme
Senin cevri ta'addi şānına ey dillrûbā düşmez ⁴

Ey şuh idûb rakible 'azm-ı mesiregāh
Kıldın diriğ māye-i ārāmımı tebāh ⁵

Yā kâşların beni ne zamankim dutā ider
Tāk-i sipihri bir de yıkar tîr-i meddah ⁶

4.1.3. Sevgili İle İlgili Diğer Hususlar

4.1.3.1. Leb

Divan edebiyatında şairlerin vazgeçemediği bir güzellik unsurudur. Canın son çıkış noktası olduğu için can ile yakından ilgilidir. Dudak birçok yönden teşbih ve mecazlara konu olur. Renk ve şekil yönünden şarap, kadeh, meze v.b. ona benzetilir.

Ele gelmez nice küstahlık eyler dil-i zār
Bend ider ancak ānı halka-i zülf-i hübā ⁷

¹Varak, 2a.18, s.89

²Varak, 15b.1, s.142

³Varak, 15b.1, s.141

⁴Varak, 15b.3, s.141

⁵Varak, 16b.1, s.146

⁶Varak, 16b.3, s.146

⁷Varak, 14a.20, s.135

Leb-i Şirin'in ey Sâki bezm-i 'aynû'l-hâyât-âsa
Zülâl-i nâb-ı lütf icrâ ider kıand-ı neyât-âsa¹

Nola felek dil ursa kâraya çûn bahr-i efkân
Temevvüc heb hû-yı kâkül pür çinden gelmiş²

Gerçe meygûndur leb ü ruhsârın ey sâki u leyle
Farq olunmaz cism-i berrakın billur-sâfdan.³

4.1.3.2. Adem (Yokluk)

Yokluk, bulunmama. Divân edebiyatında sevgilinin dudağı yok denecek kadar küçüktür. Bazen bir noktadır, bazen adem diye tabir olunur. Bu bakımdan tassavuftaki varlığın(vücut) zıddı olan yokluk, adem kelimesi ile karşılanır. İnsan yokluktan gelir ve yine yok olur.

Tal'atı vermese gülzâr-ı vücûda zînet
Terk-i iklim-i 'adem etmez idi kevn ü mekân⁴

Naşs-ı kâm-ı dilim ârâyiş-i minâ-yı 'adem
Câm-ı bahtımda olur olsa da şahbâ-yı 'adem⁵

N'ola sîr-âb-ı şafâ etse çemen-zâr-ı dili
Jâle-i neşve-fezâ-yı şeb-i yeldâ-yı 'adem⁶

Gün olur ebr-i füyûzât-ı Cenâb-ı hâkîkdan
Şadef-i kalbe düşer lû'lü vü lâlâ-yı 'adem⁷

¹ Varak, 15a.2 , s.139

² Varak, 15b.5 , s.139

³ Varak, 16b.3 , s.145

⁴ Varak, 2b.40 , s.91

⁵ Varak, 11a.1 , s.124

⁶ Varak, 11a.2 , s.124

⁷ Varak, 11a.3 , s.124

Sāhil-i bî-cihet-i feyz ü şühūd-ābāda
Ne güherler çıkarır mevce-i deryā-yı ‘adem¹

Gösterir ‘ālem-i timşāli temām ‘ayniyle
Başkadır cevher-i mir’at-ı mücellā-yı ‘adem²

Müncezib olmaz idi hiç aña zāt-ı vücūd
Maşrıķ-ı neyyir-i feyz olmasa meclā-yı ‘adem³

‘Aşkdır mebhāş-ı ‘irfānda ders-i evvel
‘Aşkdır ḫatime-i nüṣṣa-i kübrā-yı ‘adem⁴

‘Aşkdır mā-ḥaṣal-ı ḥādiṣe-i zāt u ‘arz
‘Aşkdır cevher-i ferdā ile müsmā-yı ‘adem⁵

Māye-i ‘aşk iledir perveriş-i mevcūdāt
‘Aşk için oldu şuver-beste heyūlā-yı ‘adem⁶

Şu‘lesi kişver-i nā-sūta düşer gāh ammā
Ṭūr-ı lāhūtdadır berķ-i tecellā-yı ‘adem⁷

Hele ber-dād u senedgāh-ı cihānda bulsam
Varımı şarf ederim almağa kālā-yı ‘adem⁸

Aşlı yokdur bilirim gā’ile-i hestîniñ
Maṭlab ‘indimde benim maṭlab-ı a‘lā-yı ‘adem⁹

¹ Varak, 11a.4 , s.124

² Varak, 11a.5 , s.124

³ Varak, 11a.6 , s.124

⁴ Varak, 11a.7 , s.124

⁵ Varak, 11a.8 , s.124

⁶ Varak, 11b.9 , s.125

⁷ Varak, 11b.10 , s.125

⁸ Varak, 11b.11 ,s.125

⁹ Varak, 11b.12, s.125

Devlet-i kevn ü mekân taht-ı Süleymân olsa
Naarımda yine mânende-i rûyâ-yı ‘adem¹

Olmasa nâmiye-peymûd-ı şabâ-yı kudret
Lâle-zâr olmaz idi ‘arşa-i pehnâ-yı ‘adem²

Ömrü var olsun ‘azîzüm yoğı var eyleyenin
Hâşıl olmuşdur aña maḳṣad-ı aḳsâ-yı ‘adem³

Bâgbân-ı ḳaderin terbiyyetinden böyle
Zîb ü fer buldu bütün gülşen-i ğabrâ-yı ‘adem⁴

Çün mevâlîd-i şelâş ile maḳûlât-ı ‘aşer
Nezd ü ‘ibretde ḳalır ‘aks-i merâyâ-yı ‘adem⁵

Nâ’il-i tâc-ı güher-pâş-ı sa‘âdetdir olan
Vâşıl-ı menzilet ü rütbe-i vâlâ-yı ‘adem⁶

Buldular cilvegeh-i emn ü emânı lâ-reybe
Niçin ümmîd-i rehâ etsin esârâ-yı ‘adem⁷

H̱âb-ı ğafletden uyanmazlar idi pîr-i muġân
Olmasa na‘ra-i nâḳûs-ı kilîsâ-yı ‘adem⁸

Neş’e-i bezm-i ḥayât ile olurduk pür-cüş
Der-‘aḳab gelmeṣe tâdîbe-i Mevlâ-yı ‘adem⁹

¹ Varak, 11b,13,s.125

² Varak, 11b,14,s.125

³ Varak, 11b,15,s.125

⁴ Varak, 11b,16,s.125

⁵ Varak, 11b,17,s.125

⁶ Varak, 11b,18,s.125

⁷ Varak, 11b,19,s.126

⁸ Varak, 11b,20,s.126

⁹ Varak, 11b,21,s.126

Vermedi zevk baña hâlet-i şahv u mestî
Bârî Allâh vere neş'e-i 'uhrâ-yı 'adem¹

Resmiñi levha-i taşvîre ne mümkün almak
Cismi yokdur ne kadar olsa da âsmâ-yı 'adem²

Olmayan toğrusu âzâde-i bûd u nâ-bûd
Dâimâ mülzem olur etse de da'vâ-yı 'adem³

'Ârifîñ âhir olur nâşiye-i hâlinden
Olduğu mahar-ı envâr-ı tecellâ-yı 'adem⁴

Vâ'ize bahş-i hakîkatde tehîdir pürsiş
Eder idrâk o hafî- nükteyi dâñâ-yı 'adem⁵

Dehen-i şürete sığmaz kelimât-ı melekût
Sâde gūyân edemez fehm ü mezâyâ-yı 'adem⁶

Fark-ı hurşîd-i bekâ çeşm-i cihân-bîn ister
Göremez bedr-i fenâyı gözüm a'mâ-yı 'adem⁷

Pertev-i zât u sıfât itdi meâhirde uhûr
Görür ancak anı şâhib-dil-i bînâ-yı 'adem⁸

Ma'rifet-hâne-i 'âlemde hudûş u kademi
Halka ta'rîf eder ol 'ârife bahşâ-yı 'adem⁹

¹ Varak, 11b,22,s.126

² Varak, 11b,23,s.126

³ Varak, 11b,24,s.126

⁴ Varak, 11b,25,s.126

⁵ Varak, 11b,26,s.126

⁶ Varak, 11b,27,s.126

⁷ Varak, 11b,28,s.126

⁸ Varak, 11b,29,s.127

⁹ Varak, 11b,30,s.127

Hıttā-i Çîn ü fenādan geçen erbāb-ı vuķūf
Bilir elbet ne imiş ‘anber-i sārā-yı ‘adem¹

İkidir devri bu gerdūn-ı ħazān-ālūduñ
Biri sermā-yı vücūd ü biri germā-yı ‘adem²

Varlığın hîçe verir zümre-i ehl-i tecrîd
Var ise selb-i vücūd olmalı ma‘nā-yı ‘adem³

Maĥvı intāc eder şekl-i akîm etme kıyās
İktirān eylese şuġrāsına kübrā-yı ‘adem⁴

Yine girmez mi ‘aceb destime āhū-yı vişāl
Olsa ārāmgehim dāmen-i saĥrā-yı ‘adem⁵

Nāvek-endāz-ı melāmet kim olur ġayrı baña
Kılıp ifnā-yı vücūd eylesem ibķā-yı ‘adem⁶

Şîve-i Naĥn ü ħasemnādan olur dem maĥū
Kısmet olaydı baña ni‘met-i ‘umā-yı ‘adem⁷

Yok yere bunda heveskār-ı vücūd olmaz idim
Mürşîd-i kāmilüm itseydi vesāyā-yı ‘adem⁸

Der idim sālĥte fermānuna peyk-i ‘aşķuñ
Lā- cerem mā- ħaşal olmasa enhā-yı ‘adem⁹

¹ Varak, 11b,31,s.127

² Varak, 11b,32,s.127

³ Varak, 11b,33,s.127

⁴ Varak, 11b,34,s.127

⁵ Varak, 11b,35,s.127

⁶ Varak, 11b,36,s.127

⁷ Varak, 11b,37,s.127

⁸ Varak, 11b,38,s.127

⁹ Varak, 12a,39,s.128

Bülbül-i bāl-i şikest-i kafes-i belbālim
Cān u dilden n'ola etsem de temennā-yı 'adem¹

Ser-nigündür o kadar t̄ālī'-i vîrānım ki
Kıldı encāmı beni hādişe- fermā-yı 'adem²

Teşne-i āb-ı hayātım yine iqbālimden
Cereyān itse de mîzāb-ı 'aṭāyā-yı 'adem³

Necm-i bahtım toğamaz hîç ufķ-ı şādîden
Var iken şābit ü seyyāre-i cevzā-yı 'adem⁴

Bağsam āyîne-i māhiyyetimi görmek için
Ben görünmem görünür zerdi-i sîmā-yı 'adem⁵

Hākî-i çākî-i ahvāl-i perîşān olsam
Hāzerinden tolaşur zülf-i semen-sāy-ı 'adem⁶

Ben o āzurde-i tîğ-i gam-ı eyyāmım ki
Çāre olmaz gibidir yāreme eczā-yı 'adem⁷

Ben o kıysım ki cünün evc-i mübāhātımdır
Melce vü kıble-gehim hayme-i Leylā-yı 'adem⁸

Ben o ser-mest-i mey-i sāğar-ı Cem'ü'l Cemim
Şahñ-ı sînemde tarab-hāne-i bālā-yı 'adem⁹

¹ Varak, 12a,40,s.128

² Varak, 12a,41,s.128

³ Varak, 12a,42,s.128

⁴ Varak, 12a,43,s.128

⁵ Varak, 12a,44,s.128

⁶ Varak, 12a,45,s.128

⁷ Varak, 12a,46,s.128

⁸ Varak, 12a,47,s.128

⁹ Varak, 12a,48,s.128

Ten- nizārım o kadar kim olurum rencîde
Olsa pîrâhen eger cismime dîbâ-yı ‘adem¹

Žā‘fım ol mertebedir kim beni şad-pāre eder
Kelle-i seng gibi nokta-i yektâ-yı ‘adem²

Öyle pür-dâne-i kâşâne-i endūhum ki
Beni hâkister eder şem‘-i şeb-ārâ-yı ‘adem³

Şaf-der-i ma‘reke-i vahdetim el-hâk lîkin
Ne mu‘arrâ-yı vücūdum ne müberrâ-yı ‘adem⁴

Kalbim ol mecma‘-ı bahreyn-i vücūb u imkân
Tab‘ım ol Meryem-i cân-bağış-ı güher-zâ-yı ‘adem⁵

Benim ol bādî-i peydâ-yı nefî ü işbât
Cevherimden olunur seyr ü temâşâ-yı ‘adem⁶

Benim ol zîver-i pîşâni-i feyz-i mutlak
Ki hayâlimdir olan bârika-efzâ-yı ‘adem⁷

Benim ol tîz-şinâs-ı nüket-i vicdânî
Benim ol dâhiye-i şavma‘a-fersâ-yı ‘adem⁸

Gelmeden nūr-ı hıred çâr-sū-yı îcâda
Rūhum olmuşdu suhendân-ı şeker-hây-ı ‘adem⁹

¹ Varak, 12a,49,s.129

² Varak, 12a,50,s.129

³ Varak, 12a,51,s.129

⁴ Varak, 12a,52,s.129

⁵ Varak, 12a,53,s.129

⁶ Varak, 12b,54,s.129

⁷ Varak, 12b,55,s.129

⁸ Varak, 12b,56,s.129

⁹ Varak, 12b,57,s.129

Nuṭḡ-ı gül-destelerim ğonce-i bāġ-ı taḥḡîḡ
Bûlbûl-i fikr-i terim mu‘cize-ġûyâ-yı ‘adem¹

Bu ḡasîdem ki olur zîver-i ḡâf-ı tecrîd
Nâmına dense revâ şehper-i ‘Anḡâ-yı ‘adem²

Yokladı kûşe-i ḡâtırda ḡayâl-i yârı
Bir ġazel söylemege ḡâne-i şîvâ-yı ‘adem³

Düş olup çeşm-i dile çehre-i Leylâ-yı ‘adem
Bî-ḡarâr etdi beni cûnbüş-i şahrâ-yı ‘adem⁴

Belki nâ-bûd olurdu ḡatarât-ı eşküm
Etsen ey ġonce-dehen ḡande-i bî-cây-ı ‘adem⁵

Bu melâḡat ile âşufte olursa yeri var
Sâkiyâ la‘l-i safâ-baḡşına şahbâ-yı ‘adem⁶

ġûyiyâ zâ’îḡama lezzet-i encâz düşer
Etse bir kez o perî va‘de-i ferdâ-yı ‘adem⁷

Varaḡ-ı ḡüsnde menḡüş olıcak nokḡa-i la‘l
Rû-nümâ oldu hemân ma‘nî-i ilḡfâ-yı ‘adem⁸

Var mıdır sâḡa-i nûḡ tāk-i felekde Eşref
Kilk-i ṡab‘ım gibi bir bâdiye-peymâ-yı ‘adem⁹

¹ Varak, 12b,58,s.129

² Varak, 12b,59,s.130

³ Varak, 12b,60,s.130

⁴ Varak, 12b,61,s.130

⁵ Varak, 12b,62,s.130

⁶ Varak, 12b,63,s.130

⁷ Varak, 12b,64,s.130

⁸ Varak, 12b,65,s.130

⁹ Varak, 12b,66,s.130

Meger ol hâkim-i fermân-gede-i ‘irfânın
Kâlem-i sihr eşeridir baña hem-pâ-yı ‘adem¹

Âşaf-ı kân-ı kerem hâzret-i ‘Âkif Paşa
Ki leb-i hâme-i endîşesi mecrâ-yı ‘adem²

Mazhar-ı feyz-i nihân dâverü’l hâmun-şân
Şâ‘ir-i tâze-zebân sâniha-pîrâ-yı ‘adem³

Mişli nâ-bûd idigi kâbil-i eşkâl degil
Şâhir-i ez-cümle bu nam-ı hezârâ-yı ‘adem⁴

4.1.3.3. Anber

Hind denizlerinde yaşayan bir çeşit oda balığından elde edilen yumuşak, yapışkan ve siyah renkte, güzel kokulu bir maddedir. Divân edebiyatında şairler anberden kokusu ve siyah renkte, güzel kokulu bir maddedir. Divân edebiyatında şairler anberden kokusu ve rengi münasebetiyle bahsederler. Sevgilinin saçı daima misk ve anber kokar.

Sevgilideki ben ise anberin ta kendisidir. Anber bazen sevgilinin ayak toprağı olarak kendini gösterir.

Eşref Paşa ise anberi kaleminden çıkan şiirlere benzetmiştir.

Terbiyyet itmese eczâ-yı gubâr-ı haremi
Lâ-cerem ‘anber-i ezfer olamaz müşg-efşân⁵

Âsitânında ‘aceb mi günahım olsa sevâb
‘İtr eder hûnunu çün mülk-i hıttâda cîrân¹

¹ Varak, 12b,67,s.130

² Varak, 12b,68,s.130

³ Varak, 12b,69,s.130

⁴ Varak, 12b,70,s.130

⁵ Varak, 2b.43, s.92

Bāreka'llāh ey şabā-yı feyz-bağş-ı 'anberîn
Levhaşa'llāh ey nesîm-i gülşen-i 'ilmü'l yakîn²

Fikretiñ verdi meşāmm-ı hātıra bûy-ı bihîn
İntisābıñdır harîm-i 'izzete hâbl-i metîn³

Gül-gonce-yi hayālîme bûy-ı semen verir
'Anber-feşān-ı gülşen-i eş'ārdır kalem⁴

Ruh-ı cānan revnāk hāl 'anber çînden gelmiş
Ki ruhsar-ı sipihr-e zib ü fer pervinden gelmiş⁵

4.1.4. Aşk ve Āşıkla İlgili Unsurlar

4.1.4.1. Aşk

Şiddetli sevgi. Birçok yaradılış aşkla başlar. Tasavvufun özü aşktır, bilinmektedir. Allah bilinmeyi ve tanınmayı aşk yoluyla gerçekleştirmek ister.

Aşk, insan yaratılışındaki güzellik ve varlığın temelini oluşturur.

Pür olsun 'aşk ile yā Rāb derûn-ı birûnum
Vücûdumu vireyim ibtiğā'-yı hâzretine⁶

Ne cān ki gevher-i zevk ü sürûru bâda verip
Hevā-yı 'aşkıñ ile almaya kabā-yı elem⁷

Sermāye-i hayâtı o sultān ile şırf
Kalā-yı 'aşk-ı şāh-ı şehîdān ile şırf¹

¹ Varak, 3b.77, s.95

² Varak, 9b.1, s.118

³ Varak, 9b.2, s.118

⁴ Varak, 13a.13, s.132

⁵ Varak, 15b.1, s.142

⁶ Varak, 1b .2, s.87

⁷ Varak, 4b.40, s.99

Aşkdır mebhâş-ı ‘irfânda ders-i evvel
‘Aşkdır hâtîme-i nüshâ-i kübrâ-yı ‘adem²

‘Aşkdır mâ-haşal-ı hâdişe-i zât u ‘arz
‘Aşkdır cevher-i ferdâ ile müsmâ-yı ‘adem³

Der idim sâhte fermânuna peyk-i ‘aşkuñ
Lâ- cerem mâ- haşal olmasa enhâ-yı ‘adem⁴

Âgâh-ı sırr u gayb-ı hakîkat desem n’ola
Râz-ı nihân-ı ‘aşka haber-dârdır kalem⁵

Hevâ-yı ârzu-yı vasl ile oldukça mevcâmevc
Gönülde cûy-ı ‘aşkı lücce-i pür şûr zan ittim⁶

Savlet-i cenk-i visâl it kalma künc-i dûddâ
Kayd-ı cân olmaz ‘azizim âşık-ı mecbûrda⁷

Hakbîn olursan itme keder bugün Eşrefâ
İfrâd-ı aşk ile açılır çeşm-i intibah⁸

4.1.4.2. Bülbul

Divân Edebiyatı bülbulden ayrı düşünülemez. Bülbul âşıktır, bazen gönlü bazen de canı olur. Nasıl bülbul gülsüz olamazsa âşıktaki maşûksuz olmaz. Gülün dikenleri nasıl bülbulün ciğerini delerse, sevgilinin eziyetleri de aşğın bağrını deler. Gülnâz için bülbul niyâz için yaratılmış gibidir.

¹ Varak, 10b.6, s.122

² Varak, 11a.7, s.124

³ Varak, 11a.8, s.124

⁴ Varak, 12a.39, s.128

⁵ Varak, 13a.4, s.131

⁶ Varak, 16a.7, s.144

⁷ Varak, 16b.1, s.144

⁸ Varak, 16b.5, s.145

Bezî ider nakd-i sirşkin ‘arağ-ı aqdesine
Şanma giryende eden bülbülü verd-i handân¹

Ol gonce-i şükufte-i büstân-ı Ahmedî
Ol bülbül-i güzîde-i bâğ-ı Muhammedî²

4.1.4.3. Leyla İle Mecnun

İslam edebiyatında mesnevi konusu aşk olan hikâyedir. Bir rivayete göre; Mecnûn: şair Kays b. Mülevvaha’l Amiri’nin lakabıdır. Bu hikâye onun şiirinin yorumundan doğmuştur.

Bunun dışında; Leyli (Karanlık, gece) ve Mecnun (deli, aşk çılgını) kelimeleri üzerinde birer mazmûn haline getirmişlerdir.

Düş olup çeşm-i dile çehre-i Leylâ-yı ‘adem
Bî-ğarâr etdi beni cünbüş-i şahrâ-yı ‘adem³

4.1.4.4. Gönül

Gönül âşğın aşkıyla ilgili her türlü gelişmenin algılandığı yerdir. Gönül bir hitap yeridir. Âşık gönlüyle konuşur, dertleşir. Gönül bir kuştur, gam ve kederle beslenir. Sevgilinin hayaliyle mutlu olur, nazıyla kendinden geçer. Sevgiliden asla ümidini kesmez. Gönül geceler boyu ızdırıp çektiği için hasta bimâr, yaralı ve sayrudur. Bu hastanın ilacı, şifası tabî ki sevgilinin kendisidir.

Gönül hastasının derdi nâzdan dolaydır. Sevgili süzgün bir bakışla âşğın gönlünü ok ve kılıcıylayalayıp deler. Sevgilinin ilgisizliği onu mecnûn ve divâne eder.

Gönül bazen bir şişe, sırça, kâse, kadeh, câm ve sâğardır. Çünkü içi şarap rengi kanla doludur, çabuk kırılır. Sevgilinin reddinden dolayı gönlün içine kan oturmuştur. Bazen sevgilinin âb-ı hayat bağışlayan ağzını arayan İskender olur.

¹ Varak, 3a.51, s.92

² Varak, 10b.1, s.121

³ Varak, 12b.61, s.130

Gönülde zaḥm-ı güneh vār ki iltiyām etmez
Meger muḳārın olursa devā-yı ḥazretiñe¹

Şad füsüs ey gönül ol nefis-i le'i-im fettān
Eyledi pek beni rencîde-i tîg-i 'udvān²

Ḳalırsa böyle gönül vādi-i ma'āşîde
Hemîşe nefis-i tebehkār eder zebūn u rîzem³

Fıkr et gönül o demleri kim ehl-i şer u şūr
Ḥūn-ḥ'ārlıklā verdiler ālāyiş-i dūhūr⁴

Endişe itme gerdiş-i eyyām eyle gönül
Bir 'āsrın 'ākıbet yine bir yeri vardır⁵

Nigāh-ı iltifat itdi gönül ol hüsrev-i hûbāb
Heman 'arz-ı merām it böyle fırsat da'ima düşmez⁶

Ḥalvet saray-ı vahdete mahremsin ey gönül
Zevḳ-i medām-ı 'aşḳ ile harman ey gönül⁷

Vefk-i şuhûd hāne-i ḳurtub-ı şahtesin
Farḳ eyledim hülaşā-yı 'ālemsin ey gönül⁸

¹Varak, 1b.4 , s.87

²Varak, 2a.1, s.88

³Varak, 5a.49, s.100

⁴Varak, 10a.1, s.120

⁵Varak, 15b.2, s.141

⁶Varak, 15b.2, s.141

⁷Varak, 16a.1, s.143

⁸Varak, 16a.2, s.143

Senden zühura geldi temâsil-i kâinat
 Nakş-ı vücûda nüshâ-i aķidsin ey gönül¹

Sensin iden hemîşe tebâşir-i şubh-ı feyz
 Haķka bir afrîde-i hoşdemsin ey gönül²

Hem kadr olur ile yine Eşref olur saña
 Cāh-ı muhabbet ile mükremsin ey gönül³

¹ Varak, 16a.3, s.144

² Varak, 16a.4, s.144

³ Varak, 16a.5, s.144

V. BÖLÜM

5. TABİAT

5.1. Kozmik Ālem, Gökyüzü, Yıldız Ve Burçlar

5.1.1. Felek-Gökyüzü

Gök, gökyüzü, semā; tālih, baht, kader; her gezegene mahsus gök tabakası. Çoğulu eflaktır.

Müstefiz olmasa bî-şāfi-i envārından
Şem‘-i hāver olamaz tāk-ı felekde tībān¹

Āsitānında ‘aceb mi günahım olsa sevāb
‘İtr eder hūnunu çün mülk-i hıfāda cîrān²

Şāhen-şeh-i sürüş-ı sipāh u bülend-i cāh
Sultān-ı ‘arş-ı erîke vü çarh-ı āsitānsın³

Āfākı tutdu pertev-i hüküm-i şer‘atın
Mihr-i münîr evciñe hūsn ü ānsın⁴

Malūm u münhasif edüp ol bedr-i enverî
İkād eder ne yüzle felek şem‘-i hāveri⁵

Deryā-yı feyzdir dili gavvāş-ı tīb‘ına
Destinde ‘ayn-ı lüle-i dürr-bārdır kalem⁶

¹Varak, 3a. 44, s.92

²Varak, 3b. 77, s.95

³Varak, 8b. 8, s.114

⁴Varak, 8b. 9, s.114

⁵Varak, 10b. 6, s.122

⁶Varak, 13b. 28, s.133

Felek dil-geşt ü güzār itmekde ama su-be-su
Hevl girābı düşen bu lücce-i pür şûrdā¹

5.1.1.2. Rüzgār

Yel, esinti, nesim, bād, rih. Rüzgār, “yel” anlamıyla divān şiirinde oldukça geniş bir kullanım bulmuştur. Öncelikle aşkın “āh”ı ile sıkı bir münāsebeti vardır. Sevgilinin saçlarındaki koku rüzgārda daimā mevcuttur. Sabah ve seher vakitlerinde esen rüzgārda bu özellik daha belirgindir.

Ḳahr u luţfuñdan uhūr etdi ḥazān ile bahār
Cilve-i nūruñ ile cünbiş-nümādır rūzigār²

Bāreka’llāh ey şabā-yı feyż-baḥş-ı ‘anberîn
Levḥaşa’llāh ey nesîm-i gülşen-i ‘ilmü’l yakîn³

5.1.1.3. Kuzey-Güney-Batı

Ḥün-ı ḥüseyine ḳaşd edip ol reḥt-i ḥāricî
Sel-i süyûf ḳıldı yemîn ü şimālde⁴

Ḥıttā-i Çîn ü fenādan geçen erbāb-ı vuḳûf
Bilir elbet ne imiş ‘anber-i sārā-yı ‘adem⁵

5.1.2. Zaman İle İlgili Mefhumlar

5.1.2.1. Mevsimler

Yaz, Sonbahar, Kış, İlkbahar. Eski Edebiyatta özellikle insanın gençliği ilkbahara, yaşlılığında sonbahara atıfta bulunarak benzetme yapılır.

¹Varak, 16b. 4, s.145

²Varak, 9 a. 2, s.118

³Varak, 9 b. 1, s.116

⁴Varak, 11a. 2, s.117

⁵Varak, 11b.31, s.127

Bahār-ı pür ḥas u ḥār-ı ziyānda ḳaldım āh
Çıkar kenāre-i sūda beni be-dest-i himem¹

5.1.2.2. Gece-Gündüz

Gece. Divān şiirinde daha çok rûz (gündüz) ile birlikte kullanılır. Sevgilinin Yanakları rûz, saçları ise şeb olur. Gece için “ karanlık” sıfatı kullanılır. Sevdalar geceleyin artar. Āşık geceleri sevgilisini düşünüp dertlenir. Geceleyin yol bulunmayışı, etrafın görülmemesi, yalnız başına yola çıkılmaması, bazı dönemlerde sokağa çıkma yasağı konması vs. de gece ile birlikte anılır. Bunun yanında bezm ve sohbet, geceleyin daha çok olur.

Şanma ḳad-i sipihr dü-tā oldu bî-sebep
Derd-i nedāmeti çeker elbette rûz u şeb²

Āsmān-ı taḥt u civān-baht idügünden şeb u rûz
Böyle elḳābın okur sünbüle-i hûş-ı elhān³

Geçen şeb naḳz-ı miād ile baḡā itmeyüb tal'at
Diriğ ‘uşşakını encüm şümār itdi o meh-peyker⁴

5.1.3. Dört Unsur

5.1.3.1. Su

5.1.3.1.1. Su İle İlgili Benzetmeler

5.1.3.1.1.1. Āb,Āb-ı Hayat

Su, ma, Zülāl. Divān edebiyatında su (āb) birçok yönlerden ele alınmış ve İşlenmiştir. Teşbihler ve mecazlara konu olmuştur. Aşığın gözü çeşme, gözyaşı ise akan bir sudur.

Eşref Paşa’da divānında bir çok yerde āb’dan bahsetmiştir.

¹Varak, 5 a.63, s.101

² Varak, 11a.1, s.122

³ Varak, 13b.8, s.134

⁴ Varak, 14b.21, s.138

Nerm olur āb-şifat ğayrı geçüp sahtiden
Gühere emr-i girān qadri ederse ceryān ¹

Menba‘-ı cevri ü mürüvvet idigin gūş etmiş
Cān atar çeşme-i inşāfina Āb-ı Hayvān ²

Gülşen-i maṭlabım elṭāfuñ ile nem-nāk et
Āb-ı iḥsānıñ ile naḳş-ı günahdan pāk et ³

Teşne-i āb-ı hayātım yine iḳbālimden
Cereyān itse de mîzāb-ı ‘aṭāyā-yı ‘adem ⁴

Tefekkür eyledikçe mācerā-yı ‘ālem ābı
Akar hûnābe-i hasret dû çeşmden firāt-āsa ⁵

5.1.3.1.1.2. Āb-ı Hayat

Ölmezlik suyu, damlaları sonsuz hayat bağışlayan tatlı ve lezzetli su, bengisu. İlâhi aşk anlamında tasavvufî bir sembol olarak kullanılan āb-ı hayāt, ledün ilminden kināyedir. Edebiyatımızda geniş bir kullanım olanı bulan bu mazmûn, manevî neşe’yi aşk ve irfânı karşılar. Şiirlerde ince ve saf söz olarak kullandığı gibi sevgilinin dudağında da āb-ı hayat özelliği vardır.

Eşref Paşa da divânında āb-ı hayat kelimesini tasavvufî bir sembol olarak kullanmıştır. Āb-ı hayātı içerek Allaha kavuşmayı ve onda var olarak ölümsüz olmayı istemiştir.

Reşha-i dil-cû-yı nuṭkuñdur hemān Āb-ı hayāt
Perveriş-yāb-ı şemîmiñdir seniñ qand-ı nebāt ⁶

¹ Varak, 3a.45, s.92

² Varak, 3a.47, s.92

³ Varak, 8a. 7, s.113

⁴ Varak, 12a.42, s.128

⁵ Varak, 15a.3, s.139

⁶ Varak, 9b.3, s.119

5.1.3.2. Hayvanlar

5.1.3.2.1. Kuşlar-Hayvanlar

Mürğ-ı işkeste pür-bend-i ıuṭebānum ki
Meskenim künc-i belā cılve-gehim ceyb-i zebān ¹

İbn-i mülcem gibi olsaydı benim ma‘siyyetim
Bu kadar itmez idim ḥaṣyet-i hevl-i nîrān ²

Tüter gözümde ğubār-ı güher-nişār-ı rehiñ
Ḥarāb-ı fırkatim ey tütüyā-yı çeşm-i ümem ³

Ben Mûsi-i sefer-ber-i tûr-ı feṭānetim
Güyā elimde ejder-i ṭayyārdır ḳalem ⁴

Herkesiñ dāmına mürġān-ı şafā oldu şikār
Semt-i nisyān revān oldu ṭûyur-ı ihzān ⁵

Cān virir bādistanā şāfā-yı mehtāb
Re’f ider tār-ı gamı tābiş-i cām-ı mey-nāb ⁶

5.1.3.3. Bağ, Çemen, Çiçeklik ve İlgili Unsurlar

5.1.3.3.1. Gülzar, Gülşen, Gülistan

Gülbahçesi, Gülşen, gülzār. Kokusu ve rengiyle ele alınan gülistan sevgilinin birer gülü andıran yanakları, yüzü, kulakları ve bir gonca olan ağzı ile bir araya getirilir. Bunun dışında da rüzgār, bulut, yağmur, bezm, cennet, bahçevan v.s unsurlarla birlikte bulunur. Bazen de sevgilinin semti, vuslatı, aşkı ve kendisi debir gülistana benzetilir.

¹Varak, 2a.14, s.89

² Varak, 2a.16, s.89

³ Varak, 4b.48, s.100

⁴ Varak, 13a.23, s.135

⁵ Varak, 13b.16, s.135

⁶ Varak, 15a.11, s.140

Ġonce-i bāġ-ı leṭāfet ki ūemîm-i ḥulķı
 Kıldı ūerm ile ġül-ābı varak-ı ġülde nihān¹

Ṭal‘atı vermese ġülzār-ı vücuda zînet
 Terk-i iķlîm-i ‘adem etmez idi kevn ü mekân²

Nergis-i çeūmin verir ġül ġonceye ūerm ü ḥicāb
 Lāleye ķan aġladır ruḥsār-ı ālîñ yā Rasûl³

Ġülzār-ı ķudsde ġül-i ser-sebz iken dirîġ
 ūoldurdu berg-i ‘arızını yād nā-revā⁴

Bāġbān-ı ķaderiñ terbiyyetinden böyle
 Zîb ü fer buldu bütün ġülūen-i ġabrā-yı ‘adem⁵

Ġül-ġonce-yi ḥayālîme bûy-ı semen verir
 ‘Anber-feūān-ı ġülūen-i eū‘ardır ķalem⁶

Dilharāb olma bu hāristān-e muḥnettde teḥi
 Ġonce-i maķsudu bul vār-ı ġülūen-i ma’murda⁷

5.1.3.3.2. Lalezār

Benzetme yaparak, sevgilinin hasretinden ġönlünün yarasının rengini lāle bahçesine benzetiyor.

Ġeūt ü ġûzar baġa heves itmeme nola
 Sinem ķû daġ-ı hasret ile lālezārdır⁸

¹Varak, 2b.38, s.91

²Varak, 2b.40, s.91

³Varak, 6a.12, s.104

⁴Varak, 10b.3, s.121

⁵Varak, 11b.16, s.122

⁶Varak, 13a.13, s.125

⁷Varak, 16b.2, s.145

⁸Varak, 15b.4, s.141

5.1.3.4. Bitkiler

5.1.3.4.1. Ağaçlar

5.1.3.4.1.1. Tûba Ağacı ve Diğer Ağaçlar

Sidre’de bulunan ve kökü yukarıda, dalları aşağıda olmak üzere bütün cenneti gölgeleyen ilahi bir ağaçtır. Her çiğnemesinde ve her yudumunda başka lezzetleri olan meyveleri vardır.

Divân şiirinde Tubā ağacı gölgesi ve boyu nedeniyle anılır. Sevgilinin boyu Tubā’ya benzer.

Qaldı tûbā secde-i ta’îmde hayret-feşân
Edeli rû’yet-i qad nevres-nihâliñ yâ Rasûl¹

Verir siyâhî-i rûyum şabâh-ı ‘afva sevâd
Benim reîs-i güneş-pîşe-gân-ı yevm-i zulem²

Leyâl-i hasretiñde bâdî-i ber-bâdî-i ‘uşşâk
Hevâ-dârî-i serv-i kâmetiñdir yâ Rasûl’allâh³

¹ Varak, 6a.11, s.104

² Varak, 4b.44, s.99

³ Varak, 7a.5, s.109

A. METNİN HAZIRLANMASINDA İZLENEN YOL

Dîvân metninin hazırlanmasında, Süleymaniye Kütüphanesi'nde 3464 Numarasıyla kayıtlı bulunan müellif metnini esas aldık ve bu sebeple verilen dipnotlarda nüshayı ifade eden bir kısaltma işareti kullanmadık. Yazmanın varak numaralarını, hazırladığımız metnin altında 2a,2b,3a,3b... Şeklinde; nazım şekilleri ve sıra numaralarından sonra koyu renkli harflerle verdik.

Dîvân'ı nazım şekillerini esas alarak yeniden düzenledik.

Metnin inceleme kısmını devir-şahsiyet-eser bağlamında ele aldık. Ayrıca metinde çokca geçen ayet ve iktibasları, kişileri ve yer adlarını da inceledik. İndeks düzenledik Metni hazırlarken de Farsça ve Arapça kelimelerin imlâsında, Prof. Dr. İsmail ÜNVER'in bu alanda hazırlamış olduğu makalesini esas aldık.

DİVÂN-I EŞREF

1b**Münacaat****Mefā‘ilün/ Fe‘ilātün/ Mefā‘ilün/ Fe‘ilün**

1. Nigāh etmeyeyim māsivā-yı ҺazretiҺe
Nüfusu şarf edeyim hep şenā-yı ҺazretiҺe
2. Pür olsun ‘aşk ile yā Rāb derūn-ı birūnum
Vücūdumu vireyim ibtiġā’-yı ҺazretiҺe
3. Bu kārġāh-ı cihānda cemi- i ā’ mālim
Muvāfık eyle ilāhi rızā-yı ҺazretiҺe
4. Gönülde zaġm-ı güneş vār ki iltiyām etmez
Meger muġārın olursa devā-yı ҺazretiҺe
5. Dilinde hiç bulunmaz Һayāl-i ġur ū bihişt
Hemişe teşnedir Eşref liġā-yı ҺazretiҺe

Na‘t-ı Şerîf (1)**(2a)****Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün**

1. Şad füsûs ey gönül ol nefs-i le’i-im fettân
Eyledi pek beni rencîde-i tîg-i ‘udvân
2. Raĥneler açdı baña deşne-i düşnâmı ile
Kalmadı çekmege âzârını hiç tâb-u tüvân
3. Öyle dil-ĥâste-i nevmîd-i ĥarâb etdi beni
Ki taĥarrî edemem derdime aşlâ dermân
4. Yâlnız nefse de isnâd-ı fesâd eyleyemem
Ârasam kendime kendim çıkarım düşmân-i cân
5. Revş-i efkârıma tahmil-i şikâl-i fitrat
Dest-i sun‘umdur eden kimseye etmem bühtân
6. Bulamaz merhem-i bihbûd-ı nedâmetle şifâ
Açdığım kendime şad dâğ elim-i ‘işyân
7. Saĥatât-ı suĥenim kâbil-i ta‘dâd degil
Türrehât-ı dehenim hiç olmaz tebyân
8. Benim ol sefsefe-güyâ-yı güzergâh-ı hevâ
Benim ol zemzeme-efzâ-yı zemin-i tuĥyân
9. Bir dem âzâd olāmam kâyd-ı tama’kâriden
Benim ol mücrim-i pâ-beste-i dâm-ı ĥüsrân

10. Öyle ālūde-i çirk-āb-ı gurūrum ki beni
Şāf ü pāk eyleyemez mevce-i eşk-i aḥzān
11. 'Alil-i mehleke-i cürm ile oldum çū ḥayāl
Çehre-yi zerdüme ḥayret eder evrāk-ı ḥazān
12. Aklıma gelse heves-kārî-i tenkîḥ-i derūn
'Uḳdeler ḥādis olur rişte-i fikrimde hemān
13. Şeb degil zāhir olan 'aḳs-i sevād-ı rūyum
Böyle tarîk eder reng-i nehārî her ān
14. Mürğ-ı işkeste pür-bend-i ḥuṭebānum ki
Meskenim künc-i belā cılve-gehim ceyb-i zebān
15. Hîç pervāz edemem sâḥa-i emniyetde
Ederim evc-i ḍalāletde edersem cevla
16. İbn-i mülcem gibi olsaydı benim ma'siyyetim
Bu kadar itmez idim ḥaşyet-i hevl-i nîrān
17. 'Āḳır-ı nāḳa-i şālîḥ daḥı nisbetle baṅā
Şulehādan sayılır böyle güneḥkārım amān
18. Farṭ-ı ye'sim o ḳadardır ki ḳabūl eyleyemem
Bi'l-farz sāmi'ama gelse tebāşîr-i cinān
19. Düşmez endîşeme ḥ'āhişger-î zevḳ-i behişt
Bilirim ki olamam lâyıḳ-ı nezd-i Mennān
20. Emr-i melḥūz degil menzil-i maḳşūda vüṣūl
Gezerim deşt-i melāmetde füttān-ı ḥizān

21. Giremez defter-i â‘mālime nakş-ı ḥasenāt
Tāb ü revnāk-ı emākinime bî- pāyān
22. Teslîyet-yāb olurum şüret-i tevfiķî eger
Görsem āyîne-i kārımda müşevveş bir ān

2b

23. Cevherim aşı-ı şalāḥ ile degildir me’lūf
Ki niyāz eyleyeyim ‘afv-ı kuşūr u nokşān
24. Korkarım dūzaḥiyān ede teberî benden
Bulamam dār-ı ‘uķāb içre daḥi belki mekān
25. Nice taḥlîş-i girîbān ideyim mahşerde
Seyyi’atım olıcaķ hazır-ı şahn-ı mizān
26. Meger imdād-resim olā şehen-şāh-ı rūsūl
Ki ānıñ rāyetidür bārgēh-i emn ü emān
27. Ba‘is Levḥ ü Kālem vech-i zuḥūr-ı ‘ālem
Rūḥ-ı eşbāḥ ümem kurre-i ’ayn-ı i‘yān
28. Nüşḥā-i rahmet-i Ḥaķ nükte-i ğayb-ı muṭlak
Sāye-yi Rābb-ı felāk māye-yi lutf-u iḥsān
29. Nūr-ı kandîl şafā berķ-i tecellā-yı Ḥudā
Şu‘le-i şem’-i beķā lem‘a-i sırr-ı Sübhān
30. Kār fermā-yı maķām-ı ceberūt ve lāhūt
Tāc-dār-ı melekūt-ı haşem- ārā-yı cihān

31. L î ma‘ Āllāh şerefîne süvār Refref
Dürre-i nüh şadef ü gurre-i şark-ı îkân
32. Sefer üftād nışimenine kabe kavseyn
‘Āzm-i da‘vet tenhâ-yı cenâb-ı deyyân
33. Vâşıl-ı ‘izzet-i mihmân-gede-i kurbü’l kurb
Nâ’il-i rü’yet cāvid u habîb-i rahmân
34. Rehber-i nehc-i Hüdâ nefhâkeş mâ-ı vahî
Hādî-i her dü serâ bādî-i nakş-ı ekvân
35. Şâfi‘-i rûz-ı cezâ Aḥmed-i mürsel kim odur
Dest-gır-ı zu‘afâ melce-i âzürde dilân
36. Şāh-ı evreng-i şefâ‘at ki zülâl-i rahmı
Dem-i pür-süz eder fevc-i ‘uşâtı reyyân
37. Neyyir-i burc-ı risâlet ki cemâliyle anıñ
İşti‘âl eyledi ruḥsâre-i bedr-i îmân
38. Ğonce-i bâğ-ı leṭâfet ki şemîm-i ḥulkı
Kıldı şerm ile gül-âbı varak-ı gülde nihân
39. Dāye-yi kudret edip nûrını perverde-i nâz
Kõdu gehvâre-i imkâna mevâlid o zamân
40. Ṭal‘atı vermese gülzâr-ı vücûda zînet
Terk-i iklîm-i ‘adem etmez idi kevn ü mekân
41. Olmasa debdebe-pîrâ-yı teferrüc zâtı
Şahñ-ı îcâda kurulmazdı hıyâm-ı gerdân

42. Sāye-baḥş olmasa ma‘mûre-i Erselnāke
Şübhesiz kişver-i taḥkîk kalırdı vîrân
43. Terbiyyet itmese eczâ-yı ğubâr-ı ḥaremi
Lâ-cerem ‘anber-i ezfer olamaz müşg-efşân

3a

44. Müstefîz olmasa bî-şâfi-i envârından
Şem‘-i ḥāver olamaz ṭâk-ı felekde tâbân
45. Nerm olur âb-şıfat gayrı geçüp saḥtîden
Gühere emr-i girân ḳadri ederse ceryân
46. Sîm-i ḥāliş eder iksîr gibi sîm-âbı
Deheninden ḥüküm-efrûz olursa fermân
47. Menba‘-ı cevı ü mürüvvet idigin gûş etmiş
Cân atar çeşme-i inşâfına Āb-ı Ḥayvân
48. Ḥîân-ı yaġmâ-yı kerem dâire-yi lutfunda
Baş ü temhîd olunur ‘âleme rûzân u şebân
49. İktihâl etmek için ḥâk-i gühernâkinden
Çarḥda şems ü kamer dâ’im ederler devrân
50. Şābitât-ı felegiñ şanma sükûnu bî-aşl
Her biri cünbüş-i ‘aşķî ile olmuş ḥayrân
51. Bezl ider naḳd-i sirşkin ‘araķ-ı aķdesine
Şanma giryende eden bûlbûli verd-i ḥandân

52. Kelimât-ı nüket-âmîzini gûş itdikde
Lâl ü dem-beste olur hep fasiḥâ-yı ‘adnân
53. Şarf edip mâ-meleki fehmi-i rumûzâtında
‘Aczin ikrâr eder âḥır bülegâ-yı kaḥṭân
54. İltifâtı olıcak perde-ber-endâz-ı şudûr
Kesb eder ḥüsn-i edâ şâhid-i ṭab‘-ı ḥisân
55. Varamaz vakt-i evşâfına ezhân-ı ‘uḳûl
Edemez şânını tebcîl ‘uḳûl-ı ezhân
56. Gelmemiş dersi daḥı tekmile-i rif‘atine
‘Aḳl-ı küll olsa da ser-ḥ‘âce-i fenn-i irfân
57. Ḥüsrev-i mültemesâ pâdişâh-ı dâver-sâ
Ey şeref-yâfte-i mesned-i ḳurb-ı Yezdân
58. Sensin ol zîver-i eyvân-ı serîr-i Levlâk
Sensin ol şâh-ı ‘alâ-câh-ı nübüvvet ‘unvân
59. Mihr-i iclâliniñ âşuftesidir şevket ü şân
Sen o şâhen-şah-ı evreng-i ‘inâyetsin ki
60. Olamaz milket a‘ṭâfiña ḥadd ü pâyân
Sâye-bânıñ iken etmiş keff-i cûduñ ta‘lîm
61. Şadefe bahş-ı le‘âlî eder ebr-i nîsân
Ḥâdim-i ḥâş-ı ḥarîmiñ idiginden oldı
62. Mefḥâr-ı şımf-ı melek peyk-i emîn-i furḳân
İntisâb etse saña diyü tarîd-i dâreyn

63. Girmege ravza-i Rıvāna bulurdu imkān
Nice rencūr-ı caḥīm ola buğāt-ı ümmet

64. Var iken sen gibi sultān-ı ‘amîmü’l iḥsān
Bāb-ı elṭāfiña şad-‘acz ile rūmal olup

65. Kıldım aḥvāl-i perîşānımı bir nebze beyān

3b

66. Şart-ı ādāb degil ḥālîmi ta‘rîf ammā
Cūş-ı tūfān-ı taḥassür beni kıldı gūyān

67. Ḥār ḥār-ı dil-i nā-çār-ı sefāhatkārum
Saña ma‘lūmdur ey pâdişah-ı vahy-ı nişān

68. O zamānkim açılır mahkeme-yi rabbani
Zālimāni getirib ḥaḳḳın alur mazlūmān

69. O zamān kim turalar ḥüccet-i iflās-ı be-kef
Teng-destān-ı sefālet-zede-i dār-ı fiğān

70. O zamān ki olalar zîr ü zeber ehl-i ḍalāl
zamān kim bula ehvāl-i kıyāmet meydān

71. O zamān kim edeler baḥs-i kitāb-ı a‘māl
Fikr-i encām ile ma‘ḳūd ola herkesde zebān

72. O zamān kim ederim girye-yi ḥüznü tesbîl
Seyl-i eşkim göricek rākid olur āb-ı revān

73. Dest-i luṭfuñla beni sevḳ-i kenār-ı sūd it
zamān kim ola pā-māl-i tuğāt-ı insān

74. K almasın h  k-i mezelletde siyeh-r  z Eşref
Vaqt-i p  r-   r-ı mec  z  tda z  r u giry  n
75. Maz  har-ı   f  kat  n olmaz isem eyv  h başına
K  ang   derg  ha ceb  n-s  y olayım ben o zam  n
76. M  -     al m  stenidim evvel        r sensin
Sen edersin beni v  reste-i cevır-i n  r  n
77.   sit  n  nda ‘aceb mi günahım olsa sev  b
‘Itr eder h  nunu     n mülk-i h  t  da c  r  n
78. Olurum k  le-i zer dev  r-i fel    h   m  lik
Ederin na‘t-ı   ref-h  z  ne   arf-ı ezm  n
79. Dilerim p    gehi  nde ola     y  n-ı k  b  l
Kıldım ith  f-ı ta  hiyy  t u   al  t ez dil    c  n
80. Olsun a    b  na   ad tar  ziye   ad teslime kim
Cümlesi etdiler aşkım-ı b  lendi  n i‘l  n

Na‘t-ı   er  f (2)

Mef  ‘ilün/ Fe‘il  t  n/ Mef  ‘ilün/ Fe‘ilün

1. Cen  b-ı h  k yaradıp z  t-ı a  desin a  dem
  uver-n  m  -y   zəhər oldu ba‘d-ez  n ‘  lem
2. Cih  na     hid-i h  sn   n olunca   ehre-n  m  
Tecelliy  t-ı nih  n   b  r  z etdi o dem
3. D    nce ‘a  s-i ru    n   af  h  -i mer  y  ya
Bilindi vech    mez  y  -y   h  lk  t-i   dem

4. Esince baħr-i ŧühūda nesā'im-i cūduñ
Çıkardı mevce-i ŧūret kenāra bir ħātem

4a

5. Çū mazħar oldu vūcūduñ vūcūb-ı imkāna
Göründi mūrtesim āyīne-i ħudūs-ı ħadem
6. Bu ders-ħānede sensin netīce-i icād
Muħaddimāt demekdir muħarrirāt-ı ħalem
7. 'Alā'im-i ŧıfatıñdır teceddūdāt-ı umūr
Nişān-ı merħametiñdir bahār-ı ħoş-maħdem
8. Eşāret olmak için luṭf u ħahrıña yoħsa
Bu cilvegāhda olmazdı ħiç nūr u zulem
9. Rūsūm-ı levħa-i ħudret nuķūş-ı evsāfiñ
Kitāb-ı ħulķ-ı güzīdeñ şāħife-i 'ālem
10. Ĥesābsız derecāt-ı mu'ādelāt-ı lebiñ
Bu nūkteden mūtenāhī degil ħuvā-yı raħam
11. Gelip ifāde-i mi'rāca peyk-i Sübħānīş
Ĥarīm-i 'izzetiñe ser-be-ħāk meh-i tev'em
12. Dedi seniñ için ey nāzenīn urup refī'
Zemīne tā-be-semā ħurdı nūrdan süllem
13. 'Azīmet etdiñ o dem da'vete icābet edip
Nihān-ı ħāne-i ħurbiyyete be-'izz ü ħaşem

14. Melâ'ik oldı semend-i bülendiñe pā-māl
Başınca tāk-ı berîn-i şidād-ı seb'a kadem
15. Gül-i huceste şemîm-i hādika-i esrār
Hezār-ı nağme-i şî'ār bahār-ı feyz-i etem
16. Emîn-gān-ı emānāt-ı kişver-i lā-reyb
Kilîd-i genc-i kerāmet ü şāh-ı vahy-ı 'ilm
17. Hıdiv-i mülk-i nübüvvet emîn-i pür-şefkat
Mühîb-i cāh-ı risālet şeh-i serîr-i kerem
18. 'Alāka-bend-i 'ubūdiyyet ü rebūbiyyet
Şuā'-ı meş'al-i vaḥdet fūrūğ-ı mihr-i kadem
19. Hābîb-i ḥazret-i Mevlā Muḥammed-i dü-serā
Nebî-i Leyle-i İsrā resûl-i pāk-şiyem
20. Sen āfitāb-ı cihān-ı şühūdsun kim bir
Sitāredir saña nisbetle enbiyā vü ümem
21. Seniñ sebū-keşi-i bezm-i iftirākıñ ile
Kıbāb-ı 'arbede-perdāz devr eder her dem
22. Görünce kāmēt-i serv i'tidālîñi tūbā
Taḥayyülünle aña lerze geldi ser-be-kadem
23. Ayāğ-ı fikret ü ḥayrāni-i cemālîñ ile
Sürüşlar ser ü pā kaldı vālîh ü sersem
24. Tıyunca kışsa-i cān-baḥşı-i melāḥatiñi
Sücūda vardı sipihr içre İsi-i Meryem

25. Mürüvvetiñ eder ehl-i şafâyı cüş-â-cüş
‘İnâyetiñ verir üftâde-gâna şevk-i etemm

26. Vücūd-ı cūd-ı nümūduñ çü nūr-ı Yezdānî
Sevād-ı sāyen olur lâ-muḥāle nakş-ı ‘adem

4b

27. Zahîr-i dād-ı gerā Aḥmed-i ‘alā-ḳadrā
Ḥıdîv-i ‘arş-ı serîrā eyā şeh-i efḥam

28. Seniñdir efser-i Levlāk ü taḥt-ı Erselnāk
Seniñdir evvel ü āḥir celāl ü cāh u ḥaṣem

29. Kemîn-i ḥāk-i deriñ ḳurre-i ‘üyün-ı ‘Arab
Gubār-ı reh-güzeriñ kühl-i çeşm-i Rûm u ‘Acem

30. Şehāb-ı rif‘at ile ser-be-evc-i istingā
Çü sāye-bān-ı firāḳıñda oldu müstaḥdem

31. Cüyüş-ı küfr-i ḳalālet tutardı āfākı
Sen olmasaydıñ eger ey şeh-i ferişte ḥadem

32. İdince ref‘-i tütük nev ‘arūs-ı ḥükmüñ ḥalk
Hep oldu ḥaclegeh-i istikāmete maḥrem

33. Tarîḳatiñ gibi yokdur tarîk-i fevz ü necāt
Şerî‘atiñ gibi olmaz ribât-ı müstaḥkem

34. Sen ol Medîne-i ‘ilm ü kemālsin ki saña
‘Alî-i şāh-ı vilāyet olur der-i a‘zam

35. Olunca nuṭḡ-ı bedî‘in şeref-pezîr şadver
Suḥenverân-ı ‘Arab ıaldı ebsem ü bî-dem
36. Kelâm-ı eblağın ârâyiş-i ḥazîne-i ğayb
Ḥurûf-ı efşahiniñ her birisi genc-i ḥikem
37. Beyân-ı menḡabetiñ herkesi eder ḥâmûş
Miyân-ı mehmedetiñde zebân olur ebkem
38. Süvâr-ı Refref-i vaḥdetsin ey Ebu’l kâsım
N’ola riḡâb-ı faḥîmiñ olursa cāy-ı kâsem
39. Ne dil ki ṭurra-i pür-ḡînine olup ber-dâr
Ġamıñla olmaya mânend-i zülf-i ḥam-der-ḥam
40. Ne cân ki gevher-i zevḡ ü sürûru bâda verip
Hevâ-yı ‘aşḡıñ ile almaya kabâ-yı elem
41. Nevâ-yı luṭfuñ ümîd eylesin esef-ḡ’ârân
Şafâ-yı raḡmıñı yâd etmesin dil-i bî-ġam
42. Benim o raḡne-keş-i neşter-i güneḡkârî
Ki zaḡmıma olur ancak merâhemiñ merhem
43. Benim o müznib-i nevmîd kim dehânımda
Simâta zerre-i Lâ-taknatû olur pür-ḥam
44. Verir siyâḡî-i rûyum şabâḡ-ı ‘afva sevâd
Benim reîs-i güneḡ-pîşe-ġân-ı yevm-i zulem
45. Görünce cürm ile ser-şâr-ı cām-ı a‘mâlim
Dü dîde ḡûn ile pür oldu ‘ayn-ı saġar-ı Cem

46. Vesîle cürm ü haţâdır şefâ‘ate lîkin
 Hadîş-i nûkte veren elde hüccet-i muhkem
47. Taḥassürünle o pür-dāneyim ki şām u seher
 Yanar serāy-ı derūnumda şem‘e-i mātem
48. Tüter gözümde gubār-ı güher-nişār-ı rehiñ
 Ḥarāb-ı fırkatim ey tütüyā-yı çeşm-i ümem

5a

49. Qalırsa böyle gönül vādi-i ma‘āşide
 Hemîşe nefis-i tebehkār eder zebūn u rîzem
50. düşmeni ederim ḥāk-i pāyına ihzār
 Geçerse deste girîbânı vakt-i şūr u nedem
51. Meded meded alıver intikām u dil-ḥāhum
 Amān amān neler etdi baña ki ol azlem
52. Be-dāğ-ı sîne-i ‘uşşāk u āh-ı şām-ı firāk
 Be-vāridāt-ı seher-gāh verziş-i şebnem
53. Be-ḥakk-ı maḥşer ü mîzān be şābitî-i şıraṭ
 Be-zevk-i bâğ-ı na‘îm ü be cevri-dār-ı elem
54. Be-germ-ḥîzi-i şahın-ı tavāf-ı ehl-i vedād
 Be-sāḥa-i ‘Arafāt ü be-Ka‘be-i Ekrem
55. Be-şabr u çille-i Eyyüb u ḥasret-i Yūsuf
 Be-eşk-i dîde-i Ya‘küb u çeşme-i Zemzem

56. Be-ṭūr-ı berķ-i tecellî be-şoḥbet-i Mūsā
Be-rūḥ-ı kuds-i Mesîḥā be-‘ismet-i Meryem
57. Be-şıdk-ı ekmel-i Būbekr ü Fāruḳî-i ‘Ömer
Be-hıfz-ı Cevdet-i Oşmān be-muşḥaf-ı muḳsem
58. Be-ḥaydarî-i ‘Alî vü be-ḥürmet-i aşḥāb
Be-Fāṭıma be-ḥüseyn ü ḥasan be-āl-i ḥarem
59. Be- ḥādişāt-ı latîf ü be-mu‘cizāt-ı münîf
Be-şān-ı mihr-i şerîf-i nübüvvet-i peygām
60. Be-naẓm-ı Kün feyekün ü be-saṭr-ı Bismi’llāh
Be-levḥ-i ‘ilm-i ilāḥî be-remz-i Nūn u ḳalem
61. Zülāl-i la‘liñ ile ḳandır Eşref-i zārı
Seniñ cemāliñe leb-teşnedir ḥudā-yı a‘lem
62. Bıraḳma ḥāk-i mezelletde rûz-ı sûz u güdāz
Eyā şefî‘-i ‘uşāt-ı meded-res-i ‘ālem
63. Bahār-ı pür ḥas u ḥār-ı ziyānda ḳaldım āḥ
Çıḳar kenāre-i sūda beni be-dest-i himem
64. Cīvār-ı dergehiñ özler dil-i ğarîḳ-i günāḥ
Dü-çār-ı şadme-i girdāb arar çü sâhil-i yemm
65. Zebān-ı ṭab‘ımı nā‘atiñ güşād eder dā’im
Dirîĝ açılmaya bî-hûde mişl-i tîĝ-i dūdum
66. Revān-ı pâkiñe her bār ola hezār-ı şalāt
Cemî‘-i ‘izze ve aşḥābıña selām-ı etemm

Na‘t-ı Şerîf (3)**Mefā‘ilün/ Fe‘ilātün/ Mefā‘ilün/ Fe‘ilün**

67. Cebîniñ âyet-i rahmet lebiñ nikâtîdir
Ferāyid-i kelimâtıñ muḳaddemātîdir

5b

68. Sen ol vaḥîd-i cihân-ı cemâlsin ki şehā
Vücûd-ı mişl ü nazîriñ muḥâl-i zâtîdir
69. Şefî‘-i rûz u cezâsın ki ehl-i ‘isyânıñ
Ḥarîm-i merḥametiñ sâḥa-i necâtıdır
70. Zülâl-i terbiyetiñ cûy-ı âferînişde
Ḥabâb-ı her şüveriñ mâye-i ḥayâtıdır
71. Veren ḥaḳâik-i eşyâya kuvve-i iksîr
Cenâb-ı aḳdesiniñ cilve-i şıfâtıdır
72. Kemîne Eşrefi bir şâ‘ir-i suḥenver eden
Ḥayâl-i ḥaretiniñ feyz-i iltifâtıdır

Na‘t-ı Şerîf (4)**Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün**

1. Niçe ta‘bîre şıḡar devlet-i şâh-ı kevneyn
Niçe taşvîre gelir rütbet-i şâh-ı kevneyn
2. Buldu rif‘at yerini cevher-i evvel edeli
Ḥâk-rûb-ı ḥarem-i ‘izzet-i şâh-ı kevneyn

3. Şānını eyledi tebcîl-i hudāvend-i cemîl
Gayrı mümkün mü ola midḥat-ı şāh-ı kevneyn
4. Nuṭḡ-ı cān-baḥş-ı gül-i gülşen-i mā-avahîdir
Bî-bahâdır güher-i şoḥbet-i şāh-ı kevneyn
5. Nakş göstermez idi ḥāne-i taḥlîḡ ammā
‘İllet-i mûcibedir ḥilḡat-i şāh-ı kevneyn
6. Halk olundu yok iken nüṣṣa-i îcād-ı sevā
Vāḡı‘ā ḥātîmedir bi‘set-i şāh-ı kevneyn
7. Melce-i cinn ü melek dār-ı amān-ı insan
Sāye-i ma‘delet-i rāyet-i şāh-ı kevneyn
8. Enbiyā rûz-ı cezā der hele nefsî nefsî
Ümmetî der yalañız ḥazret-i şāh-ı kevneyn
9. Pür-günāh Eşrefe şāyeste-i dūzaḡ deme hîç
Ne kadar olsa yine ümmet-i şāh-ı kevneyn

Na’t-ı Şerîf (5)

Mef’ûlû/ Fā’ilâtü/ Mefā’ilü/ Fā’ilün

1. Raḥşān olunca neyyir-i ruḥsār-ı Muştafā
Āfāḡı tutdı ser-be-ser envār-ı Muştafā
2. Şûretde şehver olamaz idi ta‘ayyünāt
Mir’at-ı kudret olmasa dîdār-ı Muştafā
3. Ma’nā-yı āferîniş ü mebnā-yı perverîş
Oldı nuḡuş nüṣṣa-i etvār-ı Muştafā

4. Eylerken ‘azm-i rāh-ı muḳaddes maḳām-ı ḳurb
‘Arş oldu mest-i şîve-i reftār-ı Muştafā
5. Üftāde-gānı eylemez endîşe-i cihān
Sermāye-i sürürdur ekdār-ı Muştafā

6a

6. Sîr-āb-ı cūy-bār-ı ḥaḳîḳat olur bütûn
Dil-teşne-gān-ı çeşme-i esrār-ı Muştafā
7. Ḥikmetistān-ı ‘aşḳda bulmuşdur Eşrefā
‘Ömr-i ḥayāt-ı sermedî bîmār-ı Muştafā

Na’t-ı Şerîf (6)

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

8. Lem‘a-pāş-ı āferînişdir cemāliñ yā Rasûl
Neş’e-baḥş-ı rûḥ-ı ‘ālemdir zülāliñ yā Rasûl
9. Gevher-i yek-dānesin kim ḥāric ez defter düşer
Vādi-i imkānda farz-ı mişāliñ yā Rasûl
10. Şihḥat ü şādî-i cāvîd etmesin ümmîd hiç
Zevḳ ü rāḥat bilmeyen derd ü nekāliñ yā Rasûl
11. Ḳaldı tûbā secde-i ta‘îmde ḥayret-feşān
Edeli rû’yet-i ḳad nevres-nihāliñ yā Rasûl
12. Nergis-i çeşmin verir gül ḡonceye şerm ü ḥicāb
Lāleye ḳan āḡladır ruḥsār-ı āliñ yā Rasûl

13. Çarhda mäh-ı nev olmazdı nişân-ı rûz-ı ‘ıyd
Etmeze taklîd ebrû-yı hilâliñ yâ Rasûl

14. Eşref-i bî-çāreyi rencîde-i hicrân iken
Merhamet kıl eyle dil-şād-ı vişāliñ yâ Rasûl

Na’t-ı Şerîf (7)

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün

1. Egerçi āhirā hem-reng-i erbāb-ı fenāsın sen
Velîkin bâtına bî-ibtidā ü intihāsın sen
2. Kināyāt-ı hūrūfa ḥāce-i müşkil-güşāsın sen
Tılısım āferîniş bādî-i naķş-ı sevāsın sen
3. Ne suğrāsın ne kübrāsın netîce müdde‘āsın sen
Kitāb-ı sırr-ı vaḥdet rāz-ı pinhān-ı beķāsın sen
4. Mevālid olmadan pîrāye-i gehvāre-i sūret
Sa‘ādetle sen olduñ pertev-i ruḥsāre-i ḳudret
5. Cenābıñ ile imkān-bestedir şîrāze-i fîṭrat
Vücūd-ı aḳdesiñdir nūkte-i dîbāce-i ḥilḳat
6. Ne suğrāsın ne kübrāsın netîce müdde‘āsın sen
Kitāb-ı sırr-ı vaḥdet rāz-ı pinhān-ı beķāsın sen
7. ‘Ulüvv-i ḳadr ü cāh-ı enbiyā temşîl-i şāniñdır
Ḥıṭāb-ı ‘izzet-i Levlāke bir tebcîl-i şāniñdır
8. Ne devlet da‘vet-i İsrā seniñ tafēîl-i şāniñdır
Le-‘amrük mu‘rız-ı icmālde tafşîl-i şāniñdır

6b

9. Ne suğrāsın ne kübrāsın netîce müdde‘āsın sen
Kitāb-ı sırr-ı vaḥdet rāz-ı pinhān-ı beḳāsın sen
10. Hıdiv-i taḥtgāh-ı lā-mekān-ı şāh-ı Ekremsin
Revān-ı ḳālīb-ı insān ü cān-ı cism-i ‘ālemsin
11. Ḳuvām-ı cevher ü a‘rāza bir iksîr-i a‘amsın
Fürûğ-ı mihr-i ḥaḳ nūr-ı mücessem rūh-ı aḳdessin
12. Ne suğrāsın ne kübrāsın netîce müdde‘āsın sen
Kitāb-ı sırr-ı vaḥdet rāz-ı pinhān-ı beḳāsın sen
13. ‘Eyā şāh-ı rüsül fermān-revā-yı kişver-i lāhūt
Nigîn-i ṭal‘atîñle buldu zînet ḥıṭṭa-i nāsūt
14. Ḥabîb-i muḥteremsin zātîñ Erselnāk ile men‘ūt
Degildir mesned-i şevket-fürûzuñ mesned-i mevḳūt
15. Ne suğrāsın ne kübrāsın netîce müdde‘āsın sen
Kitāb-ı sırr-ı vaḥdet rāz-ı pinhān-ı beḳāsın sen
16. Gedā-yı āsitān-ı şefḳatîñdir Eşref-i nā-çār
Nevā-yı sofra-yı iḥsānıñ ümîd eder her bār
17. Olur dilşād-ı luṭf-ı bî-ḳıyāsıñ elbet ey Muḥtār
Seniñ zerrāt-ı cevriñdir nücüm-ı şābit ü seyyār
18. Ne suğrāsın ne kübrāsın netîce müdde‘āsın sen
Kitāb-ı sırr-ı vaḥdet rāz-ı pinhān-ı beḳāsın sen

Nat-ı Şerîf (8)**Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün**

1. Günah-kârim dü-çâr-ı cürm-i bî-ḥad yâ Rasûl'allâh
Ümîdim rahm u luṭfuḍdur mücerred yâ Rasûl'allâh
2. Olur rûz-ı cezâ âzâde ser-âlâm-ı dūzaḥdan
Olan zencîr-i zülfüñle muḳayyed yâ Rasûl'allâh
3. Cenâb-ı devletiñ cân-ı gönülden sevmeyen elbet
Ḳalır nâr-ı cehennemde muḥallid yâ Rasûl'allâh
4. Gül-i bâğ-ı nübüvvet bülbül-i şâh-ı risâletsin
Bahâr-ı gülşen-i şer'îñ müebbed yâ Rasûl'allâh
5. Behişt-âbâd-ı ḳurbiyyetde nâmiñ ḥamîd ü Maḥmûd
Ḥarîm-i 'izzet-i Bârîde Aḥmed yâ Rasûl'allâh
6. Muahḥar gerçi teşrif-i ḳudümüñ sâḥil-i dehre
Velîkin bü'l-beşerden zâtıñ emced yâ Rasûl'allâh
7. Hele zânû -nişin-i pîş-i üstâd olmadıñ ammâ
Yanıñda 'aḳl-ı evvel tıfl-ı ebced yâ Rasûl'allâh
8. Sezâ-vâr-ı şefâ'at mücrimândan şâyidim mev'ûd
Gelirsem ḥâtır-ı 'âlîye şâyed yâ Rasûl'allah

7a

9. Der-i iḥsânîña gelmiş nigâh-ı iltifât eyle
Ḳuluñdur kemter Eşref yâ Muḥammed yâ Rasûl'allâh

Na‘t-ı Şerîf (9)**Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün**

1. Gelince rûz-ı pür-sûz-ı kıyâmet yâ Rasûl’allâh
Yine senden olur halka ‘inâyet yâ Rasûl’allâh
2. Şefâ‘at etmege haylî ‘uşâta vaqt-i maşşerde
Verilmiş zât-ı Hâkdan saña ruḥşat yâ Rasûl’allâh
3. Cemî‘-i enbiyâ dil-teşne-i şahbâ-yı lutfuñdur
Saña muhtâcdır ‘âlem-i nihâyet yâ Rasûl’allâh
4. Kudüm-ı pâkiñe azdır virilse müjde şad Yûsuf
Çü sensin nâzenin-i Rabb-ı ‘izzet yâ Rasûl’allâh
5. Cemâliñ pertev-endâz-ı neşât-âbâd-ı kurbîyyet
Cebînin cilvegâh-ı nûr-ı vahdet yâ Rasûl’allâh
6. Ser-â-ser zaḥmnâkim eyledi nefis-i tebehkârım
Beni pâ-mâl-i ḥâristân-ı miḥnet yâ Rasûl’allâh
7. Günâhım her zamân ḥâtır-nişân etsem hırâsımdan
Kopar cân-ḥânedede şûr u şamâtat yâ Rasûl’allâh
8. Ḥas ü ḥaşâk-ı efkâr ol kadar kim sâḥa-i dilde
Gidermez cûşîş-i seyl-âb-ı ḥasret yâ Rasûl’allâh
9. Bâkıp ‘isyânına mehcûr kılma Eşref-i zârı
Eyâ kân-ı mürüvvet baḥr-i şefkat yâ Rasûl’allâh

Na‘t-ı Şerîf (10)**Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün**

1. Mürüvvet naķş-ı cām-ı himmetiñdir yā Rasūl’allāh
Kerem sayķal-firūz-ı fıtratiñdir yā Rasūl’allāh
2. Melāz-ı mücrimin ü sāye-bān-ı millet-i Beyzā
Dem-i pür-süz ancak rāyetiñdir yā Rasūl’allāh
3. Dil-i güm-geşte-rāha reh-nümā-yı cādde-i maķşūd
Vürūd-ı peyk-i fikr ü hayretiñdir yā Rasūl’allāh
4. Ricā-yı hū‘ān-ı ihsānıñ edip peygamberān dā’im
Nigeh-düz-ı nevāl-i re’fetiñdir yā Rasūl’allāh
5. Leyāl-i hasretiñde bādî-i ber-bādî-i ‘uşşāk
Hevā-dārî-i serv-i ķāmetiñdir yā Rasūl’allāh
6. Her āsān olmazam bir laķā istimdād-ı lūtfuñdan
Sebeb farķ u kemāl-i şefķatindir yā Rasūl’allāh
7. Raşad-cū-yı niyāz olmaz saña hāl ‘arz edenler kim
Senin her sā‘at Eşref sā‘atiñdir yā Rasūl’allāh

Na‘t-ı Şerîf (11)**Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün****7b**

1. Ey habîb-i harem-i hâş-ı hudâvend-i gafûr
Vey meh-i Leyle-i İsrâ u ziyâ-bağş-ı bûdûr

2. Şubh olur tal‘at-ı pâkiñ ile şâm-ı deycûr
‘Ârız-ı mihr-i firûzende-i mülk-i ma‘mûr

La‘liñ âşâr-ı melâhat deheniñ âyet-i nûr

3. Sensin âyîne-i takdîre cilâ vü revnâk
Sensin ol rütbe-i Levlâke eḥakk ü elyâk

4. Sensin ol maḥrem-i esrâr-ı serâ-perde-i ḥakk
Sensin ol nûkte-i ser-beste-i feyz-i muṭlak

Sensin ol ma‘nî-i terkîb-i mebânî-i umûr

5. Kõnmadan ‘âleme gehvâre-i bûd u nâbûd
Eyleyüp zât-ı şerîfiñ şeref-i şadr-ı şühûd

6. İttiḥâz eyledi maḥbûb seni Rabb-ı vedûd
Olur ârâyiş-i dâreyn eden maḥv-ı vücûd

Şu‘le-i ‘aşk-ı cemâliñle çü şem‘-i kâfûr

7. Ol kadar çirk-i menâhî ile âlûde tenim
Ki beni şâf edemez mevc-i sirişk-i ḥüznüm

8. Var iken sen gibi bir pādişah-ı Zü'l-minenim
Nağd-i 'ömrüm reh-i enva'-ı me'āsîde benim

Bād-ı tuğyān ile olsun mu hebā-yı menşūr

9. Eşref-i zār-ı esef-kār-ı zelîl-i gümrāh
İhtiyārımı eder şubḥ u mesā nāle vü āh

10. Raḥne-dār etmiş iken nîşter-i baġî vü günāh
Bend-i zencîri edip nefsi le'îm-i bed-ḥ'āh

Ḥayf kim kıldı o bî-çāreyi gāyet rencūr

Na't-ı Şerîf(12)

Fe'ilātün/ Fe'ilātün/ Fe'ilātün/ Fe'ilün

1. Āsitānîñ gibi hîç var mıdır emniyetgāh
Kemterin bendeleriñ buldu dü- gîtîde refāh
2. Olamaz cāh-ı bülendiñ gibi dāreynde cāh
Ey şeh-i maḥrem-i ḥalvet-gede-i kurb-ı ilāh
3. Lā-mekān etdi seniñ mesned ü cāhıñ Allāh
Eylediñ 'azm-i 'alā-ḥāne bā-nevā'-ı ḥırām

Nükhet-i zülfüñü 'arş etdi o dem 'ıtr-ı meşāmm

4. Leb-i gül-bîziniñ üftādesidir 'anber-i ḥām
Edeli bûy-ı şafā-baḥşıñı çarḥ istişmām

Teşnedir etmege sen gonçe-femi zîb ü külâh

5. Eder ‘İsâ dil ü cān ile ricā-yı bezmiñ
Cān verir ādeme ħulyā-yı şafā-yı bezmiñ
6. Çār-yār-ı ħaremiñdir ħurenā-yı bezmiñ
Cümle ervāḥ-ı muḫaddes nüdemā-yı bezmiñ
7. Cebre’îl oldı seniñ ħādīm-i ħāşıñ her gāh
Yine senden olur en‘ām u ‘ināyet yoḥsa
8. Çāk olur nūruñ ile ebr-i ḍalālet yoḥsa
Ṭal‘atıñle görünür mihr-i hidāyet yoḥsa
9. Rehber-i emriñ eder sevḳ ü ḍelālet yoḥsa
Kimse bulmaz idi hiç bār-geh-i ‘izzete rāh
10. Ḥāk-i pāyiñ ser ü pā salṭanat u devlet-i maḥẓ
Zātıñ ey cūd mücessem kerem ü şefḳat-i maḥẓ
11. Bu ħazāngāha ħudūmüñ ne şafā ni‘met-i maḥẓ
‘Āleme oldu vücūduñ şeref ü raḥmet-i maḥẓ
12. Şālih ü ṭālih eder dergehiñi cāy-ı penāh
Tîḡ-i şer‘iñ olalı lem‘a-feşān-ı ‘aamet
13. Yeridir leşker-i küfrüñ ‘adem-ābād elbet
Pençe-i ħahrıña mümkün mü getirmek ṭāḳāt
14. Rezmgāhında seniñ ey şeh-i taḥt-ı nuşret
‘Avn ü tevfiḳ-i ħüdā oldı bütün ħayl ü sipāh

15. Dest-i asretle çekip cām-ı amım azeniñ
Bezm-i hecriñde içince mey-i derd ü miñeniñ

16. Eşref-āsā ederek fikret-i and-ı deheniñ
Bābıña geldi temennî-i abûlûñle seniñ

Bende-i Rāsîh-i ‘āşî-yi zelîl-i gümrah

1. El-amān atır-ı vîrānemi ma‘mûr eyle
Tābiş-i ‘aşkıñ ile albimi pür-nûr eyle
2. İltifātûñla dil-i zārımı mesrûr eyle
Cürmümü dāmen-i ‘afvıñ ile mestûr eyle
3. Tavr-ı küstāhıma luţf ile benim etme nigāh
Benim ol ‘āciz-i nevmid-i ünah-perverde
4. Düşmanımdır ne belā nefsi-i füsûn-āverde
Kilk-i rahımıñ beni ayd etmez ise defterde
5. Kimden ümîd-i şefâ‘at edeyüm mağşerde
Var iken sen gibi bir kân-ı kerem-i şāhen-şāh
6. El midir va‘d-i mürüvvetlik beni bî-bāk et
Lāyık-ı mâ‘ide-i rahmet-i Erselnāk et
7. Gülşen-i maţlabım elţāfuñ ile nem-nāk et
Āb-ı ihsānıñ ile nağş-ı ünahdan pāk et

Görmeyem defter-i ‘āmālîmi cürm ile siyāh

8b

Mef'ülü/ Fā'ilātü/ Mefā'ilü/ Fā'ilün

8. Sen saır-ı pāk-i Besmele-i Kün Fekānsın
Lebbü'l-māl-i nüṣḥa-i kevn ü mekānsın
9. Şāhen-şeh-i sürüş-ı sipāh u bülend-i cāh
Sultān-ı 'arş-ı erīke vü çarḥ-ı āsitānsın
10. Āfākı tutdu pertev-i ḥükm-i şerī'atıñ
Mihr-i münîr evciñe ḥüsn ü ānsın
11. Berķ-i nübüvvetiñle ḥarāb oldu lād-ı küfr
Rüşen-dilāna māye-i emn ü emānsın
12. Bedr-i ruḥuñ ider meh-i Ken'anı şerm-sār
Elbet ḥabîb-i şāni'-i heft āsümānsın
13. Mehd-i ḥayāt konmaz idi nüh revāka leyk
Hüccede hezār 'āleme rūḥ-ı revānsın
14. Senden ümîd-i luṭf eder Eşref dem ü 'ıyd
Çün dest-yār u sāye-res-i ins ü cānsın

Mefā'ilün/ Mefā'ilün/ Mefā'ilün/ Mefā'ilün

1. Vücüd-ı akdesiñ kim bāğ-zār-ı āferînişdir
Bu mevcūdāt anda berg ü bār-ı āferînişdir
2. Ḥabîb-i Rabb-ı 'izzet maṭla'-ı nūr-ı hüviyetsin
Cemāliñ āfitāb-ı şu'le-dār-ı āferînişdir

3. Cihân-ı fıtrat oldı feyz-i teşrîfîñle Sa‘d-abād
Kudümün mâye-i şevk-i mesârr-ı âferînişdir
4. Müşerref intisâb-ı kâmetiñle kisve-i terkîb
Anıñ-çün çâr ‘anâşır çâr-ı yâr-ı âferînişdir
5. Nücüm-ı çarh hîç ârâyiş-i evc-i şühûd olmaz
Fürûğ-ı hilkatiñ lîkin medâr-ı âferînişdir
6. Hâkîkatde seniñ zâtıñdır ancak rûh-ı maḥsûsât
Cemi‘-i ‘âlem ancak müste‘âr-ı âferînişdir
7. Hemân sensin bu bâzâr-ı terākîb içre re’sü’l-mâl
Şanâdîd-i ümem bi’l cümle kâr-ı âferînişdir
8. Cenâbıñdan ‘ibâretdir ta‘ayyün yoḥsa ma‘nide
Baña Eşref denilmek i‘tibâr-ı âferînişdir

Fa‘îlatün/ Fa‘îlatün/ Fa‘îlatün/ Fa‘îlün

1. Âb-ı rüyuñdur seniñ vech-i nümâ-yı berg ü bâr
Lâ-cerem âşâr-ı vahdet senden oldı âşıkâr
2. Kahr u luṭfuñdan uhûr etdi ḥazân ile bahâr
Cilve-i nûruñ ile cünbiş-nümâdır rûzigâr
3. Sensin ey sultân-ı ekrem ḳahramân-ı cân-sipâr
Şaf-der-i rezm-i ḥilâfet server-i dilden süvâr
4. Şâh-ı evreng-i vilâyet şehriyâr-ı zülfıkâr
Ehl-i ḥâle ḥâk-i pâyıñdur medâr-ı iftiḥâr

5. Seyf ü şānıñ midḥatin oldıǵ-ıçün behre-dār
Zīb-i ṭāk-ı ‘arşdır bu maṭla‘-ı gevher-i ‘ayār

Lā ğazā illā ğazā el Murtaẓā bi’l iktidār
Lā fetā illā ‘Alī lā seyfe illā zū’lfikār

6. Genc-i pinhān-ı emānet maḥzen-i esrārsın
Ġarra-i evc-i hidāyet mihr-i pūr-envārsın

7. Aşl-ı ma‘nā-yı sūtūr-ı nüşha-i ikrārsın
Kişver-i tecrîde fermān işledir ḥünkārsın

8. Yek nefesde şeş cihānı devr eder perkārsın
Kıṭb-ı aḳṭāb-ı dü kevn-i merkez-i aḳṭārsın

9. Şābit ü yektā-nişin-i şadr-ı istikrārsın
Na‘ra-perdāz-ı celāl ü ḥaydar-ı Kerrārsın

10. Raḥşrān-ı yeke tār-ı sāḥa-i peykārsın
Mālik-i tāb-ı cihād u ḥançer-i zer-tārsın

Lā ğazā illā ğazā el Murtaẓā bi’l iktidār
Lā fetā illā ‘Alī lā seyfe illā zū’lfikār

1. Çār-deh ma‘şüm-ı pāke muḳtedāsın yā ‘Alī
On iki ehl-i şafāya pişvāsın yā ‘Alī

2. Ser-nihād-ı tîğ-i teslîm-i kazāsın yā ‘Alī
Rüstem-i şahn-ı Rızāsın Murtaẓāsın yā ‘Alī

3. Vālid-i pāk-i şehîd-i Kerbelāsın yā ‘Alī
Dest-gîr-i zümre-i āl-i ‘abāsın yā ‘Alī

4. Hāris-i gencîne-i mülk-i beķāsın yā ‘Alî
Fāris-i meydān-ı ilhām u hüdāsın yā ‘Alî

5. Mahar-ı medh ü sipās-ı helatāsın yā ‘Alî
Bir fetāsın ki ‘aceb şîr-i hüdāsın yā ‘Alî

Lā ğazā illā ğazā el Murtażā bi’l iktidār
Lā fetā illā ‘Alî lā seyfe illā zü’lfikār

1. Keffe-i ebr-i güher-bār-ı saķādet sendedir
Devlet-i mülk-i mu‘allā-yı vilāyet sendedir

2. Ma‘delet-efrūzî-i taķt-ı kerāmet sendedir
Hem ‘ināyet hem riyāset hem siyāset sendedir

3. Rehber-i merdānsın cāh-ı emānet sendedir
Baķr-i bî-pāyānsın kân-ı emānet sendedir

4. Ceng-i hayberde şeref-yābî-i ra‘yet sendedir
Vefret-i şıdķ u kemāl-i istiķāmet sendedir

5. İmtiyāz-ı cevher-i şab‘-ı řecā‘at sendedir
Şehsüvārî-i cedel-gāh-ı cesāret sendedir

Lā ğazā illā ğazā el Murtażā bi’l iktidār
Lā fetā illā ‘Alî lā seyfe illā zü’lfikār

9b

Fā ‘ilātün/ Fā ‘ilātün/ Fā ‘ilātün/ Fā ‘ilün

1. Bāreka’llāh ey şabā-yı feyz-bağş-ı ‘anberîn
Levhaşa’llāh ey nesîm-i gülşen-i ‘ilmü’l yakîn
2. Fikretiñ verdi meşāmm-ı hātıra bûy-ı bihîn
İntisābıñdır harîm-i ‘izzete hâbl-i metîn
3. Vāşıl-ı maţlûb olur lâ-şekk dil-i zâr u hazîn
Kevşer-i elţāfiña dil-teşnedir Rûhü’l emîn
4. Rû-nümā oldu niçe bürhân ile sensin hemîn
Maḥrem-i ḥalvet-sarāy-ı kurb-ı ḥatme’l mürselîn
5. Tîğ-i ḥükmünden seniñ lertzândır a‘dā-yı dîn
Her cidālinde resûl-i ‘ālemiñ sensin mu‘în

Lā ğazā illā ğazā el Murtażā bi’l iktidār
Lā fetā illā ‘Alî lâ seyfe illā zû’lfikār

1. Kār-ı fermā-yı cihân-ı ma‘rifetsin ey velî
Nükte-i ğayb-ı hüvviyet saña olmuşdur celî
2. Nokta-i maqşûdü’l ḥaḳ senden oldu muncelî
‘Ārızıñdır ḥabbezā berḳ-i sa‘âdet meş‘alî
3. Tal‘atıñle şâdkām etdin ḥabîb-i mürselî
Şâh-ı kevneyne budur ta‘rîf-i ‘akl-ı evvelî
4. İki maşbâḥ-ı ziyâverdir Muḥammedle ‘Alî
Fahr-ı ‘âlem gerçi mir’ât-ı ḥaḳîkatdir velî

5. Sensin ol âyîneniñ tâb ü cilâ vü şaykalı
Zü'lfikâr u zâtınıñ budur senâ-yı mücmeli

Lâ gazâ illâ gazâ el Murtażâ bi'l iktidâr
Lâ fetâ illâ 'Alî lâ seyfe illâ zü'lfikâr

Fâ 'îlatün/ Fâ 'îlatün/ Fâ 'îlatün/ Fâ 'îlatün

1. Dest-i tedbîriñdedür nam-ı umûr-ı kâ'inât
Düm-ı teşhîriñdedir rûh-ı nüfûs-ı her cihât
2. Bûy-ı tedbîriñdir iksîr-i kuvâm-ı mümkünât
Nûr-ı vechiñden 'ibâret pertev-i zât u şıfât
3. Reşha-i dil-cû-yı nuţkuñdur hemân Âb-ı hayât
Perveriş-yâb-ı şemîmiñdir seniñ kând-ı nebât
4. Âsitân-ı akdesiñdir dergeh-i fevz ü necât
Şâd idersiñ Eşrefi itseñ aña nîm iltifât
5. Sensin elbet eşref ü ser-çeşme-i şaff-ı rûvât
Sensin ancak mefhar-ı hayl-i şehîdân u guzât

Lâ gazâ illâ gazâ el Murtażâ bi'l iktidâr
Lâ fetâ illâ 'Alî lâ seyfe illâ zü'lfikâr

Mef'ûlû/ Fâ'îlatü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

1. Ey dil tefekkür eyle gel eyyâm-ı mâtemi
Yâd u tezekkür et yine mâh-ı mahremi

2. Göz göz açıp cigerde niçe şerha-i elîm
Âlûde-i dem eyle dumu‘-ı dem-â-demi
3. Hûnâbe-i sirişki revân et şu kevne kim
Hayrân kıl dü çeşmiñ ile sâgar-ı Cemi
4. Mest ol o rûtbe-ibâde-i miñnetle kim göñül
Seyl-âba ver hayâl-i şafâ-yı dü ‘âlemi
5. Dil-ñanede nevâle-i cânı kılıp kebâb
Mihmânıñ eyle hürmet ile leşker-i ğamı
6. Âh u fiğân vü çâk-ı girîbân zamânıdır
Tecdîd-i dâğ-ı şîven ü ahzân zamânıdır

10a

1. Fikr et göñül o demleri kim ehl-i şer u şûr
Hûn-h’ârlıklâ verdiler âlâyış-i dühûr
2. İbrâz edip cibillet-i ‘adüvânı her biri
Dikdi fezâ-yı mel‘anete râyet-i ğurûr
3. Evzâ‘-ı ulm ü cevır ü cihânda ‘adîm idi
Güyâ fesâd u fitne o vaqt eyledi uhûr
4. Feryâd kıldılar o kadar kim muñadirât
Sükkân-ı ‘arşı etdi ser-âğâz-ı bî-huzûr
5. Endek bulundu şımf-ı humât u kümât-ı dîn
Bî-hadd ü bî-nihâyet idi fırka-i fücûr

6. Zā-ve'l inā ve hîne teberi'l- mu'ānidūn
Kıl sedā ü yevme sevālîe'l-cāhidūn
1. Ol kurre-i dü çeşm-i şahen-şāh-ı enbiyā
Ol tūtiyā-yı dîde-i sultān-ı evliyā

10b

2. Kāfirler ağladı bu cefā vü ihānete
Kibr ü yehūd gördi bu āzārı nā-sezā
3. Gülzār-ı kıdsde gül-i ser-sebz iken dirîğ
Soldurdu berg-i 'ārızını yād nā-revā
4. Sultān-ı 'arş-ı erîke-i cāh-ı hilāfete
Vaz'-ı hākāret eyledi ol kavm-i bî-hayā
5. Gelmez beyāna hādişe-i şahn-ı gîr ü dār
Sıgmaz dehāna vākı'a-i deşt-i Kerbelā
6. İmān yüzünde küfre 'aceb hayret eylerim
La'net o kavme küfr ise de la'net eylerim
1. Ol gonce-i şükufte-i büstān-ı Aḥmedî
Ol bülbül-i güzîde-i bāğ-ı Muḥammedî
2. Ol güher-i yegāne-i kân-ı betül kim
Maḥbûb-ı kibriyâdır anıñ cedd-i emcedi
3. Vaz'-ı nigûn-ı gerdiş-i vārûn-ı rûzigār
Pā-māl kıldı āḥır o ser ü ser-âmedi

4. Ceyş-i ārāzil eyledi tahkîre ictisār
Mevhûb iken cenâbına iclâl-i sermedî
5. Reşk-âver-i riyâz-ı na‘îm ü hülûddur
Ol sabt-ı ekremiñ çemenistân-ı meşhedi
6. Sermâye-i hayâtı o sultân ile şırf
Kalâ-yı ‘aşk-ı şâh-ı şehîdân ile şırf
1. Ol vaq‘a-i ihânete kevn ü mekân yanar
Hengâme-i hürûca zemîn ü zamân yanar
2. Ol âfet-i felâket-i sāmân-güdâz kim
Bir zerresin ifâde edersem cihân yanar
3. Ol rûz-tâb u sözde kanlar döküldüğün
Fıkr iyledikçe havsala-i ins u cân niyâr
4. Âl-i ‘abāya ehl-i şekânıñ hücûmuna
İnsân degil cemî-i heyûlâniyân yanar
5. Câm-ı şehâdet icdiğine bir içim susuz
Ağlar hemîşe nehr-i firât revân-ı niyâr
6. Malûm u münhasif edüp ol bedr-i enverî
İkâd eder ne yüzle felek şem‘-i hâveri

11a

1. Şanma kad-i sipihr dü-tâ oldu bî-sebep
Derd-i nedâmeti çeker elbette rûz u şeb

2. Gird-âb-ı pîç ü tâbda kaldı mücerredât
Eflâkı lerzenâk edip ol şar şar ta‘ab
3. Şem ü kamer menâzil-i hayretde devr ider
Oldu nücûm-ı şâbit ü seyyâr beste-leb
4. Dest-i tahassür ile ser-â-pâ gerd-i beyân
Lâhût ilinde çâk-i girîbân etdi hep
5. Feryâd-ı müslimîn o kadar çıkdı ‘arşa kim
Şad-pâre kıldı heşt-behişti ğam u kerb
6. Rencûr olunca çille-güzînân-ı Kerbelâ
Toldı belâ vü kerb ile meydân-ı Kerbelâ

Mef‘ûlû/ Fâ‘ilâtü/ Mefâ‘ilü/ Fâ‘ilün

1. Eyvâh kim o vâdî-i ceng ü cidâlde
Şad hayf kim o ma‘reke-i pür-ķıtâlde
2. Hûn-ı hüseyine kaşd edip ol rehî-i hâricî
Sel-i süyûf kıldı yemîn ü şimâlde
3. Rencîde etdiler o vücûd-ı muķaddesi
Encâmkâr o sâha-i pür-iķtilâlde
4. Âhir iken vücûh ile buĝz u hıyâneti
İmân olur mu ğayrı ol ehl-i dâlâlde
5. Bu maţla‘-ı huceste dildûz-ı Eşrefâ
Vird-i zebânım oldu dem-i hasbiķâlde

6. Bir cān hāricî-zedeem niçe çün esd
Hûn-ı hüseyin mi talebim yâ ‘Alî meded

11a

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün

1. Nağş-ı kām-ı dilim ārāyış-i minā-yı ‘adem
Cām-ı bahtımda olur olsa da şahbā-yı ‘adem
2. N’ola sîr-âb-ı şafâ etse çemen-zâr-ı dili
Jâle-i neşve-fezâ-yı şeb-i yeldâ-yı ‘adem
3. Gün olur ebr-i füyûzât-ı Cenâb-ı haqqdan
Şadef-i kalbe düşer lü’lû vü lâlâ-yı ‘adem
4. Sâhil-i bî-cihet-i feyz ü şühûd-âbâda
Ne güherler çıkarır mevce-i deryâ-yı ‘adem
5. Gösterir ‘âlem-i timşâli temâm ‘ayniyle
Başkadır cevher-i mir’at-ı mücellâ-yı ‘adem
6. Müncezib olmaz idi hiç aña zât-ı vücûd
Maşrık-ı neyyir-i feyz olmasa meclâ-yı ‘adem
7. ‘Aşkdır mebhâş-ı ‘irfânda ders-i evvel
‘Aşkdır hatime-i nüshâ-i kübrâ-yı ‘adem
8. ‘Aşkdır mâ-haşal-ı hâdişe-i zât u ‘arz
‘Aşkdır cevher-i ferdâ ile müsmâ-yı ‘adem

11b

9. Māye-i ‘aşk iledir perveriş-i mevcūdāt
‘Aşk için oldu şuver-beste heyūlā-yı ‘adem
10. Şu‘lesi kişver-i nā-sūta düşer gāh ammā
Tūr-ı lāhūtdadır berķ-i tecellā-yı ‘adem
11. Hele ber-dād u senedgāh-ı cihānda bulsam
Varımı şarf ederim almağa kālā-yı ‘adem
12. Aşlı yokdur bilirim gā’ile-i hestîniñ
Maṭlab ‘indimde benim maṭlab-ı a’lā-yı ‘adem
13. Devlet-i kevn ü mekân taht-ı Süleymān olsa
Naarımda yine mānende-i rüyā-yı ‘adem
14. Olmasa nāmiye-peymūd-ı şabā-yı kudret
Lāle-zār olmaz idi ‘arşa-i pehnā-yı ‘adem ‘
15. Ömrü var olsun ‘azîzüm yogı var eyleyenin
Hāşıl olmuşdur aña maḳşad-ı aḳsā-yı ‘adem
16. Bāgbān-ı ḳaderin terbiyyetinden böyle
Zib ü fer buldu bütün gülşen-i ḡabrā-yı ‘adem
17. Çün mevālîd-i şelāş ile maḳūlāt-ı ‘aşer
Nezd ü ‘ibretde ḳalır ‘aks-i merāyā-yı ‘adem
18. Nā’il-i tēc-ı güher-pāş-ı sa‘ādetdir olan
Vāşıl-ı menzilet ü rütbe-i vālā-yı ‘adem

19. Buldular cilvegeh-i emn ü emānı lā-reybe
Niçin ümmîd-i rehā etsin esārā-yı ‘adem
20. H̱āb-ı ğafletden uyanmazlar idi pîr-i muġān
Olmasa na‘ra-i nāķūs-ı kilîsā-yı ‘adem
21. Neş’e-i bezm-i ħayāt ile olurduk pür-cüş
Der-‘aķab gelmese tādîbe-i Mevlā-yı ‘adem
22. Vermedi zevķ baña ħālet-i şahv u mestî
Bārî Allāh vere neş’e-i ‘uķrā-yı ‘adem
23. Resmiñi levĥa-i taşvîre ne mümkün almak
Cismi yokdur ne ķadar olsa da āsmā-yı ‘adem
24. Olmayan toġrusu āzāde-i būd u nā-būd
Dāimā mülzem olur etse de da‘vā-yı ‘adem

11b

25. ‘Ārifñ āhir olur nāşiye-i ħālinden
Olduġu mahar-ı envār-ı tecellā-yı ‘adem
26. Vā‘ize bahş-i ħaķîkatde tehîdir pürsiş
Eder idrāk o ħafî- nükteyi dānā-yı ‘adem m
27. Dehen-i şūrete sıġmaz kelimāt-ı melekût
Sāde ġüyān edemez fehm ü mezāyā-yı ‘adem
28. Fark-ı ħurşîd-i beķā çeşm-i cihān-bîn ister
Göremez bedr-i fenāyı gözüm a‘mā-yı ‘adem

29. Pertev-i zāt u sıfāt itdi meāhirde uhūr
Görür ancak anı şāhib-dil-i bînā-yı ‘adem
30. Ma‘rifet-hāne-i ‘ālemde hudūs u kade mi
Halka ta‘rīf eder ol ‘ārife bahşā-yı ‘adem
31. Hıttā-i Çîn ü fenādan geçen erbāb-ı vukūf
Bilir elbet ne imiş ‘anber-i sārā-yı ‘adem
32. İkidir devri bu gerdün-ı hazān-ālūduñ
Biri sermā-yı vücūd ü biri germā-yı ‘adem
33. Varlığın hıçe verir zümre-i ehl-i tecrīd
Var ise selb-i vücūd olmalı ma‘nā-yı ‘adem
34. Maḥvı intāc eder şekl-i akīm etme kıyās
İktirān eylese şuğrāsına kübrā-yı ‘adem
35. Yine girmez mi ‘aceb destime āhū-yı vişāl
Olsa ārāmgehim dāmen-i sahrā-yı ‘adem
36. Nāvek-endāz-ı melāmet kim olur ğayrı baña
Kılıp ifnā-yı vücūd eylesem ibkā-yı ‘adem
37. Şîve-i Naḥn ü kase mnādan olur dem maḥū
Kısmet olaydı baña ni‘met-i ‘umā-yı ‘adem
38. Yok yere bunda heveskār-ı vücūd olmaz idim
Mürşīd-i kāmīlüm itseydi vesāyā-yı ‘adem

12a

39. Der idim sâhte fermânuna peyk-i ‘aşkuñ
Lâ- cerem mâ- haşal olmasa enhâ-yı ‘adem
40. Bûlbûl-i bâl-i şikest-i kafes-i belbâlim
Cân u dilden n’ola etsem de temennâ-yı ‘adem
41. Ser-nigündür o kadar tâlî‘-i vîrânım ki
Kıldı encâmı beni hâdişe- fermâ-yı ‘adem
42. Teşne-i âb-ı hayâtım yine ikbâlimden
Cereyân itse de mîzâb-ı ‘atâyâ-yı ‘adem
43. Necm-i bahtım toğamaz hîç ufķ-ı şādîden
Var iken şâbit ü seyyâre-i cevzâ-yı ‘adem
44. Baksam âyîne-i mâhiyyetimi görmek için
Ben görünmem görünür zerdi-i sîmâ-yı ‘adem
45. Hâkî-i çākî-i ahvâl-i perîşân olsam
Hazerinden tolaşur zülf-i semen-sây-ı ‘adem
46. Ben o âzurde-i tîğ-i ğam-ı eyyâmım ki
Çâre olmaz gibidir yâreme eczâ-yı ‘adem
47. Ben o kıysım ki cünûn evc-i mübâhâtimdir
Melce vü kıble-gehim hayme-i Leylâ-yı ‘adem
48. Ben o ser-mest-i mey-i sâğar-ı Cem‘ü’l Cemim
Şahn-ı sînemde tarab-hâne-i bâlâ-yı ‘adem

49. Ten- nizārım o kadar kim olurum rencîde
Olsa pîrâhen eger cismime dîbâ-yı ‘adem
50. Zâ‘fım ol mertebedir kim beni şad-pâre eder
Kelle-i seng gibi nokta-i yektâ-yı ‘adem
51. Öyle pür-dâne-i kâşâne-i endūhum ki
Beni hâkister eder şem‘-i şeb-ârâ-yı ‘adem
52. Şaf-der-i ma‘reke-i vahdetim el-hâk lîkin
Ne mu‘arrâ-yı vücūdum ne müberrâ-yı ‘adem
53. Kâlbim ol mecma‘-ı bahreyn-i vücūb u imkân
Tab‘ım ol Meryem-i cân-bağş-ı güher-zâ-yı ‘adem

12b

54. Benim ol bādî-i peydâ-yı nefî ü işbât
Cevherimden olunur seyr ü temâşâ-yı ‘adem
55. Benim ol zîver-i pîşâni-i feyz-i muṭlaḳ
Ki ḥayâlimdir olan bâriḳa-efzâ-yı ‘adem
56. Benim ol tîz-şinâs-ı nûket-i vicdânî
Benim ol dâhiye-i şavma‘a-fersâ-yı ‘adem
57. Gelmeden nūr-ı ḥired çâr-sū-yı îcâda
Rūḥum olmuşdu suḥendân-ı şeker-hâ-yı ‘adem
58. Nuṭḳ-ı gül-destelerim ḡonce-i bâğ-ı taḥkîḳ
Bûlbûl-i fikr-i terim mu‘cize-gūyâ-yı ‘adem

59. Bu kasîdem ki olur zîver-i kâf-ı tecrîd
Nâmına dense revâ şehper-i ‘Ankâ-yı ‘adem
60. Yokladı kûşe-i hâtırda hayâl-i yârı
Bir gâzel söylemege hâne-i şîvâ-yı ‘adem
61. Düş olup çeşm-i dile çehre-i Leylâ-yı ‘adem
Bî-karâr etdi beni cünbüş-i şahrâ-yı ‘adem
62. Belki nâ-bûd olurdu kaţarât-ı eşküm
Etsen ey gonce-dehen hande-i bî-cây-ı ‘adem
63. Bu melâhat ile âşufte olursa yeri var
Sâkiyâ la‘l-i safâ-bağşına şahbâ-yı ‘adem
64. Güyyîyâ zâ’ikama lezzet-i encâz düşer
Etse bir kez o perî va‘de-i ferdâ-yı ‘adem
65. Varak-ı hüsnde menkûş olıcağ nokta-i la‘l
Rû-nümâ oldu hemân ma‘nî-i ihfâ-yı ‘adem
66. Var mıdır sâha-i nüh tâk-i felekde Eşref
Kilk-i tab‘ım gibi bir bâdiye-peymâ-yı ‘adem
67. Meger ol hâkim-i fermân-gede-i ‘irfânın
Kalem-i sihr eşeridir baña hem-pâ-yı ‘adem
68. Âşaf-ı kân-ı kerem hazret-i ‘Âkif Paşa
Ki leb-i hâme-i endîşesi mecrâ-yı ‘adem
69. Mazhar-ı feyz-i nihân dâverü’l hâmun-şân
Şâ‘ir-i tâze-zebân sâniha-pîrâ-yı ‘adem

70. Mişli nā-būd idigi kâbil-i eşkâl degil
Şâhir-i ez-cümle bu nam-ı hezārā-yı ‘adem

**Kâtib-i dîvan meâli ünvân-ı seraskeri Râşid Efendi hazretlerini bi'l-tezyîl
evsaf-ı kalemde**

**Fahriye gûne inşad u termim u cenâb-ı müşārüleyhe takdim olunan
kaside-i nazîdedir**

Mef‘ülü/ Fā‘ilâtü/ Mefā‘ilü/ Fā‘ilün

1. Naqdîne-i belâgate mu‘ayyârdır kalem
Mîzân-ı dürr ü güher-i güftârdır kalem
2. İklîm-i feyz ü hikmete fermânın işledir
Kim şehriyâr-ı kişver-i esrârdır kalem
3. Uymuş merâmına o kadar ser-nüvişti kim
Şaf-ı huṭûṭa kâfile-sâlârdır kalem

13a

4. Āgâh-ı sırr u gayb-ı haḳîkat desem n’ola
Râz-ı nihân-ı ‘aşka haber-dârdır kalem
5. Manâ-yı Kün-Fekânı işâret eder zihî
Peyk ü berîd-i ‘âlem-i aḥbârdır kalem
6. Cāy-ı âmân u cāde-i taḥḳîki gösterir
Kim ḥayr-ḥâh-ı zümre-i aḥyârdır kalem
7. İşbât eder vücûh ile da‘vâ-yı vahdeti
Gāyet miyân-beste-i ikrârdır kalem

8. Bu bezm-i bî-devāmda çekmez ebed humār
Ser-meste-i piyāle-i ser-şārdır kalem
9. Beytū'l hazanda tesliye-baḥş derūn olur
Dil-ḥaste-gāna yār-ı vefākārdır kalem
10. Yek şadmesiyle rūḥ-ı ma'ānîyi bend eder
Şaḥn-ı suḥende şaf-der-i ḥūn-ḥ'ārdır kalem
11. Eyler nukūş-ı ḥātırı peyveste-i niām
Şîrāze-bend-i nüşa-i āşārdır kalem
12. Gāhî meşîl-i micmer 'ūd u 'abîrdır
Gāhî 'adîl-i nāfe-i Tātārdır kalem
13. Gül-ğonce-i ḥayālîme bûy-ı semen verir
'Anber-feşān-ı gülşen-i eş'ārdır kalem
14. Āhū-yı namı pençe-i fikrim girift eder
Şayyād-ı dil-firîb ü füsünkārdır kalem
15. Teşhîr eder 'arāis-i ḥusn-i berā'atî
Cadū-yı fitne-perver ü seḥḥārdır kalem
16. Pîrāye-i serā'ir-i endîşedir sözüm
Sermāye-i ḥazā'in-i efkārdır kalem
17. Namım hemîşe noktaya dāir sūdūr eder
Lü'lü'-nisār-ı cedvel ü perkārdır kalem
18. Ol şā'irim ki mülk ü cihān-ı kemāle
Bir mevce-pāş-ı ḳulzüm- i zehḥārdır kalem

19. Ol ‘arîfîm ki lâle-i dil-cû-yı tab‘ıma
Dest-i hünerde cûy-ı çemen-zârdır kalem
20. Ol nâımım ki rûy-ı ‘arûs-ı kelâmıma
Meşşâta-i laţîf ü hoş-âşârdır kalem
21. Bir fârisim ki ‘arbede-bâz-ı taḥsîlim
Dâm-ı ferâsetimde giriftârdır kalem
22. Bir nâṭıkım ki ‘İsi-i çarḥ-ı ma‘arîfîm
Her dem şikâr-ı nuṭkuma devvârdır kalem
23. Ben Mûsi-i sefer-ber-i tûr-ı feṭânetim
Gûyâ elimde ejder-i ṭayyârdır kalem
24. Ben ḥaydar-ı fezâ-yı mezâminim Eşrefâ
Destimde ü’lfikâr-ı güher-târdır kalem
25. Taḥrîr-i nam-ı râşid-i mu‘ciz-beyân ile
Dâ’im felekde ḥürrem ü faḥḥârdır kalem

13b

26. Evşâf-ı bî-kıyâsını taştîr ile müdâm
Zîb-âver-i şâhife-i tezkârdır kalem
27. Ol nâım-ı güher-suḥene intisâbdan
Ser-mâye-dâr-ı devlet-i bisyârdır kalem
28. Deryâ-yı feyzdir dili gavvâş-ı tab‘ına
Destinde ‘ayn-ı lûle-i dürr-bârdır kalem

Tārīḥ-i velādet ‘Alīyye-i saltanat-ı ‘Alīyyet’üş-şān

1. Şeh-i pākize şiyem Hażret-i Sultan-ı Mecid
Ki zülāl-i ni'amı cümleyi eyler reyyān
2. Vāye-i ‘āṭıfeti kuvvet-i cem’i zî-ruh
Sāye-i merhameti melce-i nev’i insān
3. Tûtiyā-yı keremi sürme-i çeşm-i gerdûn
Hāk-i pāk-ı kâdemi kurre-i ‘ayn-ı a'yān
4. Mürd-i cûd u sehā masdar-ı rahm-ı vālā
Lafz-ı ma'nā-yı atā ma'ni-yi lafz-ı ihsan
5. Vaşf-ı şānın ilemez dāire-i imkāna
Gelse de āleme örf-î u Kelîm u Hasan
6. Ahd-ı iclāl u dem m’ādelet u luţfunda
Dembedem nāil-i kām olmada ehl-i irfān
7. Ṭā’li’-i şevket-i ol mertebe rahşan-terdir
Kim ānın zerresidir mihr-i sipihr- gerdān
8. Āsmān-ı taht u civān-baht idügünden şeb u rûz
Böyle elķābın okur sünbüle-i hûş-ı Elhān
9. Hüsrev u çerḥ-i hışm-ı dāver-encüm-ı leşker
Hāmi-i mülk ü milel pâdişah devr u zaman
10. Şāh-ı cem-cāh u zafer yāver u ‘asker-perver
Mefhar-sınıf beşer-server ‘Āli-Osman

11. Aks-ı hükmüyle heman āba dönerdi āteş
Serdi-i tab'ına etseydi hayāl-i ferman
12. Feyz-i hak gülşen ikbālını sirāb idub
Şāh-ı tahtında açıldı yine vürūd-ı handān
13. Yā'ni bir duhter-i sa'd ahter u hûri peyker
Başş kıldı o şehinşāha cenāb-ı Yezdān
14. 'Arşa çıkısa nola ağazā-i dîde rûş
Bu nöbed ferāh-āmiz ile şād oldu cihān
15. Bu güzel müjde u bu sûr u sürûr-efzādan
Cesed-i 'āleme elhāk yeniden geldi can
16. Herkesin dāmına mürgān-ı şafā oldu şikār
Semt-i nisyān revān oldu tûyur-ı ihzān
17. Bu meserret bu neşatıyla yeridir elbet
Bir gazel eylese inşā deyû dem-i mürğ-i zebān
18. Aşık-ı hamşadeye tir-i kazādır müjgān
Çadd-ı üftādeleri dāl ider ebru-yı kemān

14a

19. Bezm-ı pür neşe-i cānandan olan dūr u cüdā
Dolaşır bādiye-i firqati giryān giryān
20. Ele gelmez nice küstahlık eyler dil-i zār
Bend ider ancak ānı halka-i zülf-i hübān

21. Nokta-i sürh-i ruhun sordum o nâzik dehene
Didi bin nâz ille kim lâ'l-i leb kând-efşân

22. Bâ'dezeyn bülbüle gül renc ü cefâyı idemez
Cedd-i râyetini ref' eyledi âdl-i devrân

23. Vâdi-i maşşad ile tek u tazı gayri
Çok uzatdın yeter ey kille-i perişân-beyân

24. Çıkarub gevher-i güftâriyim tab'andan
Beyt-i târihini eşref kulu eyler ityân

25. Her günü 'îyd ola şehenşâh dâd- ârânın
Şeb-i bedr Ramazân doğdu aleyh-i sultan

Devletlü Rıza Pâşâ hazretlerinin revnâk-pirâ-yı mesned serâskeri
olduklarına Teşkil olunan târih nâdir'ül-misaldır

1. Şeh kevn u mekân 'Abdûlmecid merhamet-pirâ
Ki câri oldu cû-yı rahm u lütfü dehre ser tâ-ser

2. Ne şeh şâhibkıran u kahraman u ismân-ı dergâh
Ne şeh kim fer u şevketle felek çâker-i mülk-i leşker

3. Sipah fakr u mihnet serir endâz olmaz ahdındır
Ki ceşş-i cûd u ihsâni ider maşhûr u müstahkir

4. Muradınca kalub kâ'inata virdi ârâmiş
Ne gelmiş ne gelür hiç böyle şâhinşah sa'd-ahter

5. Hıuşuşıa kım şunûf-ı ‘askeri enva’-ı lutfîle
Şerefbağş mübâhât itdi ol şah-ı sipâhperver
6. ‘Abid halka der gûşı nücûm-i çerhden efzûn
Nüfus-ı leşker bigâyeti zerrâtdan o fer
7. Sipehsalâr iklim eyledi bir zât-ı ‘âliyi
Muvaffakdır umûrunda o şultan zafer-i yâver
8. İrâdet eyleyince intizâm-ı ‘âlemi yezdân
Olur mesned-i fûrûz u kâr fermâ böyle bir dâver
9. Muğaddem gerçe bir câh-ı hışm-ı efrûz idi amâ
Mahallîn şimdi buldu doğrusu ol mesned-i berter
10. Edince intisâb-u iltihâk şaf-ı iclâlî
Sipehsalarlık buldı celâl-u ra’fet diger
11. Rızâ-yı hüccet-i efzâ-yı hümâyunu ider tahşil
Damadım cânsiparâne o pâşa-yı kerem-güster
12. Güzergâh-ı rûsûm-ı vâridât-ı ‘âlemü’l-hâm
Dil pâkizesi mânende-i mir’ât-ı İskender

14b

13. Olur pâmâl-ı esb devlet-i mihr-i cihân-âra
Ne dem ‘azm-i çemenzâr eylese ol zât-ı mihr-efser
14. İder serlevhâ-i güftâr elķâb-ı muallâsın
Kemâl-i hürmet ve tefhîm ile her dem sinhûrlar

15. Süleyman-ı salṭanat-ı Rüstem şecāat murṭazā-yı heybet
Aristo aḳl-ı Eflātun fikr u āsaf-ı şafdir
16. Müdāma fikret-i hayriyyesi asāyiş-i ālem
Nev-ā-nev köhnedār-ı dāhil-i taht-ı nizām eyler
17. İder āyine-i tedbîr ‘ālemkebîrini herbār
Cilā-yı feyz ile şayḳal-zen tevḳik-i rûşenter
18. Nola cem’iyet ḥaṭr virüb bu servet ü sāmān
Gazelḥān olmaḡa ṭûti-i tab'ım olsa ḡāhişger
19. Ayaḡın bezm-i ‘işretten çeküb şuh-ı şarāb-āver
İder şahbā-keşānı hicr ile pā-māl sertāser
20. Sipehkāri-i baḥt-ı ‘āşık-ı mazlum aks itmiş
Nazar kîl çeşm-i diḡḡatle ḳararmış turre-i dilber
21. Geçen şeb nakz-ı miād ile baḡā itmeyüb tal'at
Diriḡ ‘uşşakını encüm şümār itdi o meh-peyker
22. Şerār-ı daḡ-perdāz-ı firāḳasınadır menkul
Buḡur suziş-i efrûz gumûma candır micmer
23. Bañā cām-ı şafā-yı sunmadı hiç sāki-i devran
Ḥumār-ı ye'is ile dönsem nola manende-i sāgar
24. Şayılmaḡ bendegānından cihānıñ māye-i fahrî
Budur ümid kim Eşrefde olmaz hāric-i ez-defter
25. Bu tarza mekteb-ı harbiye-i feyz-iktirān içre
Du’ā-yı devletin çûn ders-i evvel ḳalmış ol ahḳer

26. Nesim-i feyz bâri gonce-i ikbâlini açsun
Açıldıķça gülistan-ı cihānda gonce-i āhmer

27. Didi tārīh cevher-dārını tebşîr idüb hāmem
Rıza Paşa-yı lütf-endāz mülke oldu serasker

Devletlü Rıza Paşa Hazretlerinin inzimām-ı ma'rifet seniyyeleriyle 'asākır-i nuşret-i MüzāhirNizāmiye-y şāhāne be kānun-ı istidāl te'sis u icād u orduyu hûmāyun melûkâne Pişe iblağ u es'ad olunduğu mebhasda cenāb-ı müşārü'nileyh bi't-tavsif inşād Olunan tarih-i laţifdir

1. Gezerken bağzār-ı dehrde bir rûz-ı şevk-efrûz
Açıldı lâle-i bahtım misal-i gonce-i zibā

15a

2. Leb-i Şirin'in ey Sāki bezm-i 'aynū'l-hāyāt-āsa
Zülāl-i nāb-ı lütf icrā ider khand-ı neyāt-āsa

3. Tefekkür eyledikçe mācerā-yı 'ālem ābı
Akar hûnābe-i hasret dû çeşmden firāt-āsa

4. Nice mā'ni virirler matla'-ı ebrû-yu cānana
Hayāl-i mûşikāf nükte-sencāna müşkilāt-āsa

5. Mua'cceldir firaķ-ı yar ayn-ı berķ-i alemsüz
Müecceldir vişāli leyle tevkiyet-i kuzzāt-āsa

6. Gurur bî şūmar u 'itibar-ı havfgirānı
Riyāset-i ser nigûna eyler hesāb-ı beyenāt-āsa

7. Derununda gıll u gışşla tengtārit hürmeten istersen
Felekde muhteremdir dilbehle heb devāt-ı āsa
8. Ümid-i bezl-i ihsan itme kim hiç kimseden şimdi
Mürüvvetkârlık menfûr-u ‘âlemdir memât-āsa
9. Se rûze ref’âte nâil olaydım ben de ey Eşref
Mevâlid-i sühan icād iderdim imhât-ı āsa
10. Dua-yı devlet-ü iqbālını Raşid Efendi'nin
Hüner mendân farz-ı ‘ayn eyler havlât-āsa
11. Cân virir bādistanā şāfâ-yı mehtāb
Re’f ider tār-ı gamı tâbiş-i cām-ı mey-nāb
12. Mevce-i eşk ider encām-ı dü çeşmim tahrîb
Şadme-i āb ile fersûde olur çun mizāb
13. Renciş-i hār ile der zār-u figān-ı bülbül
Cevr-i ıtriyle ider nāle-i cānsûz-ı yāb
14. Şiddet-i ‘ateş-i’ aşk āşıka tedricidir
Nār-ı menkul viremez hücreye birden bire tāb
15. Eşrefâ bu gâzel-i pâki tahayyün edüb
Kilk-i zerrin ile tahrir iderler āhbab
1. Şundu sâki süryāna şarab-ı ‘ibret
Gönlümü kıldı o dem mest-i harab-‘ibret
2. Bir perverişyâfte olmazdı nihâli ‘aşkım
İtmese taqdime ve temenniye āb-ı ‘ibret

3. Gûş-ı cāna erişür zemzeme hayrâtı
Bezm-i hûnda çalındıkça rubāb-ı ‘ibret
4. Mevc-i kesret olamaz muğalata pirāyı
Cû-yı endişede oldukça hebāb-ı ‘ibret
5. Tab'-ı zeñgin eserim mekteb-i feyz ü ilhām
Eşrefā her sūhanım ser küttāb-ı ‘ibret
1. Dārû-yı zāhm dil ne ki kerem yārdır
Derd-i hezāra çāre nesim-i bahārdır

15b

2. Endişe itme gerdiş-i eyyām eyle gönül
Bir ’āsrın ‘ākıbet yine bir yeri vardır
3. Faz-l u hünerdir ādeme sermāye-i Eşref
Eşcāre itibar verme berķ u bārdır
4. Geşt ü güzar bağa heves itmem nola
Sinem çû dağ-ı hasret ile lālezārdı
5. Şer'-i belāgata olur āyet-i muhkemāt
Eşref gazellerim ki mezāya-yı şî'ardır
1. Tegāfûl-i gamze-i cānandan bir dem cüdā düşmez
mest-i nāz elinden hiç naķl-i cānfezā düşmez
2. Nigāh-ı iltifat itdi gönül ol hüsrev-i hûbāb
Heman ‘arz-ı merām it böyle fırşat da’ima düşmez

3. Şaķın üftādegānı bi-gūneh pāmāl-ı hicr itme
Senin cevır ü ta'addi şānına ey dillrûbā düşmez
4. Bu mevcā-mevc hasret-i gerdiş-i nāsazdandır heb
Ki bir an asyāb-ı çerhde nōbet baña düşmez
5. Kibāre yek ta'alluk mā'ni' ref'atdır ey Eşref
Çû bir düşen meseldür kim bün-i şem'e ziyā düşmez
6. Sühanverler görürse kalkışurlar gerçi tanzîye
Veli bu nazm-ı nev-tarahhum gibi rengin edā düşmez
1. Giysû-yı yārı itmem eger midhat u sipas
Heb hükm-i sâhiriyyetin intâc ider kıyas
2. Zâhir olan helâl degildir ber u cere
Ebru-yı yār nakşını cerh itmiş iktibās
3. Bi'atle kesb-i feyz idemez fart-ı tâ'im
Ekber-ü terbiyyetle zirâ olmaz cevher-i nuhas
4. Gerdûn-ı dāstāne ider lutfûnu diriğ
Birdir amûd-ı dâirede nokta-i temās
5. Rāşid Efendiye hazer itme niyazdan
Eşref 'ulüvv-şandır isaf'ül-temās
1. Ruḥ-ı cānan revnāk ḥāl 'anber çinden gelmiş
Ki ruḥsar-ı sipihr-e zib ü fer pervinden gelmiş

2. Virür gülzâr-ı hüsne naşk-ı diğ̃er haţ-ı gülbîn
Letâfet çünki bağ̃a sünbül meşkindir gelmiş
3. Sebûkhûy olma çûn simâb ey rûh-ı devâtımkim
Şarab-ı nâb-ı hürmet mâye-i temkinden gelmiş
4. Tehî zan itme şâdî-yi gurur gamze-i yâr-ı
bir Tatardır yağma-yı ‘akl u rindden gelmiş
5. Nola felek dil ursa kâraya çûn bahr-i efkân
Temevvüc heb hû-yı kâkül pür çinden gelmiş

16a

6. Remide tab'dır ünsiyyet itmez hiç âdemle
Henüz ol âhu-yı vahş-i diyâr-ı çinden gelmiş
7. Senih bende-i ‘âl-i ‘abayâ bi-yâyân
Tebved Eşref külâh-u hırka-i peşminden gelmiş
1. Câm-ı ikbâli bu ‘işretkede-i devrânın
Telh ider zâika-i rahtını dendânın
2. Bir ayâğ elverir elbet beni mest eylemeğ̃e
Saķiya bâde-i aşk olsa eger hânın
3. Sinede dağlar açsûz-i muhabbetle med âm
Naş-ı ezhâr iledir ziyneti tâbistânın
4. Nokta-yı ‘aşka mürûr itmese aktâr-ı vücûd
Merkezin bilemez idin Zâide-i imkânın

5. Pâyı tahtın ise ma'mure-i ibret-i Eşref
Serir-i 'âlem vahdetde yürür fermanın
5. Hâlvat saray-ı vahdete mahremsin ey gönül
Zevk-i medâm-ı 'aşk ile harman ey gönül
6. Vefk-i şuhûd hâne-i kırtub-ı şahtesin
Farğ eyledim hûlaşâ-yı 'âlemsin ey gönül
7. Senden zühura geldi temâsil-i kâinat
Nağş-ı vücûda nüshâ-i ağıdsin ey gönül
8. Sensin iden hemîşe tebâşir-i şubh-ı feyz
Hağka bir afrîde-i hoşdemsin ey gönül
9. Hem kadr olur ile yine Eşref olur saña
Câh-ı muhabbet ile mükremsin ey gönül
10. Ulâ ülfet nigârı hüsnüne mağrur zan etdim
Hicâb-ı âlûd imiş ben kibr ile Mahmud zan ittim
1. 'İzar-ı 'âteşin yârda hâl-i siyehfâmı
Dûçar-ı dûzâh olmuş kâfir mağhûr zân ittim
2. Dönünce rûz u mühlet zülfünü ruhsâra ol mehrû
Hebâmı der kemend itmiş şeb-i ricur zan ittim
3. Nâzire matla'ebrûsuna bildim hazır-ı nevhiz
Velik ol nazarda güfte-i menşûr zân ittim
4. Meger hülya idermiş katl-i'âmı dide-i fettân
Görünce rahme geldi hasta-i rencûr zan ittim

5. ‘Acebkim mestlikle halka işretde sākı bi
Kenār-ı havza onmuř kāse-i billūr an ittim
6. Hāzān fikriyle bñlbñl-i nezd geldi yād olurmu heb
Ānı ben dıķķat-i ādāb-ı devrādur an ittim
7. Hevā-yı ārzu-yı vasl ile oldukça mevcāmevc
Gñnñlde cñy-ı ‘ařķı lñcce-i pñr řñr an ittim

16b

8. Koma’zdım leşker ihrānı Eşref sñneme āmā
Keřākeřle yıķılmaz kişver-i ma'mur an ittim
1. Habbe gñstermez ol āfet-i harmānñ'l-tafdān
Geřtzār-ı fikreti vārestedir insāfdān
2. ‘Ukde-i tār keřākeř sinede mñnhāl olur
Der kenār itsem o řñh-ı bendegāh-ı nāfdan
3. Gerçe meygñndur leb ù ruhsārın ey sākı u leyle
Farķ olunmaz cism-i berrakın billur-sāfdan
4. ‘Aķs idñb balāya ahım pi u tāb-ı hier ile
Nāle-i hayret gelñr ne ķubbe-i řeffafdān
5. Elde mīzān-ı belāgat var iken şab'im gibi
İtmem Eşref kimseyi hiç eslāfdan
1. Savlet-i cenk-i visāl it ķalma kñnc-i dñddā
Řayd-ı cān olmaz ‘azizim āřıķ-ı mecbñrda

2. Dilharāb olma bu hāristān-ı muhnettde tehi
Gonce-i maḳsudu bul vār-ı gülşen-i ma'murda
3. Zevḳ yāb-ı cam-ı aşk ol rind-i derd aşām isen
Neşe-i cāvid yokdur bāre-i enfūrda
4. Felek dil-geşt ü güzār itmekde ama su-be-su
Hevl girābı düşen bu lücce-i pür şûrdā
5. Saha-i feyz-i hüdādır sahn-ı sinem Eşrefā
Arzu itmem tecelli-yi cemāle Tûrda
1. Ey şuh idüb rakible 'azm-ı mesiregāh
Ḳıldın diriğ māye-i ārāmımı tebāh
2. Nevmid ü vasl olub şeb-i fırkatda çāresiz
Giydin belāyı hicrin ile cāme-i siyāh
3. Yā ḳāşların beni ne zamankim dutā ider
Tāḳ-i sipihri bir de yıḳar tîr-i meddah
4. Bu 'aks ider hemişe rüsûm-ı murādımı
Mir'ât-ı bahtdan göremem şuret-i refāh
5. Hakbîn olursan itme keder bugün Eşrefā
İfrād-ı aşḳ ile açılır çeşm-i intibah

SONUÇ

Divan edebiyatı asırlar boyunca devam eden saltanatını 19. Yüzyılın sonuna gelince yerini yeni oluşmaya başlayan bir edebiyat hareketine bırakmaya mecbur kalır. Bu dönemde yeni edebiyata karşı gücünü kaybetmiş hatta geleneği içinde bile yeni seslerin meydana getirdiği eserler bile onu ayakta tutamamıştır. 18. yüzyıl'da Nedim'in sesinde başlayan mahallileşme akımı bu dönem içinde olanca hızıyla devam etmiştir. En önemli özellikleri ise halk söyleyişlerini ve duyushlarını şiirlerinde yeni bir oluşum gibi gösterme çabasıdır.

Bu dönemin son seslerinden biri olma gayretini eserlerinde ortaya koyduğu Eşref Paşa ve onun divanını üzerinde durduk. Eşref Paşa'nın yaşadığı dönemin özellikleri ve yaşadığı siyasi ve sosyal sıkıntılar onun şiirleri üzerinde etkili olmuştur.

Özellikle şiirlerinde hareketle Eşref Paşa'nın Bektaşilik inancına yakınlığı ve bu inancın duyush ve heyecanını halk ağzından yazılan deyişler gibi onun şiirlerinde fazlasıyla dikkat çeken bir özelliğinin olduğunu saptadık. Hayatı hakkındaki bilgilerden ziyade şiirlerinde bu bilgileri ortaya çıkardık. Ehl-i Beyt sevgisi ve kendisini ‘‘Muhibbi Ali Aba ‘‘ olarak görmesi bir yerde büyük şair Fuzuli'den fazlasıyla etkilendiği izlenimi vermektedir. Netice itibariyle Hz. Ali ve Hüseyin yazdığı Kerbelâ redifli mersiye den ortaya çıkmaktadır. Fuzuli'deki duyushun, derinliğin bu dönemde kendisiyle birlikte devam ettiğini; onun kaleminin emanetçisi olduğunu beyan etmektedir.

Eşref paşa'nın şiirlerinden hareketle yeni edebiyata aslında fazla uzak kalmayan, yeniyi meydana getiren şahsiyetlerin arkasında gerçekten güçlü bir karakter olduğunu ortaya koymuştur. Nitekim Namık kemal için yazdığı mahlas name ve ‘‘Namık’’ mahlasının ne manaya geldiğini bir şiirler hediye etmiştir.

Eşref Paşa müşterek şiir söyleme geleneği içerisinde Kazım Paşa, Seniha ve Vasıf ile ehl-i beyt ve 12 imam sevgisini işlerler. Bu duygu ve düşünceleri aktarmada bu konuya bağlılıkları ve yazma isteklerinin ne derece güçlü oldukları sevgilerinin ne kadar fazla olduğunu ortaya koymaktadır.

Eşref Paşa'nın divanını incelerken, onun hayata bakış açısını, siyasi ve sosyal olaylar karşısındaki tutumunu, kendi devrinde yetişmiş diğer şahsiyetlerin kendi üzerindeki derin tesirlerini, kendisinin de etkilediği ve yön verdiği şairler üzerinde durduk. Ayrıca divan edebiyatının geleneğine bağlı olarak yazılmış son şiirler olması

bakımından da incelemeye ve gelecek nesillere aktarmayı eski Türk edebiyatı sevdalısı olarak bir borç bildik.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Kenan; **Modern Türk Edb.Ana Çizgileri**,İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1995
- Âlim Kahraman, “Eşref Paşa” ,**Türk Diyanet Vakfı İslam Ansk.**, c.2, İst:Diyanet Vakfı Neşriyat, 1995,
- Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, Haz. A. Fikri Yavuz-İsmail Bşk. Yay.1999;
- Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, Haz. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, c.2, İst: Meral Yay.,1972
- Başlangıcından Günümüze Büyük Türk Klâsikleri**, c.8, İst.: Ötüken Söğüt Yay., 1988
- Devellioğlu, Ferit; **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Ank.:AydınKitabevi, 1993 “Eşref Paşa”, **Türk Ansiklopedisi**, c. XV, Ank: MEB Yay, 1986,
- İbnü’l Emin Mahmut Kemal İnal, **Son Asır Türk Şairleri**, Haz. Müjgan Cumbur,**Ank: AKM**
- İnal Mahmut Kemal; **Son Asır Türk Şairleri**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969,
- İnal, a.g.e.; **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansk.**, a.g.md.,
- İPEKTEN, Haluk;**Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**,Dergah Yay.İst.1999
- Karaalioğlu, Seyit, Kemal; Resimli,Motifli Türk Edebiyatı Tarihi, “**Tanzimattan Cumhuriyete** ” 2. İnkılâp Kitabevi,İstanbul 1982
- Levent, Agah Sırrı; **"Türk Edebiyatı Tarihi"**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998
- Levent, Agah Sırrı; **"Divan Edebiyatı "**, **"Kelimeler ve Rmizle, Mazmunlar ve Mefhumlar"**, Enderun Kitabevi , İstanbul 1984
- Mehmed Süreyyâ, **Sicill-i Osmânî Yâhud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye**, Haz. Ali Aktan-Abdülkadir Yuvalı-Mustafa Keskin, c. I, İst: Sebil Yay., 1995,
- Mengi, Mine; **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Ank.: Akçağ Yay., 2003
- Neşriyat, 1995, s.475; “Eşref Paşa”, **Türk Ansiklopedisi**, c. XV, Ank: MEB Yay, 1986,
- PALA İskender, **Divan Şiiri Sözlüğü**, Leyla ile Mecnun yayıncılık, İst,2003
- PEKOLCAY, Necla **İslami Türk Edebiyatı**,İst.1996
- Tanpınar, Ahmet Hamdi; **"19.Asır Türk Edebiyatı Tarihi"** Çağlayan Kitabev. İst: 1997

Tanrıbuyurdu, Gülçin; **“Eşref Paşa Divanı “**, Kocaeli, 2006

Onan, Necmettin Halil; **“İzahlı Divan Şiiri Antolojisi”**, Maarif Matbaası, İstanbul 1940

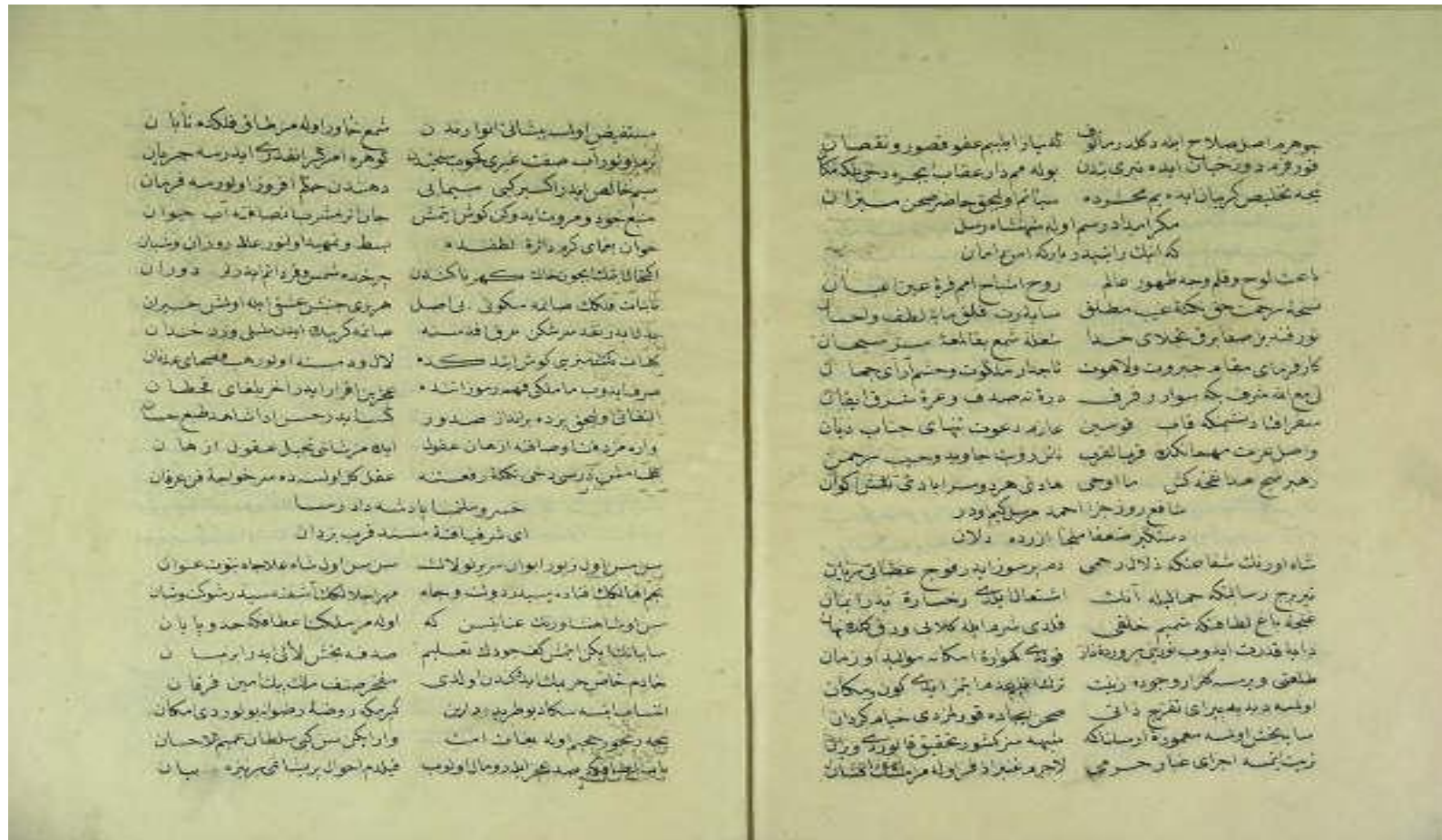
Uraz, Murat , **Türk Edip ve Şairleri**, c.1, İst: Tefeyyüz Kitabevi,1939

Ünver,İsmail; **Çeviri Yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler**,Türkoloji Dergisi,C:11,S.1,Ankara

Yazım Kılavuzu, TDK Yay. Ankara,2005

EKLER

Ek 1. Divan Metni

ظهره اذ اگر احمد علاء قدر را

هندیو عسکر بر ایاتش لطم

سنگد افروز لولایه و تخت و سلالت
سنگد را اول و نخل جلال و جلال و جلال
کینه خالت دولت فرا عیون عرب
عبارت هرگز نشد کین و کین و کین و کین
صحاب رفعت ایل مرابوح استعنا
جوسایان و فرنگه اولدی سخیتم
جیوش کفر و جهالت طو زدی افلا
من اولمیه کاشکری شد فرست سیم
ابدعه رفیع تقو نور و سر سبک خلق
هیا اولدی جمله که استقامت مجرم
طریق کئی یوفند طریق نور و سخاوت
شرعیت کئی اولی سرباط مستحکم
سن اول مدینه علم و کائنات که سکا
علی شاه و لاینا و لور در اعظم
اوچده نطق و بیعت سر و سر و سر و سر
نور و ایلک اراش حریم عیب
سکوران عرب فالدی ایسم و بیدم
سیان منصفیت هر کس اید رخاموش
حروف افصحیت هر کس کج حکم
سواد و رف و حدشن ای با لغام
میان متحد که زمان و نور اکبر
بوده کاب فخریت و نور و سر و سر
دولت طریقه چکه اولوب ر دار
عکله اویله مانه رلف خم در خم
هوا و عسقلان ایله اله و سای الم
نوی لطیفک امینا یسون سخوران
صفا و دجی و یاد ایستون دل و لطم
هم اور حله کش شتر کیمکاری
له رحمة او بود و حق مراد کیم مریم
هم او مدب نومید کیم دهامنه
سماط و رة لا تقطوا و لور بر خم
هم ریش که پیشکان بوم علم
ور و سبای سر و هم صباغ عفو بود
دو دیده خون ایل را و کیم عین سافر خم
کوزخه حرم ایل مرشای عالم عالم
حدث مکة و وکله حجت محکم
وسپله جرم خطا در شفاعت لیکن
تفسیر کلام و بر و اله بیکه سلام و سخن
نور کوزمق عباد کهر مار و رخت
نار سزای در و جده شمع ما تم
خراب هر فرمای نو بنای چشم ام

قانون سه بومله کو کین وادی معا صیده
جیبشده نفس نه کار اید و زبون و زدن
او دلمی بدرم سکا بیکه احصار
نقریه دهنه کربانی وقت شور و نیم
مدد دلمی و استقام دلمی و اهرم
امان امان ملا ایتمه که اولی خطلم
بداع سینه عشاق واه شام و ق

بوار دات صحرگاه و زینش شینم

نخج و محشر و میران ناخج صراط
بدوق داغ نغم و مجور دار الم
کر مختبرتی صحن طواف اهل و داد
بسیاحه عرفان و کعبه اکرم
نصیر و حله ابوب و حریت بوسف
باشک دیک بعفوب و حشمة و زمزم
مطلوب رقی نخلی صفت موسی
روح فذ من سیمیا بصفت مریم
نصدق کئی بودی و فارقی عسیر
بصفت وجود عثمان بصفت یحیی
مجدد رقی علی و بحریت اصحاب
بصفت بحسین و حسن بآل حرم
بجاذبات لطیف و بجمرات متیف
بشان مهر شریف نبوت و بعث
نظم کن و بکون و بکون و بکون و بکون
یلوح علم الی بر مرزبون و قلم
زلال لعل و ایل و فاند و امشوق زاری

سنت حلال که بشتند در خدا اعلم

راشه خالت مزینده روز و سور و کدار
ایا منفع عصاف و مدد رس عالم
بچار بر خنس و چار و یاقه فایم آه
جیفر کاره سوده بی بدست هم
جوار و کیم اولد و دل غریب و کیم
دو چار صدمه کیم کیم کیم کیم
زبان طبعی نیک کیم کیم کیم کیم
دریغ آملیه بیوده سنل نبع دودم
روان دیکه هر بار اوله هزار صلو
جمع عذره و اصحاب که سلام انم

لغت شوقیا

جیلک آیت رحمت لیک نکایت در فراید کلمات مفه ما شد و

سر اول و بعد جهان جمال سر که نه
وجود مثل و نظیر که محال دانند
شعیر دور جزا منکه اهل عصیانک
حرم مجتربک ساجد تعالیه در
لاله شریک حوی آفریننده
حیات هر صورتی مایه حیاتند
ورن حقایق اشیا به قوه کسیر
بخاشا قده ملک جلوه صفایند
کجه اشرف بر شاعر مستور آمدن
خیال حضرت نکات فیض انبیا اند

نعت شریف

تجد تعبد و صبر دولت شاه گویند
بچه تصویر کلور ریت شاه گویند
بولدی رفعت بر جوی و اولاد
خاک رعب حرم عزت شاه گویند
شاهی ابدی تجلی خداوند جلیل
غیر کجی اولاد مدحت شاه گویند
نطق جانشین کل بکس ما اوجود
اینها در کهر صحبت شاه گویند
نقش گویستر مرآت حکامه تحقیق اما
علت موجه در خلقت شاه گویند
خالق اولدی یوق ایکن بنجد بود و مایه
و افعا احاطه در دعوت شاه گویند
مهاجر و مسکن و ارامان انسان
شایا معدلت ذات شاه گویند
انبیا و رجزا در هد نقش نفسی
استی در باب کبر حضرت شاه گویند
برگاه اشرفه سابسینه دور خدایه کم
رفقه و اوقمه بنده امت شاه گویند

نعت شریف

و خندان و نجه نیر حسا و مصطفی
افاق ملوندی سر سبز انوار مصطفی
صورتی ظهور اولاد مریدی تعالیه
مرآت قدرتا و شیشه دیدار مصطفی
مخای خورشید ستای پرویش
اولدی نفوس اسحقه اطوار مصطفی
ایرکن عزم راه مقدس مقام قرب
عرش اولدی است شهود قیامه و کرامت
افتا کادی بلز اندیشه جهات
مرمایه سرور و اکرار مصطفی

برین

سر اب جو بار عقیقت اولور سون
دشت کاز جلیله اسرار مصطفی
حکمت شان عشقده بولشد و اشرفا
عمر و حیات نیر مدی برار مصطفی

نعت شریف

لعه باش آفریننده و جلال بار رسول
نشسته بخش روح عالم در لایک و رسول
کوه هر که اسن کیم خارج از قیوم
و اقامگاه عرض شایک بار رسول
صحت و شادمانی جاوید انسون اسبج
دوق و راحت طبع نازد و یکایک بار رسول
فالدی طوق سخاوت بقطره حیرت
ایله ی سر ویت قد نورس هلاک بار رسول
زکس چشمتک و در کفیه پیرم و حجاب
لاله بی قان الله بر حسا زاکت بار رسول
چرخ ماه نو اولور دی دنیا دور عیبه
انجسته تقیله اروی هلاک بار رسول
اشرف بجایه بی و بجه و طهران
حجرت قبل ابده و شاد و صایک بار رسول

نعت شریف

اکجه ظاهر هر لانا و باب فاسن سون
ولیکر باطنی اینه او ایتها سن سن
کایات حروفه خواجه مشکک استی
طلسر آفرینش بادی نقش سوا سن سن
نصفه اسن نیکر اسن بنجر مدعاسن
کاب سر و حدت رازنها با اسن سن

موالید بولدن پیرایه کواره صورت
سعادته سز اولدک رنور حسا زاکت
جانیلک بده امکا و بسته در شرفه و طین
وجود اقد سکر و کت دیباجه حقیقت
نصفه اسن نیکر اسن بنجر مدعاسن
کاب سر و حدت رازنها با اسن سن

عالمه در و جاه امیا تنبیل شاکر
خطاب عزت لولاک رنجور شاکر
دولت دعوت اسرا سیک تفصیل
نورک معروض اجماله تفصیل شاکر

ای حبيب خرم خاصه خداوند غفور وای مهلبه اسرار وصال بخش بدور
صبح اول و طلوع ملک ابله نام مجبور عارضت مهر روز نال ملک معور
لعلت بافت سار و سخت دهک مصحف نور

سرس از آینه تقدیر جلوه و رفیع سرس اول زنده لولا که احق و البقی
سرس اول محرم اسرار سر برده حق سرس اول که سر بسینه محض مطلق
سرس اول معنی ترکیب سیاق اسود

فوق قدن عالمه کواره بود و نا بود ایوب ذات شریف شرف صدر نه بود
انجام ابدی محبوب سنی حبیب و دور وایور وایش دارم ابدی محو وجود
معه عشق و جمال که خوشه کافور

اولم در حرم سناهی ابله آلوده ششم که بی صفا ابله مزوج سرش حرم
و از این سر کبی سر بر آینه دولتشتم تقدیرم به انواع معاصیه و بسم
واه طبع ابله و اسوتی های تنور

اشرف زار و اسفکار و ریل و غرام اختیار بی ابدی و مساله و آه
یخته و اربابش ابله شش ربعی و کا مدد بخیری ابدی و نفس لشم بدخواه
حقیقیم هکذا و بیچاره و عتاب مجبور

غزل شریف

استانک کی هیچ و ارمیده راسیت کا که زن میده لولدی دو کیده رفاه
اوله مزاجه بلدی که ارسیده جوا ای شه محرم حلونک و شرب اله
لادکان ابدی سیک مسیده جاهد اله

ایلدن عزم عدل خاله با نوع خرا هکت زلفی عرش ابدی و دم عقرب
لب کتبیکل فناء و سید و عدل خاام ابله بی بوی صفا بخش کجرج استقام
شسته و ابله که سن بخت فی ذی کلام

ابدی عیبی دل و جان ابله حای زینت جان و بر آه مه حویلی صفا زینت

چاره و حرم که در قریای زینت جمله ارواح مقدس و سنا زینت
جبه شل اولدی سیک خادم خاصیت حرم

یه سدد و انوار انعام و عتاب بوخسه ابله اولور نورش ابله ارض و لک بوخسه
طلعت که کور نور مهر هدایت بوخسه در هر مریش ابدی سوق و دلالت بوخسه
کبسه بولر ابدی هیچ ماد که عزه راه

حکایت سرو با سلطنت و دولت محض دانک ای جود محسوس کرم و شلف محض
بوخرا نکاهه قد و مین صفات محض عالمه اولدی و جود لک شرف و در محض
صالح و طالح ابدی در کله کجای سنا

نیم شریک و له و لبعه غسان عظم بریدر لک کجری عدم ادا ابله
بچه هر که ممکن کور مین طافت روزمکا هکذا سیک ای شدت محض
عوز و نو حق خدا اولدی نونه بی سنا

دست جسر لک حکوب جام غم و خیزد برم هر که بی عیبی درد و محنت
اشرف اسما ابدی لک و کورت قد دهک بابکه کلدی محض قبول که سیک
مده راسخ عاصی زینت و کرام

الامان خاطر و برانه می معور ابله نابش عشق ابله قلبی بر نور ابله
انفعا که دل زاری مسرور ابله حرمی دامن عفو ابله مستور ابله
طور کسناحه لطف ابله بنمیزد کا

هم اوله عاجز نمید که برورده دشمنی و بیلا نفس مسون آورد
کک و حمله بی قید انزاسیده دقتره کجید و امید شفاعت ابله هم محسوسه
و از این سر کبی سر کج کرم شاهنشاه

المد و عدم و قله بی بی ابله زخم بها نه اعطایک ابله زینت ابله
کشن عظیم لطف و لک ابله ابله ابله ابله نقش کینه و ابله ابله
کور بسم دفتر اعمالی حرمه سنا

معدلت و روزی تخت کرامت سنده در هر ضایع هم ریاست هم سادات سنده در
 دهر مراد ایشی جاء امامت سنده در بحر باطن کار امامت سنده در
 جنت حبه و شرفانی رایت سنده در وقت صدق و کائنات سقامت سنده در
 ایشان جوهر طبع شجاعت سنده در شهراری حد تکاه جبارت سنده در

لا فنی الاغراء المرتضی بالافتاد

لا فنی الا علی لاسبق الا ذو الفقار

بارک الله ای صای قنصر بخش عجب لوحش الله ای سیم گلشن علم البقیع
 هکذا و وردی سنام عطره نوبی بین استایله رحیم عرقه حیل من بین
 واصل و خلوص و نور لایک و لا یزید کور الطاف که دلش در روح الامین
 روفا اولدی عجب رهان ابله سسین عجب محرم خلوص برای فریختن لرسلیین
 بیج حکم کن منک لرزاند و اعتدال بین هرینه الله رسول عالمک سسین عجب

لا فنی الاغراء المرتضی بالافتاد

لا فنی الا علی لاسبق الا ذو الفقار

کار و برای جهان معرفت سنی ای ولی کذب عجب سناکه اولمشه رجلی
 بقسطه مفضو الحق سندن اولمشه میخی عادی که رجه ابرق سعادت مشعل
 طلعه که شاد کام اندک حبه مرسل شاه کوبه بود در تعریف عقل اولی
 اکی مصباح ضیا و در شعله علی فخر عالم کجیه مرآت حقه قدر و
 سن اولدیه نک تاب و جلا و صفت ذوالفقار و دانک بود رشای مجلی

لا فنی الاغراء المرتضی بالافتاد

لا فنی الا علی لاسبق الا ذو الفقار

دست نه بر کج در نظم امور کائنات دام شکر که در روح نفوس هر جماعت
 بود تلک که اکبر قدوم لکانت بود و حکم کن عبارت بر اوقات و
 رشاد دیکوی لکنت که رهان اب حیات بر و شایع شکر و سیک قدیم است

استان افسس که در که فوزیجات شاه اید و سیک شرق ایشک کائنات
 سن من ایش شرف و سرحینه صفت سن من الحق شجر حیل شیدان و عزت
 لا فنی الاغراء المرتضی بالافتاد
 لا فنی الا علی لاسبق الا ذو الفقار

10

ای دل نکر ابله کل ایام مانی باد و نذر کرات همه ماه بحر می
 کوز کوز آجوب حکم و عجب شرجایم الوده دم ابله و موج دما دمی
 خوابه سر سکی در وایت شوکونکم حیران قبل و جشمک ابله ساعری
 ستان اولد و ریشه با حبه که کونک موهوم لقطه کورمه نایل عالمی
 حاله کلد ایچره مانده خوار صمیم و له ممانشا ابله حرمت ابله شکر می
 آه و فغان و حال کربان زمانیدر

نقد بدایع شبون و غزان زمانیدر

فکرات کونک و دملر کیم اهل شرفه خو خوار لقله ویرد بلر لایش و هوو
 ابراز ایدوب حیلت عدوان هر یقه دیکوی قضای ملعتنه رایت غور
 اوصاف ظلم و جور جهاندن عذاب که کویا فساد و قته او دم ابدی ظهور
 فریاد مسلمان و قدر حقیقه عرش که کیم خبر فده فالدی شمه خبر نقرای صور
 اندک بونیدی صفت حمات و کائناتین عجب و جنبه ایت به فرقه فحور

زاد العباد حسین نوری المعاندون

قلل سداد بوم توطی لشاحه وون

اول فرقه دو چشم نه شاه ایش اول نوبتای باصره شاه اولیسا

کم عزیزی خفته کز بوی مست آمد
فیض نیم خلق و بر رخیده صفا
کار او از ده شرف فرا بکوی دین
صوبه دزدی رش عارضی موج اسفا
مسند شین جاد خلافت بکن کا
وضع حقارت بدی اول قوم بجا
کمر جاده حاو و صحن کبر و دار
صنم دهانه واقعه دشت کربلا
لغت بریده کافر و غداره صبح و شام
لغت سیاه و الله اعضا و سینه مذام

اول عقیقه شکسته بوسنای احمر
اول بابل کربلا باغ محمدی
اول نازنین جلوه که اخته اسکیم
محبوب کربلا در آنک جاذبه محمدی
وضع نگوین و کربش وارون روزگار
امان فیکه اخرا و سرور آمدی
حیش از آن بدی تحقیر احتسار
موجب بکن جنایت بسلطان سرید
رشتک ورد باطن جلوه و یقید
اول ذات اکرمین همستان مشهدی

سرما به حیاتی او سلطان ابد
کالای عشق تمام به بند ابد صرف

اول وضعه امانه کون و مکان بنار
هنگامه خروجی زمین و زمان بنار
اول ماجرای محرقی ناما کداز کیم
بر زده سن فاده اید رسم جهان بنار
اول روز قیامت و سوزده فکله و کدیک
فکر اندک حوصله اسرار جهان بنار
ال عیار اهل شغافک همومه
السان دگر جمع هیولانیان بنار
حام شهادت عتاجد بکه رایج موسر
اعلم همیشه بهر هرات روان بنار

مطلوب و محسوف ابد و اول و در توفی
ایضا ایدر به بوزله دشت منع خاوری

حائیه قدسیر دوتا اولی ز سبب
دور دانشی چکر الله روز و شب
کره آب بیج و نایده فاندی بحر دات
افلاکی لرزه مالک اندوب اول صحر و ف
بهر و فرستارل خبر نداده و ایدوب
اولی بخوم ثابت و بار سینه لب
دست بخشیر ابد سرا با کرمیان
لا هوتم ابد نداده جان کربان ابدی حب
ماند منع سینه شکاف فضا فروز
صد باره فلدی طاق هستی هم و کرب

رخسوارا و یغده جلد کربان کربلا
ملوندی بلا و کربا ابد به بند کربلا

صد حیف بکرم و سر کد بر فنا لید
ایوا حکم او وادی جلت و جد الله
خون حسینه فدا ندوب و دل رختار
سل سیوف ابدی بین و شهادت
رخسار ابد بیدار و وجود مقدس
انعام کار و ساجده براخته الله
فدا هر یک و سوه ابد بغض و طهارت
ایمان اولور می عجز و حل صلا الله
بوم مطلع محسنه الله و انوار
ود در دایم اولدی دم حسنه الله

رجان خارج زده ام بخود جوی ابد
خون حسین می طلم با علی مرده

نفس کام دلم از این بنای عدم
حام بختیده اولور اولی و صبح عدم
نوبه سیراب صفا ایشه جعفر از دلی
زاله نشو و فرای شب بیدای عدم
کون و نوزار فیوضات جناب حقیقت
صد فغله و شرتو و لولای عدم
ساحل بخت فیض و نهود اباد
دکهر لر حشر و موحده دریای عدم
کوسر و عالم تنالی تمام عیب الله
شقه در جوهر مرآت مجلای عدم
متحد با و فرایدی هیچ کاز و ز وجود
مشرق بر فیض و شیه مجلای عدم
عشق در بخت عرفان دین اول
عشق در خانه مسجد کربای عدم
عشق در ماحصل جاذبات و تضریر
عشق در جوهر فرد ابد مسرای عدم

هسته

ماده عشق ابله در پرورش موجودات
شده سی کشورها سوده و شرگاه اما
همه برده و سوده که جدا شده بواسطه
اصلی بود در سوره عاقله هست
دولت کون و مکان تحت سلطه اولیه
عری و ارا و سون عزیم یو و ارباب
اولیه نامیده بودند حبای و دولت
و اعدان کرم تر شدند بوجه
چون موافق نداشتند مقولات عشق
تا قیام کبریاش معادند اولان
بودند برعکس که امن و امانی لاریب
حجاب غشیه و او را بر ابدی برده
شده بر حیات ابله اولور و قی بر عیون
و بر مکه ذوق کمال معقول و سنی
رسمی لوحه تصویر ممکن المی
اولیان صور عری ازاده بود و با بود
عاریت ظاهر و نور اصبه حاکمان
و اعظم بحث جفیفه نهیدین ریش
و هنر صورت صغر کلمات ملکوت
عری خورشید با چشم جبین است
بر نور و صفات بیگانه اهریه طوط
معرفیه عاقله حدوت و قد می
خطه حین فسادن چنان ارباب و قی

ایکدرد وری بوکره و ن خزان المودت
و از این میوه و بر زمره اهل خیرید
محوه اساج صغیر مشکل عقیم نیکو
به کبر می محبت و سینه الهوی و صبا
تا اوله انداز ملامت کیم اولور عیون
سلو و نعل فسمان اولور دم محظوظ
یوق بره بودک هوسکار وجود اولور
در ایدم سلخته قریانه یک نشسته
لیل بال ملک فقس بلب الم
سر کون در وفه و طالع و روئیکه
شسته آب حیات به اقبالند
نیم نیم طوطه مرهم افق شادند
به سینه به ماهی کور ملک یحیون
حاکم چاک احوال بر بستان اولور
بر و از زده نبع علم ایام
بر او قسیم که چون اوج مباحثه
بر و سرت می سائر جمع انجم
بن ترارم و قدر کیم اولورم رنجید
ضیق اول مرتبه دو کیم بی صده باره ایدر
او بیلد پروانه کاشانه اند و هم
صفت و معرفت وحدت الحق لیکن
قدیم و لجم عیون وجود و امکان
یقول باقی و بیانی بق و اشکات

برش می وجود وری کرمای عدم
و از این سلب وجود اولی و حای عدم
افتران ایل صغیر سینه کبرای عدم
اولیه او ملکهم رامن صغری عدم
قیل و بیا فانی وجود ایلسم بقا عدم
فست و لیبیکه کاف عطفای عدم
بر و افسیدی بکابد و وصایای عدم
لا حرم ملصق اولیه ایلای عدم
جان و دلدن نوله انجده مایه عدم
قبلای حای بنی حادنه فری عدم
جریان ایلده میراب عطفای عدم
و از این ثبات و سیاره جوزای عدم
نیکو کور کور نور زردی سیمای عدم
حد و نه دن دولتمز ایلسم عدم
جازه اولور کیم رباره مد اجری عدم
مطأ و قیده کیم خیمه ایلای عدم
صحن سینه مده طر حادنه بالای عدم
اولیه بهر اهل اگر جسمه ریا عدم
نیکو کاشانه ریش شادای عدم
نمهرای وجود نه میرای عدم
ضیق اول مرتبه حادنه کبرای عدم
جوهر بدن و نور سیر و عاقله عدم

بم اول و نور بستان ایض بطنی
که سبیل اندر اولان بارقه آرای عدم
نم اول نرسد شمس بخت و سعادتی
بم اول دایه صومعه فرسای عدم
کلان نور و حرور جوی باده
روم و شندی سندان ملک خدای عدم
بطنی کدوسه دم غیور باغ تحقیق
بم اول کوشا حاکم در خیال و فکر
بر غزل سوزیکه خامه شبوی عدم
دوش او نور چشم ده حرور بخت عدم

بم اول ندی بی جیش جوی عدم
ملکه با بود او جودی قطره اشک
اندیک کور بر کر خنده بخت عدم
نور و صلیق سلفه او نور سه بری وار
لعل کون صفا بخت که صهبای عدم
کوبیا دانه نه لاف نجار و دوش
است ای عجب ده و ده فروری عدم
و شمس که مستغوش و شوی بخت لعل
رویا اولدی همان معنی اعدای عدم
وار سید رساحه نه طاق فلک شرف

کلن هم کی بر باد به بخت عدم
مکر اول حال که فرما بخت
فلک برید بخت بخت عدم
اصف کان کرم به صدف علقه پاشا
که سحابه اندیشه می بخت عدم
سفر و صفت بخت او را سحر
شاعرانه زبان سحابه بر بخت عدم
منق بود اید و کی فانی اشکال بخت
شاهد از حیل بود بخت بخت عدم

کانت دیوان معالی عنوان سر سبز
که سبیل اندر اولان بارقه آرای عدم
نم اول نرسد شمس بخت و سعادتی
بم اول دایه صومعه فرسای عدم
کلان نور و حرور جوی باده
روم و شندی سندان ملک خدای عدم
بطنی کدوسه دم غیور باغ تحقیق
بم اول کوشا حاکم در خیال و فکر
بر غزل سوزیکه خامه شبوی عدم
دوش او نور چشم ده حرور بخت عدم

اکله مرعب و حقیقت و صومعه
که سبیل اندر اولان بارقه آرای عدم
نم اول نرسد شمس بخت و سعادتی
بم اول دایه صومعه فرسای عدم
کلان نور و حرور جوی باده
روم و شندی سندان ملک خدای عدم
بطنی کدوسه دم غیور باغ تحقیق
بم اول کوشا حاکم در خیال و فکر
بر غزل سوزیکه خامه شبوی عدم
دوش او نور چشم ده حرور بخت عدم

بم اول ندی بی جیش جوی عدم
ملکه با بود او جودی قطره اشک
اندیک کور بر کر خنده بخت عدم
نور و صلیق سلفه او نور سه بری وار
لعل کون صفا بخت که صهبای عدم
کوبیا دانه نه لاف نجار و دوش
است ای عجب ده و ده فروری عدم
و شمس که مستغوش و شوی بخت لعل
رویا اولدی همان معنی اعدای عدم
وار سید رساحه نه طاق فلک شرف

اوصاف بی قیاسی شطیر ابله مدام
اوله ناظم قهر سخته انسا بدن
دردای فیضه و دلی خواص طبعه
نارنج ولادت علیه سلطه علیه انسا

شده با کبره شیم حضرت سلطان نجده
وایه عاضق قوت جمع ذی روح
توتبای کریم سرمه چشم کره وین
سوزد جود و سخا حصه در رحم ولا
وصف شانزله مزانه امکانه
عهر احلال و دم سعدات و لطفه
خامع شوکتی و لریه رحمتان در
انسان تخت و جوان بخت و کدن شعله
چهره و رخ خشم داور نجم لشکر
شاه سجاده و ظفر پا و و عسکر پرو
عکس چکیده هان آید دوزی نش
فیض حق بخش افغانی میرا یاد و
یعنی سر و سحر سعد اختر و جود و
عمر شنه جیغسه بوله اعدا و دینه و
بوکل مرده میو سوز سرور احسار د
هر کسک دامنه مرغان و مفا و لکن
بوسرقت بوش طبله بریدر البت

عاشق خسته دم بر قضا و در مرگان
قد اعدا ده لری و الابد و بروی کمان

برم بر شسته جان دادن و لایم دور و جفا
اله کجی بجه کس استحق ببردل باز
نقطه سرخ رخن صور دم و لکن ده
عذرین ببله کل رنج و حمان اید مر

حذر انبی و قع ابدی عدل و وران
وادی مقصد بله نك و ناری غیری
جوق او زانده برای کشت برینا بیا
جبقار ووب کو هر کفاری هم طبعه دن
هر کوفی بعد اوله شاهنشده دارانک
شب بد و در مضار طوعه علیه سلطه

دولت و رضا یا شاحضرت نرینک و و تقیرای مسند سر عسکری اولد قلیریه
شکل او شان نارنج نادر السلطه و

شده کون و مکان عبد الجید مر حنیبر
نه شه صاحبقران و قهرمان و نادر کام
سپاه فقر و محنت سر برانه زاور محمد نه
مرا بجه قلوب کائنات و بری زار مشن
خصوصا کیم صوفی عسکری اوج لطفه
عبد حلقه در کوشی نجوم جریطه افروز
سپهسالار اقدم بلدی ز دات عالی بی
آرا و منا و لیجه نظام عالی میر دات
مقدم کرجه رجاء خشم فرور ایدی ما
اید بجه انساب و التفیق و جفا احلالی
رضای بیعت از او هابوئی ایدر تحصیل
گوز کام و سوم واردات عالم الحسام
دل با کبره سی مننده مران مسکنه و

اولوز با مال اسب دولتی مهجرتان آرا نه دم عزم چنان آرایسته اول زن چهر
 اید و سر لوسه کفایت القاب معلوم کمال حرمت و تقیر به هر دم محجور
 میلان سلطنت رستم چنانچه مریدان ارسلوه قبل غلامان فکر و حرف صفت
 مد اما حرکت خبر سی آسایش عالم نوا نیکه داری و عزت نظام اید
 اید رایسته تدبیر عالم کبری هموار حلا می فتن اید صفتان تو فتن و فتن
 نوله جوت خاطر و بر و سی و توت و توت غلبه اید اولقه طوطی طعم اولد و توت
 ایاغن نزد عشرت در کوب سوس سر آرد
 اید و چها کشتی مهر اید با مال سراسر

هم کارتی تحت عا سوس طوم ککرت نظر قبل چشم و فتنه قرار سر طره دایر
 ککرت تقصیر میعاد اید با غنیمت طلع دروغ عشا فتنی عجم شمار اید ای و بهر
 شراداغ بره از فافه سینه در منقل مجور سوزش فرور عجمه معاند و صبر
 یکجام صفای صوغدی هیچ ساقی و لک حمار و اس اید و نسیم نوله سانه سانه
 صایق سده کانه نجهانک ما به فخری
 بود امید کیم مشرود اولونخواج اید

بو طره مکتب حریر فیض افغان بجز دای دولتی چون درس اول فتن اول جفر
 السرفیض باری عجمه اقبال آجسون آید لک کتار چهارده عجمه احمر
 دیدی تاریخ جوهر واری عجمه بیو جام
 رضا باشای طغیان اید و سلاک اولدی عجمه

دو شورش با شاحضه و لری انصام معرفت سینه لری عجمه اگر صبرت ظاهر
 نظامیه شاهانه با قانون سیدال تاسیس و ایجاد و اید و ای همایون ملوکانه
 ننه ایلان و اصعد اولد و نخی عجمه بجات مشارالهی بالتوصیف اشد
 اولان تاریخ طغیان

گردن با تراز و هرده بر روز سوزی افروز آید لک لاله عجمه مثال عجمه زبیا

الشعری بار نامیده

مست

لب شدرتک ای ساقی بزم عین الیه آسا زلال لطف اجرا اید و قد شبات آسا
 تفکر اید کید ما جرای عالم ابحس افر خونا به حدی و جسته فزانت آسا
 نیجه معنی و بر در طلع ابروی جان نه خیال موثکافی نکه سبحان مکتلات آسا
 مجلد و فراق یاز عین برق عالم سوز مؤجلد و صافی لید و توبیت فتن
 خردی شیار و اعتبار سر فکیرا فتن ریاست سر نکونه اید صافیت
 در بر طغیان شکار اید حرمه استریک فکده و جزمدر و شیار عجمه و اید
 امید بزم احسان اید کیم هیچ کسه کیم مرو شکار و لوق منفرد و عالمه آسا
 سه روزه دغمت ناله اولدیم به ای شرف موالید سخن ایجا اید و امید آسا
 دعا و دولت و اقبال را شاد اندیشک
 عجمه اند و فتن عین اید خلوات آسا

جان و بر و ریاست صفای مهنا لب ریح اید و تاریخی تا فتن جام می آب
 موجه اشک اید و انجای دو حتم تحریب صد عذاب اید و سوده اولوز و جزم
 و شمشیر اید و در زار و فغان بیلر حور مطر اید و اید و اید و اید و اید
 شدت اشر و عشق عاشق و اید و اید و اید و اید و اید و اید و اید و اید
 اشراف و غزل باکی تحسین اید و اید
 کلک درین اید و اید و اید و اید و اید و اید و اید و اید

صوغدی ساقی صورت اشراب عجمه کویلی قلدی اووم مست حریر عجمه
 بر و شیا فدا و اید و اید و اید و اید و اید و اید و اید و اید و اید و اید
 کور شجانه اید و اید و اید و اید و اید و اید و اید و اید و اید و اید
 موج ککرت اولدن منغلط اید و اید و اید و اید و اید و اید و اید و اید
 جوی اندیشه اولد و اید و اید و اید و اید و اید و اید و اید و اید

طبع کیم ازم مکتب فیض و الهام
 اشراف و غزل باکی تحسین اید و اید

دار و عجمه دل نکه کرم یار در دره هزاره چانه شسم بهار در

ÖZGEÇMİŞ

1978 yılında doğdu. İlk ve orta öğrenimini Adıyaman ilinde tamamladıktan sonra 1998 yılında Fırat Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde başladığı yüksek öğrenimini 2002 yılında tamamladı. 2002 yılında, bu üniversitenin Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalında yüksek Lisansa başladı. Sağlık nedenlerinden dolayı yüksek Lisansa ara verip 2009 yılında Genel Aftan yararlanarak yüksek öğrenime devam etti. Halen Adıyaman ilinde İMKB Lisesinde Edebiyat Öğretmeni olarak çalışmakta olup. Evli ve İki kız çocuğu annesidir.